

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

A. SVENSSON

KAMP OG FEST

*Fra
vor Tid i Sønderborg
før 1914*

DY-PO BOGFORLAG

1961

INDHOLD

Ringridning i Tyskhedens Tjeneste	7
Af Tiedje-Bevægelsens Annaler	14
Sprogforeningen og »Folkehjem«	41
H. P. Hanssens Mandatnedlæggelse	53
Prøjer-Politiet i skarp Aktion	73
To mærkelige Retssager	85
Fra Hverdage til stortyske Festtaler	99
Liv paa Møllehøj og udenfor	111
Rigsdagsvalget 1912	132
Det stolte Landdagsvalg i 1913	140
»Sønderborghus«	151
Det sidste danske Aarsmøde 1914	167

RINGRIDNING I TYSKHEDENS TJENESTE

Noget af det, vi i Aarene før 1914 stadig maatte holde Øje med og øve Modstand imod, var de store aarlige Ringriderfester i Sønderborg. Ikke selve Ringridningen, som ingen kunde have noget imod, men den Kendsgerning, at disse Fester efterhaanden lod sig udnytte og blev udnyttet i Tyskhedens Tjeneste.

Ringridningen i Sønderborg Amt skal have hundredaarige Traditioner at se tilbage paa. Det menes, at den oprindeligt har været dyrket af de hel- eller halvtyske Hertugslægter i Sønderborg By og Amt, og i »Leipziger Illustrierte Zeitung« for 22. November 1845 gives en udførlig Skildring af en særlig bemærkelsesværdig Ringriderfest i Anledning af, at Hertug Christian August og Gemalinde i Avgustenburg højtideligholdt deres Sølvbryllup. I Ridningen deltog 400 Bønder, iklædt hvide Benklæder og blaa Jakker med hvid Krave samt hvide Jockey-Huer. Der var indrettet fire Ridebaner til de fire Hold Ryttere, af hvilke hvert Hold bar Landser med Vimpler i hver sin Farve, blaa, gult, rødt og hvidt, svarende til Hovedfarverne i det hertugelige Vaaben. En uoverskuelig Menneskemængde overværede Ridningen, og der blev budt Forfriskninger og musiceredes ind imellem.

Der er senere bleven fortsat med lokale Ringriderfester rundt omkring i de enkelte Sogne. Men i 1888 vedtog et nedsat Udvalg af danske og tyske Sønderborgere, dels vel af Lyst til i Fællesskab at pleje sportslige Interesser og dels for at drage Kundekredsen paa Landet fastere til Byen, at iværksætte en aarligt tilbagevendende Amts-Ringriderfest i Sønderborg. Den første Fest af den Slags afholdtes i Dagene 22.—24. Juli samme Aar. Som Formand for Ringrider-Komiteen fungerede den moderate Hjemmetysker Købmand

Georg Hansen. Der deltog 282 Ryttere, og Antallet af Tilskuere sattes til 9000. Det overskydende Beløb af Indtægterne anvendtes i velgørende Øjemed.

I den 10. Amts-Ringriderfest i 1897 deltog 308 Ryttere, og Tilskuernes Antal var steget til 19.000.

Her optraadte ifølge et Festtillæg til »Sonderburger Zeitung« for første Gang blandt Gæsterne Medlemmer af »den slesvig-holstenske Hertug-Familie«, Hertug Ernst Günther, Graasten, med flere. Ved samme Lejlighed havde ogsaa indfundet sig en tysk Forfatter, »vor hjemlige Digter« Hermann Heiberg fra Slesvig som Repræsentant for det tyske Familieblad »Gartenlaube«, og ved den Fællesspisning, der da fandt Sted for første Gang, talte bl. andre Hr. Heiberg.

Festens Højdepunkt før 1907, da vi kom til Sønderborg, naaedes Aaret forud med 333 Ryttere og 32.000 Tilskuere. I det tyske Festtillæg reklameredes med, at Tilskuerne ikke alene kom fra Sønderborg Amt og det øvrige Nordslesvig, men fra hele den slesvigske Østkyst ned til Kiel samt fra danske Havnebyer som Faaborg, Svendborg og Assens.

Men nu var ogsaa Tiden inde til at gøre opmærksom paa den Skævhed nationalt set, som disse Fester lidt efter lidt var kommen i Vanry for. I Haderslev, hvor man ligeledes havde store aarlige Ringriderfester, vilde det have været utænkeligt, at Byens og Amtets højeste Embedsmænd, Landraaden (Amtmanden) og Borgmesteren (der tillige var Politimester), som begge til daglig søgte at undertrykke alt, hvad der var dansk, sad til Højbords ved det tilhørende Festmaaltid og der blev hyldet af danske Talere. I Sønderborg hørte det til god Skik og Brug, og ogsaa det har utvivlsomt medvirket til, at Danskheden en Tid var sløjet af, og Tyskerne følte sig ovenpaa.

Der var naturligvis dem, der mente, at en saa indgroet Institution som Amts-Ringriderfesten vilde det være haabløst at komme op imod. Men baade Andr. Grau, Otsen og jeg var enige om, at det var vor Pligt at gøre Indsigelse over for alt det, der fulgte i Kølvanet paa den. En Svaghed laa der for os i, at vi selv bragte Bekendtgørelser i Bladet forud for Festen, omend langtfra saa store og iøjnefaldende som dem, »Sonderburger Zeitung« kunde møde frem med. Og vi vilde hellere end gerne have været dem foruden. Men vi vidste ogsaa, at i saa Fald vilde Ringrider-Entusiasterne blot kaste sig over

det tyske Blad for at faa fat i Program, Præmieliste osv., og det var vi nationalt set heller ikke tjent med.

Vi henviste i »Dybbøl-Posten« bl. andet til, at i Ringriderfest-Dagene saas der flere tyske Flag i Sønderborg end paa nogen som helst anden Dag Aaret rundt. Hverken paa den tyske Kejsers Fødselsdag eller paa Sedan-Dagen, der dengang festligholdtes til Minde om Frankrigs Nederlag i Krigen 1870—71, viste Byen sig i saa tysk et Festskrud som her. Det var den Hilsen, Byen bød den alt overvejende danske Landbostand, og som Landboerne tog imod.

Vi nævnte, at mens der ellers Gang paa Gang blev nedlagt Forbud imod, at der foranstaltedes Udflugter pr. Dampskib fra nord for Grænsen til Sønderborg og Dybbøl Banke, saa var besøgende nordfra til Amts-Ringriderfesterne yderst velkomne.

Men den Hovedanke, der fra dansk Side maatte rejses mod Festen, gjaldt den tysk-danske Fællesspisning paa 5 Timer, der ikke forfejlede hvert Aar at vække Opsigt ud over hele Nordslesvig. At danske Folk kunde finde Behag i at sidde til Bords med prøjsiske Embedsmænd, der maaske lige kom fra en Udvisning eller en Jagt efter et eller andet rødt-og-hvidt, var og forblev en Gaade for de fleste.

Man faar et godt Indblik i den Aand og Tone, der raadede ved disse Samvær, naar man ser lidt nærmere paa det Referat, »Sonderburger Zeitung« bragte fra Fællesspisningen i Juli 1911. Der havde Aaret i Forvejen været nogen Nedgang i Tallet paa Ryttere, den første Dag fra 181 til 161 og Andendagen fra 187 til 176. Men denne Gang, kunde det tyske Blad oplyse, havde der deltaget betydeligt flere Ryttere fra Byen, sandsynligvis for at udjævne mulige Frafald fra Landet, og Tallene var da ogsaa steget til 188 og 201.

Af det forsigtigt affattede tyske Referat fremgaar, at Slagtermester Timm havde holdt en Tale, hvori han priste Ringriderfestens ideelle Værdier. Ringridersporten havde været drevet baade af »vore hjemlige Fyrster« og den jævne Befolkning. De, der ikke kunde indse, hvad Gavn Festen gjorde, var Idioter (i Fortyskningsbladet neddæmpet til: »var ikke til at hjælpe«). Han sluttede som sædvanlig med et Leve for Byens Borgmester.

Før denne kunde svare, var Landraad v. Tschirschnitz paa Rad. Han havde ogsaa et Leve at takke for og udtalte sin Glæde over, at han endnu denne Gang kunde deltage i »dette Taffel«, »hvor

han gemytligt og aabent kunde færdes blandt sine Medborgere fra By og Land«. »Saadanne Festtimer gav godt, frisk Mod til Arbejdet.« Landraaden kom derefter ind paa en Værdsættelse af selve »vor Kredsfest«. Den stod paa en sund Grund og havde faste Rødder i vor Befolkning. En saadan Fest kunde ikke kastes omkuld. Og naar der til Trods herfor fra Sider, hvor man stod uden Forstaaelse for Sagen, blev gjort Forsøg paa at forstyrre Festen, saa var det rigtigt, at man lod sig forstaa med, at det vilde Befolkningen ikke finde sig i.

Derefter kom Borgmester Dr. Petersen. Borgmesteren, der for ikke saa længe siden havde afkrævet Slagtermester Timm og andre Danske en Bøde, fordi de ved Ungdomstævnet i Foraaret havde baaret smaa røde og hvide Papirblomster til Fordel for det danske Jernfond, har aabenbart haft dette i Tankerne, da han takkede for »den vakre Tale«. »Hr. Timm«, hedder det i det tyske Referat, »havde henvist til hans Egenskab som Leder af Politiforvaltningen. Politiet var et tveægget Sværd, som værner og saarer og saarer og værner. Det laa i Sagens Natur. Haandhævelsen var for Lederen tit en smertelig Forretning. Det glædede derfor Taleren, at Politiets Virksomhed ved Kreds-Ringriderfesten kunde begrænse sig til at værne.«

Til sidst sagde Borgmesteren noget om, at Festen nu havde udviklet sig saaledes, at den let og sikkert kunde afslaa alvorligt mente Angreb.

Dr. Petersens Tale er, skrev jeg bagefter, ret interessant. »Han er glad ved, at Hr. Timm har glemt Foraarsblomsten og nu kun tænker paa Ringriderfesten. Saadan skal det være, thi de to Ting er noget vidt forskelligt. Politiet er et tveægget Sværd, og i det Øjeblik Slagtermester Timm er med til dansk Ungdomstævne og bærer Foraarsblomster, da »saarer« det. Men saa snart Hr. Timm er kommen i Ringriderdragt, saa »værner« det. Det »ligger i Sagens Natur«, og det gælder kun om ret at forstaa Sammenhængen.«

Efter Borgmesterens Belæring sagde Timm ikke mere om Politiet, men holdt sig til Markedsteltene, som han vilde have øskilt ud fra Betegnelsen Gøgl. »Dybbøl-Posten« havde lejlighedsvis ogsaa anket over alt det tyske Gøgl, der var hobet sammen paa Festpladsen, og det Drikkeri, adskillige især af de yngre lod sig forlede til. Til sidst henstillede Landraaden til Forsamlingen at nemme Ordene: Enighed gør stærk.

»Man har her«, sluttede jeg mine Kommentarer, »et typisk Billede af det Sammensmelter-Arbejde, der hvert Aar gøres paa samme Maade i Læ af Ringriderfesten. Vi er desværre ikke saa optimistisk anlagt, at vi tror, det skulle være uden Virkning. Virkningerne kendes jo for Resten godt nok allerede. Naar en dansk Mand ikke undser sig ved, ombølget af Tyskernes Jubel, at sige »Idioter« til andre Danske, der advarer imod Ringriderfesten, fordi de vil bevare vort Folk uskadt, saa er vi længere ude, end det nationalt er sømmeligt.

Vi fordømmer ingen. Vi er ikke helt utilgængelige for de Grunde, en rask ung Mand kan anføre til Fordel for sin Deltagelse i Festen. Men vi har ikke villet undlade at paapege den Fare, der her er til Stede, og de Utilbørligheder, Festen stadig rummer. Saa længe Ringriderfesten fortsætter i det Spor, vil Oppositionen ikke forstumme.«

Det paafølgende Aar fratraadte Landraad v. Tschirschnitz efter Ansøgning sin Stilling, og den 18. September 1912 ramtes han af et Slagtilfælde, der førte Døden med sig.

Personligt havde jeg aldrig haft noget udestaaende med ham. Jeg opbevarer endnu et Brev med hans sirlige Haandskrift, hvori han takker mig for udvist Hensyntagen i en Familie-Affære, som jeg trods Henvendelse herom ikke havde ønsket offentligt udnyttet. Noget andet var, at jeg i Aarenes Løb gentagende havde set mig nødsaget til at rejse Kritik med Henblik paa Udtalelser, han som prøjsisk Embedsmand havde fremsat.

I en politisk Nekrolog ved hans Fratræden fremhævede jeg, at han paa sine ældre Dage var bleven en klog Mand, der forstod, at de Overgreb, han selv i sin Tid havde været med til over for den danske Befolkning, var forfejlede og medførte det modsatte af, hvad der var tilsigtet. Det gik meget bedre uden. Saa vidt muligt jævn og lige-glad Ro over det hele, saa vilde Tyskheden i Længden sejre af sig selv og Danskheden lempeligt gaa til Grunde. Han selv var, naar han ikke forivrede sig, den første til at føre denne Lære ud i Livet. Mere end de regelrette Fortyskningsfester yndede han de mere »neutralt« Sammenkomster med Folk fra begge Lejre, hvor de nationale Modsætninger lullede til Hvile, og Danske og Tyske sad broderligt Side om Side og hørte paa tyske Taler og skønne Ord om vor dejlige fælles Hjemstavn. Der var heller ingen Tvivl om, at de store aarlige

Ringriderfester i Sønderborg for ham havde været et vigtigt Led i de Bestræbelser, han udfoldede i den Retning.

»Og en Tid saa det ud til«, jeg citerer den politiske Nekrolog, »at han skulde have Held med sig. Da Køller slog til, vilde Alsingerne ikke rigtig sætte sig til Modværge. Det skyldtes vel for en Del Frygtagtighed, men sikkert nok saa meget Sløjheds-Overvejelser, der resulterede i, at den Kalk kunde man jo undgaa, naar man kun holdt sig »rolig og stille«, det vil sige gav Afkald paa at vedkende sig sin Danskhed. Det var Aanden fra Landraadskontoret i Sønderborg, der her fejrede en af sine største Triumfer.«

Men der kom andre Tider. Da Køller-Politikken var ebbet ud, mødte et nyt Slægtled frem i de danske Rækker, og med Landdagsvalget i 1908 indvarsledes en ny Opgangsperiode for Danskheden i Sønderborg Amt:

»Da begyndte den gamle Landraad at blive bitter. Da var det, han nede paa Provinslanddagen i Kiel fremkom med Udtalelser som denne, at der raadede for Øjeblikket Forhold i Nordslesvig, som man skulde anse for umulige. Og privat skal han have ytret: Hele mit Manddomsarbejde er spildt og gjort til intet.

Dette er ikke nogen Falliterklæring for Landraaden som Fortyskningsmand. Hans Maade at fortyske paa var god nok. Men det er et trøsterigt Vidnesbyrd om Danskhedens Livskraft i disse mindere Egne. Bevidstheden om, hvad vi skylder os selv som Danske, kan sove eller ligge i Dvale, indspundet i et Væv af tysk Klogskab og Snille. Men den Dag, da et vækkende Raab naar vore Øren, gnider vi Søvnens af Øjenkrogene og sprænger Fortyskningsvævet. Det er det danske Folks Saga, det er vor.«

Det havde altsaa vist sig, at uden Resultat var den Holdning, »Dybbøl-Posten« indtog, ikke bleven. Antallet af Ryttere i de følgende Aar var nogenlunde det samme, lidt over eller lidt under de 200. Men det var ikke med lige god Samvittighed, de mødte op.

Allerede i 1909 havde en Rytter fra Bøffelkobbøl solgt en Pokal fra tyske Marineofficerer, han havde vundet, til en Urmager, fordi han som dansk Mand ikke vilde have den staaende i sit Hjem, en Historie, der gik sin Runde i tyske Blade ogsaa længere sydpaa. De tyske Officerer kunde med Rette føle sig brøstholdne. Selvfølgelig burde den paagældende, hvad ogsaa »Dybbøl-Posten« indrømmede,

ikke have deltaget i Ridningen om den udsatte Ærespræmie. Og naar han alligevel gjorde det, maatte han paa Forhaand vide, at han derved kunde bringe sig selv i en ubehagelig Situation.

Et andet Tilfælde var af ulige lettere Art.

Omkring Midten af Juli 1914 var nu forlængst afdøde Overretssagfører P. Paulsen, København, der var født Sønderjyde, af det danske Hovedstadsblad »Nationaltidende« bleven anmodet om at tage til Sønderjylland for at udspørge de prøjsiske Myndigheder og andre fremtrædende Tyskere om den sidste Tids Udvisninger og Forlydender gaaende ud paa, at danske Turister for Fremtiden vilde blive anmodet om at afkorte Besøg syd for Grænsen til det mindst mulige. Det traf sig saadan, at Overretssagføreren efter at have været i Regeringsbyen Slesvig kom til Sønderborg Søndag den 12. Juli, da Amts-Ringriderfesten var paa sit højeste, og jeg var gaaet over til Stationen for at tage imod ham. Undervejs hjem fortalte P. Paulsen mig, at han gennem Sundved havde siddet i Kupé sammen med en Del Ryttere, der skulde til Ringridning. Da Toget holdt foran Stationsbygningen, kiggede en af dem ud og udrød noget bestyrtet: »Saa for Satan, der har vi Svensson!« Vi morede os begge lige hjerteligt over det forefaldne.

Ved Fællesspisningen Dagen efter understregede Komité-Formanden, Georg Hansen, til Indledning, at Politik her maatte være udelukket, og han lagde indtrængende enhver paa Sinde at afholde sig fra politiske Bemærkninger. Der deltog for øvrigt betydeligt færre i Samværet end Aaret i Forvejen, fra Landet saa godt som ingen. »Den stadig ringere Deltagelse«, hedder det i en Notits i »Dybbøl-Posten«, »skal have givet Anledning til Planer om allerede i Aar at lade Middagen bortfalde. Med store Anstrengelser fik man den alligevel paa Benene. Men om det lykkes igen til næste Aar, betragtes af mange som tvivlsomt.«

Ogsaa de besøgende nordfra havde omsider lært at holde sig borte. Der saas ingen danske Skibe til Amts-Ringriderfesten i 1914. Det havde været en sejt Omgang, før vi kom saa vidt. Men hvad vi havde villet, var stort set naaet.

AF TIEDJE-BEVÆGELSENS ANNALER

Den Tid, der her er Tale om, var saa fuld af Kampe med den nationale Modstander, af indre danske og tyske Brydninger, af Liv og Røre paa alle Omraader, at det er vanskeligt at overholde den kronologiske Rækkefølge, naar Traadene nogenlunde skal holdes ude fra hinanden. Den saakaldte Tiedje-Bevægelse strakte sig over det meste af den Aarrække, vi havde vort Arbejde i Sønderborg, og den optog Sindene i den Grad, at den i Perioder overskyggede saa meget andet.

Det var Professor Martin Rade i Marburg, der i sit kendte teologiske Tidsskrift »Die Christliche Welt« gav Adgang til en Diskussion om nordslesvigske Forhold, som altid vil bevare sin Plads i nyere sønderjysk Historie.

Foranledningen var et Indlæg i nævnte Tidsskrift af 11. Februar 1909 af daværende Professor ved Københavns Universitet, efter Genforeningen Biskop i Haderslev Stift, Valdemar Ammundsen, en Protest imod Forsøget paa at tvangsfortynde den dansk-slesvigske Befolkning og et Krav til Luthers Folk om at revidere den Politik over for de dansksindede, der indtil da var bleven anvendt. Kun lidet anede jeg, skrev Ammundsen senere, hvor meget der skulde følge efter.

Foreløbig førte Indlægget til en venskabelig Meningsudveksling mellem Rade og Ammundsen. Professor Rade erklærede, at han betragtede Landsdelens statslige Tilhørsforhold til Prøjsen-Tyskland som endelig afgjort. Professor Ammundsen svarede, at det saarede hans Retsfølelse, at Pragfredens Paragraf 5 ikke var bleven opfyldt. Til Gengæld indrømmede Professor Rade, at det prøjsiske Regerings-System i Nordslesvig var ham imod, og han bebudede, at »i Løbet

af kort Tid skal en Stemme fra selve Nordslesvig her høres i vort Stridsspørgsmaal«.

Det blev den nordslesvigske Præstesøn Johannes Tiedje fra Øsby i Haderslev Amt, der meldte sig paa Kamppladsen, og i en Artikelrække »Tilstandene i Nordslesvig« fremkom han med en usædvanlig skarp og dybtgaaende Kritik af hele det prøjsiske Styre syd for Kongeaaen. Det var, som om han blot havde ventet paa et Stikord for at kunne tage fat. Nu bød Ordskiftet mellem de to Professorer ham den ønskede Lejlighed, og han tøvede ikke med at udnytte den. Artiklerne, der til en Begyndelse var uden Forfatternavn, vakte en voldsom Opsigt, og de udløste ret hurtigt en ganske vist begrænset, men overmaade virkningsfuld Tilslutning i tyske Kredse i Nordslesvig. Man kan udtrykke det saaledes, at den hjemmetyske Intel ligens, og det gjaldt først og fremmest en Del nordslesvigske Præster, herigennem blev sig selv bevidst i Modsætning til Prøjer-Systemet, brød med det og krævede Landsdelen styret ud fra andre Synspunkter end hidtil.

For ret af forstaa den Forbitrelse, Tiedjes Artikler afstedkom hos Tvangstyskerne, maa man have et nødtørfigt Kendskab til den Tankegang, der beherskede Størstedelen af de sydfra indvandrede Embedsmænd og deres hjemlige Medløbere.

Arnestedet for denne Tankegang var den den 19. November 1890 oprettede »Deutscher Verein für das nördliche Schleswig«, almindeligt kaldet Den tyske Forening. Som Formand fungerede først Forstanderen for det tyske Seminarium i Haderslev, Castens, og derefter fulgte to prøjsiske Dommere som Formænd, Landsretsraad Schwartz, Flensborg, samt fra Oktober 1902 Amtsdommer Dr. Hahn, Sønderborg, senere Landsretsdommer i Flensborg og til sidst Landsretsdirektør i Kiel.

Da Foreningen i 1910 kunde se tilbage paa 20 Aars Virksomhed, udsendtes et af Landsretsraad Schwartz affattet Jubilæumsskrift »Hvorfor maatte Den tyske Forening oprettes?«, og heri læstes bl. andet:

»De fleste tysksindede Modstandere af Den tyske Forening er hildet i en af den danske Agitation haardnakket næret Vildfarelse, at der i den nordlige Del af Slesvig lever en Folkestamme af dansk Nationalitet, der gennem den haarde politiske Nødvendighed er

bleven løsrevet fra sit Fædreland Danmark og nu over for den overlegne Tyskhed kæmper for Bevarelsen af sin danske Nationalitet. . .

Heroverfor maa det stadig paa ny fremhæves, at Befolkningen i Nordslesvig er af tysk-national Oprindelse, naar undtages nogle tyske Enklaver, som vi til Afrunding af vor Grænse og imod at afgive syv tyske Sogne har medovertaget i Wien-Freden. Allerede Nordslesvigernes hele Folkekarakter viser den tyske Nationalitet. Den har ikke det mindste tilfælles med Danskernes lette og forekommende Øjeblikksnatur, men svarer tværtimod ganske og aldeles til Slesvig-Holstenernes tilknappede, noget tykblodede, djærve, sejge, absolut tilforladelige, kloge og sindige Natur. . .

Ogsaa det nu forhaandenværende danske Sindelag eksisterer først fra det eksempelløse danske Voldsherredømme efter den forulykkede slesvig-holstenske Rejsning, altsaa fra 1851.«

Man skulde ikke, fortsatte den præjsiske Dommer, indlade sig paa den Taabelighed, »at den danske Agitation kun opretholder en Kamp for dansk Folkelighed og en Kultur, der afviger fra den tyske«. »Ingen har indtil Dato kunnet holde ude fra hinanden, hvori nordslesvigsk Folkelighed og Kultur egentlig adskiller sig fra den tyske.« »Det tyske Blod, der flyder i enhver Nordslesvigers Aarer, skal saa vidt muligt fortyndes med dansk Sindelags Vand.«

Ikke saa mærkeligt, at mindre Aander tog en saadan Forkyndelse højst alvorlig og ikke forstod, at over for Tyskeriet forholdt den alt overvejende Del af den indfødte Befolkning sig afvisende. I 1894 fremkom Brandenborgeren, Latinskolelærer Macke, Haderslev, der ligeledes indtog en fremtrædende Stilling inden for Den tyske Forening, med en offentlig Udtalelse om, at med en Befolkning som den danske var Fred umulig:

»Her gælder det Kamp uden Grusomhed og Haardhed, men ogsaa uden Hensyn og Mildhed, til Modstanderen er slaet ned.«

Sidst i 1890-erne udnævntes den pommerske Junker, tidligere præjsisk Indenrigsminister v. Køller til Overpræsident for Provinsen Slesvig-Holsten med det Formaal at søge Nakken knækket paa den Danskhed, der ikke godvilligt vilde give op over for Presset sydfra. Nu blev Tvangsforholdsregler over for den danske Befolkning taget i Brug i et saadant Omfang og paa saa haardhændet en Maade, at

Ringrideroptog gennem Sønderborg under de tyske Flag.

*Professor Valdemar Ammundsen,
København*

*Professor Martin Rade,
Marburg*

Den unge Johannes Tiedje

Pastor Tonnesen, Hoptrup

Pastor Prabl, Gammel Haderslev

Pastor Schmidt, Vodder

det vakte pinlig Opmærksomhed langt uden for Tysklands Grænser, og de oppositionelle Partier i den tyske Rigsdag og den prøjsiske Landdag saa sig nødsaget til at gøre Indsigelse. Det skete især i Rigsdagen, hvor Oppositionen var stærkere end i Landdagen, med megen Virkning, og nogle af de værste Udvækster af den anvendte Terror maatte derefter opgives. Allerede i 1901 blev v. Køller forflyttet til en anden Post uden af have opnaaet, hvad der var til sigtet, og han bekendte selv ved en Afskedsfest for ham i Slesvig, at Forholdene i Nordslesvig var og blev vanskelige.

Nogen virkelig Kursændring blev der dog ikke Tale om. Da Kejser Vilhelm II. en Tid af storpolitiske Aarsager indtog en venkabelig Holdning over for Danmark, lykkedes det med stort Besvær og under en vis Afpresning fra tysk Side at faa den saakaldte Optant-Konvention halet i Land, hvorved der blev skabt en betryggende Ordning for Tusinder af Nordslesvigere, hvis Undersaatsforhold indtil da havde være yderst usikre. Men ellers fortsatte den prøjsiske Administration i det gamle Spor, og den tysk-slesvigske Presse holdt sig nøje i Hælene paa den.

Under disse Forhold maatte Johs. Tiedjes Indgriben hos nogle i den tyske Lejr føles som en Befrielse, hos andre, og det var de fleste, vække dyb Forargelse.

Det er ikke her Stedet til en nærmere Omtale af Johs. Tiedje som Privatperson. Provst Holdt, Brede, har i »Sønderjyske Aarbøger« for 1960, 2. Halvbind, givet en udførlig Skildring af Tiedje som Personlighed, og Pastor Horstmann, tidligere tysk Frimenighedspræst i Haderslev, der var Tiedjes Skolekammerat og Meningsfælle, har i »Der Nordschleswiger« for 27. og 28. Januar 1961 suppleret det fremkomne.

Nok at sige, at Tiedje var opvokset i et nationalt blandet Hjem, hvor Faderen var dansk og Moderen tysk. Faderen, Pastor Th. Tiedje, født Sydslesviger, havde i Tiden mellem de slesvigske Krige gaaet paa Ribe Latinskole, var bleven Student derfra og havde som dansk Artilleri-Løjtnant deltaget i Krigen 1864. Efter Krigen tog han teologisk Embedseksamen i København, men vendte derefter tilbage til sin snævre Hjemstavn, hvor han havde Præstekald i flere Sogne, sidst i Øsby, hvor han ligger begravet. Ogsaa Moderen var Sydslesviger, men stod det danske langt fjernere. I Hjemmet blev

der talt Tysk, og sit danske Sindelag holdt Faderen som korrekt Embedsmand for sig selv og sine nærmeste.

Johs. Tiedje var fra Skoletiden stærkt paavirket af tysk Kultur og tysk Tænkning, selv om han samtidig følte sig nær beslægtet med alt det danske, han til daglig var omgivet af. Denne Forkærlighed for og Samfølelse med det nationalt delte Nordslesvig fulgte ham overalt, hvor han senere færdedes. Han blev Student fra den tyske Latinskole i Haderslev, studerede Teologi m. m. ved tyske Universiteter, men fuldendte ifølge Horstmann paa Grund af sin kritiske Indstilling over for de kristelige Læresætninger ikke sit Studium, blev i Steden for Huslærer og vistnok fra Slutningen af 1908 forbigaaende Medarbejder ved Professor Rades Ugeblad »Die Christliche Welt«.

Herfra tog han i Fortsættelse af Ordskiftet mellem Ammundsen og Rade hjem til Øsby for at samle Materiale fra danske og tyske Kilder til det Angreb paa Tvangsstyret i Nordslesvig, han i Forvejen var saa velkendt med. Artiklerne, 5 i alt, offentliggjordes i Juni og Juli 1909 og fremkom derefter i Særtryk med Tilføjelser og Imødegaaelser af Kritik fra dansk som fra tysk Side, der fyldte lige saa meget som den oprindelige Artikelrække. Naar man nu, over 50 Aar efter, paa ny gennemgaar dette Stridsskrift fra første til sidste Blad, erkender man, at der her foreligger et stort anlagt Opgør med den for Tyskheden ødelæggende Tvangskurs, forsynet med et Utal af Enkeltheder, men uden at de lange Linjer udviskes. Saa ung Tiedje var, vidste han nøje, hvad han vilde.

Tiedje følte, siger Horstmann, en brændende Skam over den tyske Afmagt, den tyske Ukultur og de tyske Voldsmetoder i Nordslesvig. Det var hans Overbevisning, at et Statsfolk aldrig med Magt kan nedkæmpe et Mindretal, men at en Nationalitetskamp maa føres med aandelige Vaaben. Og i saa Fald vilde den religiøst og kulturelt højere staaende Part vinde. Det havde de aandløse prøjsiske Grænsepolitikere i Nordslesvig ikke forstaaet. Derfor var Nordslesvig, som han skrev, nu mere dansk end nogen Sinde før. Over for Paastanden om, at til syvende og sidst vilde ogsaa Tiedje fortyske, svarer Horstmann, at det vilde Tiedje og Meningsfæller ikke. De ønskede hverken at fratage den danske Befolkning dens Sprog eller dens Sindelag. De vilde kun vinde Danskerne for en anden Indstilling

over for Tyskheden. De vilde gensidig Forstaaelse, men ikke Fortyskning.

Alt dette er utvivlsomt i det væsentlige rigtigt. Men gennem Forstaaelses-Politikken, gennem en frisindet og kulturelt imødekommen- de Holdning over for den danske Befolkning skulde dernæst opnaas, at de Danske sluttelig opgav Haabet om en Genforening med det gamle Fædreland og fandt sig tilrette og tilfreds med det Styre, de nu engang var kommen ind under. At en saadan Politik, hvis den havde faaet Lov til at udfolde sig i rette Tid, vilde have været farligere for Danskheden end al prøjsisk Brutalitet og Embedsmands-Smaalighed, behøver ingen at nære Tvivl om. Nu kom den en halv Menneskealder for sent. Den Ungdom, der var vokset til i Køller-Aarene, Ungdanskerne, som ogsaa Tiedje kaldte os, var ikke til Sinds at opgive hverken det ene eller det andet. Vi havde faaet nok af tysk Væsen og prøjsisk Stormægtighed. Kun i dansk Kultur og dansk Aandsliv følte vi os hjemme. Og jo mere man søgte at gøre os fremmede for de nationale Goder, vi naturligt havde Krav paa, desto mere voksede i os Viljen til engang at komme tilbage til det Land, vor Hjemstavn fra ældgammel Tid havde været en Del af, indtil der i 1864 voldeligt sattes Skel mellem dem nord for Konge- aen og os.

Men Johs. Tiedje aabenbarede ogsaa i sit Kampskrift noget andet end Modviljen mod alt det Bulder og den Tomhed, den tyske Øl- kultur, som han benævner den, førte med sig. Hans Forældre skal ifølge Provst Holdt begge i Overensstemmelse med deres frisiske Natur have været ret temperamentfulde. Den unge Tiedje var det ikke mindre. Der sporedes allerede dengang hos ham et Væld af stærke Følelser og indre Modsætninger, som prægede ham lige til det sidste. Snart føler han sig under sit haarde Livtag med Tvangs- tyskeriet draget af den danske folkelige Kultur, snart nærer han en overlegen Forvisning om, at dansk Kultur, naar alt kommer til alt, kun er en Aflægger af den tyske. Snart optræder han som overbevist Demokrat, snart havner han i en Fordømmelse af, at de danske par- lamentariske Repræsentanter i Berlin søger Støtte hos de tyske Social- Demokrater. Det ene Øjeblik bringer han den sønderjyske Presse som »den største bærende Kraft« inden for det danske kulturelle Arbejde sin uforbeholdne Anerkendelse, fordi den »tjener en aande-

lig myndig, ædel og sædelig ren Familiekulturs høje Ideal«. »Skulde jeg«, siger han, »fælde en afsluttende Dom over den, saa vilde jeg aldrig nægte den Prædikatet af en nobel Holdning. Jeg kender æen, da jeg har prøvet mange Aargange af den, og aldrig har den ladet sig henrive til en Besudlingsiver, saadan som den findes i den af Staten beskyttede og inspirerede Presse.« Men i næste Omgang lægger han Afstand mellem den danske Befolkning, som han højagter, og dens Ledere, med hvilke den »i moralsk Henseende slet ikke gør sig til eet«. »Politikken er for den danske Nordslesviger et Hverv for Politikerne, som han betaler eller ærer, for at de skal fritage ham for disse brandfarlige Sager.«

Det bør heller ikke forties, at Tiedje i denne Forbindelse anser »Dybbøl-Posten«, under min Redaktion, som »det virkelig utaaalige« blandt de danske Blade i Nordslesvig. Især vel af den Grund, at vi havde vendt os imod de tysksprægede Ringriderfester i Sønderborg, »de faa og fælles Folkefester«, som endnu var tilbage.

Der er ogsaa Pletter paa Tiedjes Artikelrække, som naar han om Polakkerne i de præjsiske Øst-Provinser skriver:

»Et Trællefolk er det med en Halvkultur, som enten er Laan eller skabt af Modsigelse. Det er en Bastardrace, besmittet med mongolsk Blod. Det har en statsfjendtlig Religion, Katolicismen har saa mange Sider. Der tales et fremmed Maal, som savner ethvert nærmere Slægtskab med det tyske, i sin Bygning beror paa helt andre Lydforhold og, saa vidt jeg skønner, andre Tankeformer. Det er af stort Befolkningstal, og det har af Naturen stort Fødselsoverskud. Dette Folk er nu paa Grund af Statsretten udstyret med borgerlige og politiske Rettigheder, som kun passer for en Tysker, og Regeringen har kun tilbage et meget tvivlsomt Tugtemiddel: Politiet.«

Endvidere:

»Jeg taler her som Germaner om Germanere: Sæt ikke de Danske paa samme Linje som Polakkerne. . .

En Germaner væmmes, naar han ser deres hundske Væsen, ser, hvordan baade Mænd og Kvinder kryber hen til deres »Baronesse« og kysser Sømmen paa hendes Klædning. Og ofte har jeg hørt de tyske Herrer klage: Man kan ikke opdrage dem til Frihed. Bliver de selvstændige, da er de troløse og frække. . .

Nej, det er med Urette, naar man sammenligner vore brave og

stolte Nordslesvigere med dette Trællefolk, som aldrig skulde have været ud af det faderlige Regimente med Krykkestokken fra Frederik den Andens Tid.«

Det er, som om Nazismen med alle dens Rædselsgerninger allerede lurur bag denne Udredning. Og der er for saa vidt ikke noget overraskende i, at ogsaa Tiedje til en Begyndelse kom under Paavirkning af National-Socialismen. Men det varede til Ære for ham ikke længe. Da han forstod, hvad Nazismen bar i sig, svingede han brat over til at være dens bitre Modstander, fik Gestapo-Besøg, blev degraderet som Embedsmand og maatte tilintetgøre Papirer, der kunde blive farlige for ham.

Men var den unge Johs. Tiedjes Anklageskrift mod Tvangsregimentet i Nordslesvig saaledes ikke uden Lyde, saa kunde han til andre Tider anslaa de fineste Streng. Da hans Artikler udkom i Særtryk, var Bogen tilegnet Professor Rades Hustru, Fru Dora Rade. I en Indledning, skrevet i Øsby Præstegaard den 2. September 1909 og henvendt til hende, hedder det:

»Naar jeg sætter Pris paa Deres Anerkendelse, som den lægger sig for Dagen ved, at De har modtaget Tilegnelsen af denne Bog, saa er det ikke blot, fordi hele mit Arbejdes Tilblivelse ligger aabent for Dem, og fordi De kender de vigtigste Domme fra mine Venner og Fjender, ogsaa i deres fortrolige Form. Det er ogsaa, fordi De derved aflægger en Bekendelse om Sagens Værdi og Vigtighed. De kender ganske vist ikke Tilstandene i Nordslesvig, men De veed som Moder, hvad Modersmaalet og Familielivets Ukrænkelighed betyder for det kristne Hjem. Disse hellige Goder er det, profane Hænder vil forgribe sig paa, og derfor gik jeg til Nordslesvig, for i Alvor at kæmpe for den danske Arnes Hellighed. De vil som tysk Moder ikke nægte den danske Moder, hvad der for Dem selv er af uendelig Værdi.«

Professor Ammundsen har i sin danske Oversættelse af Bogen, der indledende gengiver de forskellige Indlæg, som var gaaet forud for Tiedjes Forfatterskab, ogsaa tilføjet et i »Die Christliche Welt« optaget afsluttende Svar, hvori han bl. andet imødegaaer Beskyldningen for Illoyalitet, fordi Nordslesvigerne fastholdt deres »naturlige Ret til Genforening med Danmark«, et Svar, der stadig kan læses med Udbytte baade nord og syd for Grænsen. De danske Nordsles-

vigere havde i Ammundsen haft en lige saa klar og kyndig som varmhjertet Fortaler, og ingen var værdigere til at blive den første danske Biskop i Haderslev efter Genforeningen end han.

Med Tiedje gik det saadan, at han efter det første afgørende Fremstød lidt efter lidt gled tilbage i anden Række, mens det var andre, der traadte i Forgrunden, Præsterne Tonnesen, Hoptrup, og Prahl, Gammel Haderslev, Professor Rade, Pastor Schmidt, Vodder, Pastor Vogel, Holbøl, med flere. Johs. Tiedjes Gerning var gjort. Det blev nye Mænd, der søgte at udmønte de Tanker, han havde tænkt, den Situation, han med sin frygtløse Fremtræden havde formaaet at skabe. Da han næste Gang for Alvor slog sit Navn fast hos Danske og Tyske i Grænselandet, var det efter den første Verdenskrig som afgjort Modstander af en Grænseflytning, og skulde det være, som Talsmand for en nordligere Grænse end den, vi fik, hvad Betegnelsen Tiedje-Linjen tilstrækkeligt vidner om. Vi kan beklage, at denne i mange Maader saa tiltalende Personlighed da saa det som sin Opgave at gaa i Vejen for Virkeliggørelsen af det Haab, den danske Befolkning, som han ellers satte saa højt, havde opretholdt lige fra Erobringen i 1864 til et Par Menneskealdrer efter. Men for ham var der sikkert ikke noget ulogisk heri. Hans Maal havde været et andet. Han vilde kulturel Imødekommen over for den danske Befolkning, dels for dens egen Skyld, dels, og næppe mindst, for at Nordslesvig kunde blive, hvor det var, paa tyske Hænder.

Johs. Tiedje var Idealist og Realist paa samme Tid. Han var den første under Fremmedherredømmet, der konsekvent gik i Brechen for en positiv Løsning af det nordslesvigske Spørgsmaal fra et tysk Synspunkt set. Ogsaa vi unge fra dengang, der var utaalelige i hans Øjne, kunde godt se det store i hans Forsøg paa at vende Udviklingen til Fordel for Tyskheden. Saa meget mere maatte vi nationalpolitisk være paa Vagt over for ham og dem, der fulgte i hans Fodspor. Af os har han ikke kunnet blive skuffet, da den store Afgørelse 1918—20 nærmede sig.

Det Spørgsmaal, der efter Tiedjes Fremtræden straks blev rejst i danske Kredse i Nordslesvig, var, om ogsaa han vilde fortyske eller ikke. »Dannevirke« opfordrede ham til at udtale sig nærmere herom, og i Bladet for 21. Avgust 1909 kunde man da læse en Artikel af

ham, »Fortyskning«, som jeg gengav paa ledende Plads i »Dybbøl-Posten«, idet jeg til Indledning bemærkede, at det var en »overordentlig interessant og trods sine Fejlsyn vægtig Artikel«, samt at en Imødegaaelse vilde følge.

Tiedje erklærede i sin Artikel, at hvis man spurgte en Tysker, om han vilde fortyske, maatte det være en daarlig Tysker, der ikke straks og med Glæde svarede bekræftende. Men det kom rigtignok an paa, hvad man forstod ved at fortyske.

Her maatte Tyskerne begynde med sig selv. Al Tvang og alt Formynderi over for den danske Befolkning maatte afvises. Det fredelige Kulturarbejde i egen Lejr vilde altid være Hovedsagen. Den enkelte Tysker skulde først pleje tysk Kultur hos sig og sit Hus og ikke paa den passive Maade, at han ventede sig alt af Gud og Øvrigheden. Hvor det var naaet, vilde Tyskheden blive hvervende. Det maatte igen være en daarlig Tysker, der ikke fortyskede indirekte ved sin Tilværelse og ved sit fredelige Privatliv, fordi han derved vilde tvinge sin danske Nabo til Agtelse og velvillig Opmærksomhed. Denne Maade at vinde paa skulde først tage Sigte paa de i kulturel Henseende ligegyldige. Dansk og tysk Kultur kunde saa møde hinanden i absolut fredeligt Kappelstræb, og dermed begyndte en Udveksling af kulturelle Værdier. Imidlertid vilde enhver Kultur have sine Grænser, og de var efter han Mening for dansk Kultur meget snævre. Den danske Kultur levede i sidste Instans af Laan, jævnfør gode Danske som Olrik og Starcke i »Danmarks Kultur ved Aar 1900«, og jo mere Frihed den fik til at udvikle sig i Nordslesvig, desto hurtigere vilde den blive sig sine naturlige Grænser bevidst. Og saa meget før vilde den aabne sig for tysk Aandsliv. »Vi vil ogsaa kunne lære meget af Danskerne, men vor egen Udførsel vil altid være den største.«

Den sidste Fortyskning, den for Nordslesvig tragiske og afgørende, den Fortyskning, Historien, det vil sige den, Handel og Samfærdsel, Forvaltning osv. vilde fuldbyrde, maatte han beklage. Thi derved vilde en Landsdels og en Befolknings Særpræg gaa tabt, som Tyskland netop havde Interesse i at bevare.

Det var Paastanden om, at dansk Kultur er et Laan, jeg tog mig af.

»Forfatteren«, indvendte jeg, »gør sig aabenbart her skyldig i en

stor Misforstaaelse, idet han forveksler Laan og Tilskyndelse. At dansk Kultur tit har gennemgaaet nye Udviklingsstadier som Følge af Tilskyndelser udefra, det vil vi gerne vedgaa, og det behøver vi slet ikke at være kede af. Men derfor er den ikke Laan. . .

Vi vil gerne indrømme, at den danske Guldalderdigtning for en Del netop gennem Henrik Steffens og hans Kendskab til tysk Filosofi paa den Tid dreves frem af Paavirkning fra Tyskland — dog kun for en Del, Grundtvig til Eksempel vakttes ogsaa gennem Kampen paa Kongedybet —, men det var hverken Laan eller tysk Guld, som blot fik dansk Præg. Det var dansk Aand, dansk Historie, danske Minder, der her fremstod paa ny i Digtningens Verden. Vi vil ogsaa gerne erkende, at Halvfjerdsernes Gennembrud i dansk Litteratur foregik under fransk Paavirkning. Men derfor var den ikke noget Laan. Og selv om der hos nogle af de alleryngste af danske Forfattere kan spores engelsk og amerikansk Indflydelse, er derfor deres Frembringelser Laan? Ingenlunde.«

Med Henblik paa Tiedjes Hævdelse af, at dansk Kultur havde sine meget snævre Grænser, fortsatte jeg:

»Der ligger en hel Del Misforstaaelse i dette. Et lille Folk kan godt bidrage lige saa meget til den fælles Kulturudvikling som et stort Folk. Man kan her tænke paa saa smaa Folk som Grækerne og Hollænderne. Hvad de har bidraget til Kunstens Udvikling, er ikke lidt. Det er endog bleven staaende som klassisk, mønstergyldigt. . .

Har Forfatteren i det hele taget ikke tænkt sig, at ogsaa tysk Kultur kunde have sin Begrænsning. Bevidst øjensynlig ikke. Men ubevidst, idet han tilraaber sine Folkefæller: »Hvis Nordslesvig nogen Sinde skal blive tysk, maa Tyskland forinden være bleven et fængslende Aandsproblem for Danskerne.« Ja, det er vist rigtigt. Og her har han netop peget paa en meget væsentlig Begrænsning ved tysk Kultur. At gøre sig selv indbydende og fængslende over for andre Folkeslag, det er noget af det, det vil knibe mest med. Thi her staar det for danske Mennesker saa usmagelige Aandshovmod i Vejen. Det er for Tiden saa indgroet, at tysk Kultur skulde synes nødt til at vende Vranken ud paa sig selv og en Kamel gaa igennem et Naaleøje, før der indtræder en Forandring i den Retning.

Hvad Tyskerne med Rette kan pege paa, det er deres fysiske

Storhed. Men den fænger ikke rigtig. Danmark har ogsaa trods sin Lidenhed bevaret sin Tiltrækning for os. Vi siger med Digteren:

Maalt med Verden er det lille,
derfor ingen Plet at spille.
Maalt med Hjertet er det stort,
der er Danmarks Saga gjort.

Og i det Stykke maaler vi med Hjertet.«

Til den Fortyskning, Historien eventuelt vilde fuldbyrde, kunde jeg nøjes med at svare, at det var aldeles ikke sikkert, noget saadant vilde ske:

»Thi Historiens Hjul har jo slet ikke standset sine Omdrejninger med 1864 eller 1870. Der kan være meget tilbage, og der kan være meget, som forandres i Løbet af den kommende Menneskealder eller den næste.«

Tiedje meddelte i sine Noter til Særtrykket af den oprindelige Artikelrække, at »Dybbøl-Posten« var fremkommen med et Svar, dog uden at modbevise noget.

I September samme Aar havde jeg ogsaa et privat Ordskifte med Tiedje, efter at jeg havde sendt ham nogle Numre af »Dybbøl-Posten«, hvori jeg forelagde ham Retssagerne imod mig som ansvarhavende for Følgebladet »De tusind Hjem«, der udkom i Danmark og paa Forsiden havde en Hovedcliché med et lille Danebrogsflag, hvilket jeg var bleven frikendt for, samt rejst ogsaa fordi jeg havde bragt et med Sværte overtrykt Digt i samme Blad, hvorved jeg havde haabet at undgaa en Retssag for Udbredelse af Digte med ophidsende Indhold, hvilket dog ikke var lykkedes for mig.

Tiedje svarede i en længere Skrivelse af 7. September fra Øsby Præstegaard, hvori han fejlagtigt gik ud fra, at jeg netop havde ønsket at faa en Retssag ud af det for om muligt at faa den gamle Forordning om ophidsende Digte afskaffet, ligesom han havde faaet den mærkværdige Indskydelse, at de danske Blade i det hele var interesseret i at blive idømt Bøder og Fængselsstraffe.

»Selve Digtet«, skrev han, »har jeg under Tryksværtten ikke kunnet tyde, og jeg kan derfor ikke hverken af Erfaring eller ud fra et Skøn sige noget om dets ophidsende Karakter. Anbringelsen af Danebrog finder jeg med Henblik paa nordslesvigske Forhold meget dristig (»sehr kühn«), uden at jeg personligt nogen Sinde vilde have følt

mig krænket i min Nationalfølelse af en venskabelig Nabostats Landsfane. Det er Deres Metode, jeg i dens Dristighed anser for forfejlet.«

De præjsiske Domstoles Holdning i den Slags Sager fandt han uangribelig, da de maatte holde sig til bestaaende Love og Forordninger:

»Der er intet, vi Tyskere finder mere irriterende, end naar Til- liden til vore Domstole omend ikke drages i Tvivl, saa dog (meto- disk) røkkes. Politiske Processer er altid en Sag, som hos den tabende Part skaber Tvivl om Upartiskhed. Derfor er det beklageligt, naar der unødvendigt fremkaldes politiske Processer. Domstolens Skran- ker maa ikke tillige blive Skranke for en politisk Arena. Det er denne Opfattelse, der ogsaa i Brochuren ligger til Grund for mit Angreb paa den danske Presse.«

Lettere mente Tiedje, vi vilde kunne drøfte, hvorvidt dansk Kul- tur var et Laan, selv om en »afsluttende Forstaaelse ikke blev op- naaet«. Han agtede at komme nærmere ind paa dette Spørgsmaal i en større Sammenhæng, en Meningsudveksling med yngre danske Historikere, og her vilde han ogsaa medtage Kloppenborg Skrums- agers »værdige og smukke Svar« i »Modersmaalet«. Kun paa eet Punkt vilde han over for mig understrege, at Kloppenborg Skrums- ager havde Uret, naar han kaldte Kolonisygen en præjsisk Syge. »I hele det vestlige Prøjsen, Vestelbien, findes den ikke.« I øvrigt:

»For mig er Debatten foreløbig afsluttet. Jeg trækker mig tilbage til mit Vinterkvarter.

Med fuldkommen Højagtelse

Johannes Tiedje.«

Det ses, at jeg derefter har sendt Tiedje et Brev, som han svarer paa den 9. September.

»Først en Bøn«, begynder han, »lad over for Offentligheden Kan- didat-Titlen falde. Jeg kandiderer ikke til noget som helst og paa- tænker at leve af min Pen. Jeg ønsker at indvirke paa Tyskere og føler med det for Øje Kandidat-Titlen som skadelig.«

Han anfører, at han har gennemgaaet 2½ Aargange af »Dybbøl- Posten«, og naar han har anvendt Udtrykket »utaalelig« om Bladet, »dog uden Superlativ«, altsaa ikke i højeste Grad, saa har han der-

med tænkt paa nogle »dansk-chauvinistiske Afsporinger, for Eksempel med Hensyn til Ringriderfesten osv.«. De Angiverier, jeg har gjort ham opmærksom paa i Retssagerne mod »De tusind Hjem«, forekommer ham »dybt foragtelige«.

Han slutter med, at han ogsaa i Fremtiden med levende Interesse vil iagttage, hvad »Dybbøl-Posten« bringer.

Disse Breve fra ham er skrevet paa Tysk. Da jeg efter nogle Aars Forløb, han var nu Frimenighedspræst i Königsberg, henvendte mig til ham om mulige Oplysninger vedrørende v. Tschirsnitz's Efterfølger som Landraad i Sønderborg, svarer han den 8. Avgust 1912 paa Dansk:

»Jeg er allerede selv ude i denne Sag og haaber at faa Information ved Borgmesteren i Gumbinnen, som jeg er godt kendt med. Men han er paa Ferierejse, saa Svaret trækker længere ud. Nu skal jeg prøve at faa Efterretninger ved Partifæller.

Saa snart jeg selv veed noget, faar De det ogsaa. Skriver paa Sengen.

Ærbødigst

Tiedje.«

Man faar næsten Indtryk af, som det ogsaa blev antydet ved hans Begravelse i Øsby i Juli 1946, at var han hjemme i Nordslesvig, havde det tyske første Prioritet hos ham. Men opholdt han sig i det fremmede, saa var det det danske, der slog igennem.

Den 20. Avgust 1909 oprettedes paa et Møde i Aabenraa en Præsteforening for Nordslesvig, det første haandgribelige Bevis paa, at nu var det Alvor med den Nyorientering over for den danske Befolkning, Johs. Tiedje saa ildfuldt havde slaet til Lyd for.

Der blev nedsat et Udvalg, bestaaende af Pastor Tonnesen, Hoptrup (Formand), Pastor Prahl, Gammel Haderslev, Pastor Friedrichsen, Øster Løgum, Pastor Mathiesen, Guderup, Pastor Schmidt, Vodder, og Pastor Braren, Bylderup, til at foretage det videre fornødne. I det Program, man lagde sig fast paa, udtalte Foreningen sin Respekt for enhver ærlig national Overbevisning og misbilligede ikke, at man virkede for den ad alle lovligt tilladte Veje.

»Vi kræver«, fastslog Foreningen, »ogsaa for hver enkelt iblandt os Ret til at tage aktiv Del i tyske nationale Bestræbelser. Naar vi

hidtil kun har gjort dette i ringe Grad, saa har det sin Grund i, at disse Bestræbelser er bleven repræsenteret af en Forening, som arbejder ensidig politisk og derfor ikke har kunnet opnaa noget Resultat i den Kulturkamp, hvorom det her til sidst drejer sig, men har maattet vise sig fuldkommen afmægtig. En Sammenslutning til positivt tysk Kulturarbejde vil vi fra vort Standpunkt byde velkommen.

Vi anerkender den dansksindede Befolknings Ret til at pleje sin Folkelighed og at lade den gaa i Arv til Efterkommerne, og vi formaar ikke at se nogen Statsfare deri, lige saa lidt som vi overser, at et sundt Folkeliv er af største Betydning for Fremme af sundt kristeligt Liv. Derfor har vi ogsaa hidtil gerne grebet Lejligheden til at træde i Skranken for det danske Sprogs Ret og vil ogsaa i Fremtiden gøre det.«

Foreningen fik straks c. 60 Medlemmer, og selv om den ikke kom til at gøre sig stærkt gældende udadtil, saa var der her udformet en Tilkendegivelse, enhver Dansk maatte anerkende som retsindig og uden Brod mod nogen, og det har nok været af ikke ringe moralsk Betydning for de enkelte Præster, at de nu ikke mere sad isoleret og udsat for Modvilje fra de Kredse, der forlangte den haarde Haands Politik fortsat. De tre Navne, der stod under Erklæringen, vejede ogsaa hver for sig godt til. Der var Pastor Tonnesen, Hoptrup, den myndige Formand for Indre Mission i Nordslesvig, Pastor Prahl, Leder af Præsteseminariet i Gammel Haderslev, og Pastor Schmidt, Vodder, der allerede før Tiedje havde gjort sig bemærket ved Kritik af den Fremgangsmaade, de prøjsiske Myndigheder ikke formaaede at sige sig løs fra.

Det næste Skridt blev den Sammenslutning til positivt tysk Kulturarbejde, de delagtige Præster havde kaldt paa.

Den 10. November 1909 afholdtes efter Indbydelse af Pastor Schmidt et forberedende Møde paa den tyske Højskole i Tinglev, hvortil der paa Forhaand var udsendt nogle ligeledes retningsgivende Udtalelser. Den planlagte Forening vilde arbejde for fredeligere Forhold mellem Danske og Tyske i Grænselandet. Tyskheden burde fremmes, men der skulde øves fuld Retfærdighed over for nationalt anderledes tænkende. Man misbilligede alle smaalige Forsøg paa at krænke den danske Befolkning, og man vilde forhindre, at der opstod en Kløft mellem de to Nationaliteter, som ikke mere kunde

udjævnes. Det ønskedes indtrængende, at Statens Repræsentanter ikke foretog sig noget, der kunde skærpe de nationale Modsætninger. Tyskheden skulde fremmes ved Selvhjælp og egen Dygtighed, og Nordslesvig skulde være en Bro mellem dansk og tysk Kultur. Med særligt Henblik paa Hjemmetyskerne var indføjet disse Linjer:

»Vi vil med særlig Kærlighed tjene dem, der af ganske Hjerter har sluttet sig til det tyske Folk, men har deres danske Modersmaal kært og gør Brug af det ogsaa fremdeles. Vi vil styrke dem til at holde ud paa dette Standpunkt og hjælpe dem til at bevare deres Troskab imod begge, baade over for deres Modersmaal og over for det Folk, de har sluttet sig til.«

Den 1. December 1909 oprettedes derefter paa et Møde i Tinglev en »Forening for tysk Fredsarbejde i Nordslesvig« med c. 50 Medlemmer, og det blev den, der i den kommende Tid gik i aaben Kamp mod Tvangstyskerne.

Det var tydeligt nok Tanken, at den nye Forening ogsaa skulde arbejde uden for Nordslesvig, søge at paavirke den offentlige Mening længere sydpaa.

Allerede den 5. Oktober havde Pastor Schmidt holdt Foredrag om Tilstandene i Nordslesvig paa et Præstemøde i Malente i Holsten. Han skildrede heri de to Lejre i Grænselandet og bemærkede om den danske, at »der er fremstaaet en Række gode Hoveder« paa dansk Side, og at det ikke skortede paa Førere. Men det var en truende Fare, at hos disse unge sporedes »en hensynsløs Vilje« til ikke alene at dyrke deres eget, men ogsaa udvide Grænsen mellem Dansk og Tysk til en uoverstigelig Kløft. Paa den anden Side stod den tyske Lejr, dels Embedsmænd, der flyttede fra og til, dels Nybyggere og saa den største Gruppe, de dansktalende Hjemmetyskere. Det var saare vanskeligt at sveje disse Grupper sammen og skabe Forbindelse med tysk Aandsliv. Den tyske Forening havde taget Sigte paa noget saadant, men ikke opnaaet noget.

Men det tog Tid, før Foreningen rigtig kom i Gang. Pastor Schmidt, der var bleven valgt til Formand, var af Natur tøvende, betænksom, overvejende, mere en Fredens end en Stridens Mand, hvad jo ogsaa Foreningens Navn, som han formodentlig selv har været Fader til, antyder. Han har ogsaa en Tidlang haabet paa, at Den tyske Forening og Fredsforeningen kunde arbejde i Forstaaelse

med hinanden, hvad Tiedje næppe kan have været særlig opbygget af.

Det har heller ikke været lige fredsvenlige Folk allesammen, der samledes under Pastor Schmidts Fane. Som et lille humoristisk Eksempel herpaa kan nævnes, at en Lærer J. Jørgensen fra Sønderborg, der havde indmeldt sig, faa Dage senere blev helt hysterisk, fordi »Dybbøl-Posten« ikke havde kunnet optage en meget lang Artikel fra ham om Biavl og Politik uforkortet. Han præsenterede sig i denne Sammenhæng, nu i »Sonderburger Zeitung«, som Medlem af Fredsforeningen, men samtidig som en af »Slesvig-Holstens ægte Sønner«. Skulde Fredsforeningen blive til Velsignelse, saa maatte den efter hans Mening ogsaa tælle Mænd i sine Rækker, der ikke alene tog paa Modstanderen med Glacéhandsker, men, om det var nødvendigt, optraadte i Skjortærmer for at »give en Fredsforstyrrer en almen forstaaelig Lektion over Husretten«. Han vilde ganske vist Freden. Men hvis den ikke kunde opnaas, »saa veed jeg helt nøje, hvor og hvortil den kære Gud har ladet gro Egekæppe«.

Forhaabentlig har den Fredens Mand ikke voldt Foreningens Ledelse alt for store Kvaler inden Døre.

Den 16. Januar 1911 afholdtes i Kiel det første store Kampmøde mellem Dr. Hahn og Fredsforeningen. Der havde nogen Tid forinden efter Indbydelse af Pastor Schmidt fundet en lille Forpostfægtning Sted, ogsaa i Kiel, men den frembød ikke noget særligt. Denne Gang var Den tyske Forening Indbyder, og nu skulde Slaget slaas. Da Mødet aabnedes, havde der indfundet sig 6-700 Personer.

Jeg var selv taget derned for at referere til »Dybbøl-Posten«, og næste Dag over Middag fandtes der i Bladet et Referat paa over 7 Spalter, som var skrevet om Natten og telefoneret til Sønderborg i Løbet af den paafølgende Formiddag. Det var min Hensigt ved dette og andre lignende Møder ikke blot at tage et sammentrængt korrekt Referat af, hvad der blev sagt, men tillige at genspejle Atmosfæren og give et Rids af de optrædende. Jeg tror, det er lykkes, saa et Tidsbillede fra dengang er bleven fastholdt.

Det er noteret, at der nede i Salen saas en Del kendte tyske Ansigter fra Nord-slesvig samt ved et Bord for sig oppe i Nærheden af Bestyrelsen Apoteker Vierth, Raadmand Nissen og Assessor Meyer, Dommer ved Amtsretten, alle fra Sønderborg, endvidere Amtsforstander Klinker fra Nordborg. For sig selv midt i Salen sad ved

Siden af hinanden Pastor Schmidt og Fredsforeningens Sekretær, Pastor Vogel, Holbøl.

Dr. Hahn træder smilende og nikkende, men synligt nervøs ind i Salen. Han er glatkæmmet, den sorte Frakke er tæt tilknapet. Han gaar straks hen til Præsterne Schmidt og Vogel og hilser paa dem med overstrømmende Venlighed.

»Paa Slaget 8³/₄«, fortsætter Referatet, »indledede Afdelingens Formand, Grev Platen, med at byde Velkommen. Han gav straks Ordet til Dr. Hahn, der med rivende Tungefærdighed afleverede et Foredrag om nordslesvigske Forhold paa stive syv Kvarter. Den tyske Forenings Formand taler med hæsz, belagt Stemme. Til at begynde med er hans Tale forholdsvis rolig og afdæmpet, og han formaner til Saglighed: »Sachlich, sachlich, meine Herrschaften!« Holdningen er stiv, lidt paavirket af Situationen, han holder den højre Haand bag paa Ryggen og den venstre knyttet foran sig tæt ind til Kroppen. Men snart forlader han det trykte Manuskript, Tonen bliver skarp og haanlig under Omtalen af Danskheden i Nordslesvig. Han konstaterer med Slag i Bordet, at de danske Førere er »Ulve i Faareklæder« og nævner dem ved Navn: Rigsdagsmand Hanssen, »Avissskriverne« Christiansen i Flensborg, Thomsen og Callø ved »Hejmdal«, Svensson i Sønderborg og Andreas Grau, Nordborg, der har holdt Taler i Kongeriget »med Øjnene rettet mod Himlen«. (Forventet Bifald.) Dette giver ham Blod paa Tandene, og da han senere polemiserer imod Præsteforeningen, Fredsforeningen og Professor Rade i Marburg, søger han at udlevere sine Modstandere til Latteren, en Hensigt, der ikke bliver misforstaaet. Et Par Platheder indbringer stormende Munterhed, og nu er Dr. Hahn helt forandret. Han knipser med Fingrene i Luften og vover sig længere og længere ud. Under Omtalen af Enke Nielsens Søn fra Nordborg (nu Bankdirektør i Sønderborg) hævder han, at han dengang fratog Moderen Forældreretten og tog Drengen bort fra »Flensborg Avis«, fordi han ikke skulde være dansk Redaktør. De danske Redaktører var saa godt som paa Forhaand sikre paa at komme i —. Her opdager *Dommeren* Hahn pludselig, at han er for langt ude. Han dæmper Stemmen, og man hører utydeligt Resten. En Tydning gaar ud paa, at de var sikre paa at komme i Konflikt med

Loven, en anden, at de var sikre paa at komme i Hullet. Meningen er jo den samme.«

Og endnu nogle smaa Udpluk af Talen.

Tiden mellem de slesvigske Krige havde været tretten Blodets og Sorgens Aar. Hvad Tyskerne nu bedrev mod Danskerne, var kun »en lille Barneleg« mod, hvad der skete dengang. Den danske Agitation forførte »den aandeligt mindre udviklede Bondebefolkning« i Nordslesvig. Vi vil »hjertensgerne Fred og Forsoning«, vi gaar »bedende og hvervende« rundt og siger: Se, hvor godt I har det fremfor dem derovre i Danmark. Den danske Stats finansielle Stilling er en saadan, at hvis det var en Privatmand, vilde han blive stillet under Formynderskab.

Man havde i Nordslesvig ingen dansk Kultur. »Øhlenschlæger og Thorvaldsen og hvad de alle hed, var gode Tyskere.« Det danske Folks Saga var »en tysk Saga«.

Køller-Politikken havde maaske været en »bitter Helbredelsesmetode«, men den havde haft »en vidunderlig Virkning«. Tiedje holdt han det for under sin Værdighed at polemisere imod. Rade — var en Professor. (Munterhed.)

Senere kom Turen til de danske Folkehøjskoler.

De unge Nordslesvigere blev politisk opfanatiserede paa dem. Hjemkommen samlede de i Forsamlingshusene, og drak de ikke der, saa aabnedes der andre Ventiler, nogle Ventiler maatte Menneskene altid have, og det gav maaske Anledning til værre Laster. Man danser og larmer i Forsamlingshusene. Det eneste Gode er, at de koster Danskerne mange Penge.

Talen hilstes til sidst med vældigt Bifald, Trampen og Haandklap.

Pastor Schmidt, der ligesom Pastor Vogel havde siddet og lavet Optegnelser under Foredraget, meldte sig straks til Ordet. Man var øjensynlig bleven noget træt under Dr. Hahns lange Udviklinger, men nu kom der nyt Liv over Forsamlingen. Taleren modtoges med en stærk Klapsalve, der viste, at selv om Flertallet af Tilhørerne var Den tyske Forenings Folk, saa havde Fredsforeningen ikke faa Tilhængere.

»Pastor Schmidt«, jeg citerer Referatet, »er en midaldrende Mand, en bred og spændstig Skikkelse. Hans Ansigt bærer Præg af megen Alvor og Tænkning. Han taler skarpt og understreger nu og da sine

Anskuelse om nordslesvigske Forhold. Da han fordømmer Udvisningen i Køller-Tiden af Landets egne Børn, men møder larmende Modsigelse fra Sønderborg-Bordet: Udlændinge! Udlændinge! standser han, til der atter er Ro i Salen, og hans Ansigt faar et Præg af vred og sammenbidt Energi.«

Pastor Schmidt indrømmer, at han ogsaa engang troede, at Køller-Politikken var nødvendig. Men det tror han ikke mere. Vi maatte ganske vist have Ro i Landet. Men var Køller-Politikken bleven ved, saa havde vi faaet en Kirkegaardens Ro, en Jordbund, som der ikke fødtes noget af.

Der var bleven talt om den nordslesvigske Befolknings ringe andelige Udvikling. Det krænker ogsaa os, der er rundne af denne Befolkning. Vi kissemissir ikke med Danskerne, men vi vil, at Kampen skal føres mere værdigt. Og vi kræver intet af Staten for at være gode Tyskere, det er vi for stolte til. (Bravo. Klapsalver.) Vi vil ikke hidføre en Spaltning af Tyskheden, men ser hellere en Arbejdsfordeling. Jeg ønsker at fjerne den Frygt, at vi hindrer Tyskheden i at gaa frem i Nordslesvig. Vi vil gøre den selvbevidst og stærk, og vi veed, at det kan naas. (Langvarigt Bifald.)

Blandt de følgende Talere var Amtsforslander Klinker fra Nordborg, der med grædende Stemme fortalte om Køller-Politikken Velsignelse og Udvisningernes Berettigelse. Køller-Politikken havde haft en kolossal Virkning. »Endelig fik vi Has paa Danskerne.«

Pastor Vogel fra Holbøl faar nu Ordet:

»Han ser lidt yngre ud end Pastor Schmidt. Hans hele Person, Paaklædning og Maade at tale paa giver et Indtryk af Elegance. Han opkaster de to Spørgsmaal, om Fredsforeningen er overflødig, og om den er kommen for sent, og besvarer dem kort og fyndigt.«

Fredsforeningen vilde være overflødig, siger han, hvis vi havde været glade ved den hidtidige Udvikling. Men det er ikke Tilfældet. Vi har ikke følt nogen ren Glæde ved Tyskhedens hidtilværende Repræsentation i Nordslesvig. Ingen selvbevidst Befolkning lader sig undertrykke, og gør den det, er den ikke noget værd. (Stærke Haandklap.)

Fredsforeningen var ikke kommen for sent. Der var mange Tyskere, der ønskede sig anderledes repræsenteret. Forholdene kunde *maaske* føre til en Spaltning af Tyskheden. Thi det gjaldt ikke alene

om at bevare Enheden, men lige saa meget om at yde Ret og Frihed ogsaa over for den danske Befolkning. Hvis jeg var en Mand med dansk Modersmaal, ville jeg protestere imod, at det danske Rigsmaal angribes.

Vi kan godt indse, at det er nødvendigt, at vi beholder Nordslesvig. Men vi maa ikke glemme, at den danske Befolkning er bleven knyttet til Tyskland imod sin Vilje. (Stærkt Bifald.)

Professor Baumgarten, Kiel, en udpræget Prælatskikkelse, der talte ivrigt og med kraftige Armbevægelser, modtoges med Bifald af de mange Studenter, der deltog i Mødet. Han tog Tiedje, der var hans Elev, i Forsvar. Nok fandt han, det havde været Tiedjes Pligt helt anderledes at fremdrage »Danskernes nederdrægtige Agitation«. Men Tiedje havde skrevet af varm Hengivenhed for sit Folk, og vi sydpaa har derigennem lært Nordslesvig bedre at kende. Rade var Talerens mangeaarige Ven, og han billigede ikke alt, hvad han foretog sig. Men er det ret her, hvor vor slesvig-holstenske Sag i sin Tid blev baaret frem af Professorer, at tale nedsættende om ham, fordi han er Professor. (Stormende Bifald. Dr. Hahns Ansigt er et eneste flovt Smil.)

Professor Baumgarten vilde paa det skarpeste fordømme v. Køllers chikanøse Politik. Han gjorde dette ud fra en ægte tysk Følelse for Minoriteternes Ret. Lad os møde de danske Nordslesvigere saa fornemt som muligt. (Tordnende Bifald.)

Blandt de følgende Talere var Apoteker Vierth (den tyske Regering var slap og saa til) og Raadmand Nissen fra Sønderborg-Bordet (de, der talte sentimentalt om Udvisningerne, havde ingen Anelse), samt Agent Hemmersam, Sønderborg. Den sidste gengav Udtalelser, faldne i den tyske Rigsdag, om Dr. Hahns Forældreretssager. (Nogle af Tilhørerne griner. Dr. Hahn smiler overbærende, men sveder stærkt og er meget rød i Hovedet.)

Til Slut et Ordskifte, der synligt optog Tilhørerne:

»Lærer Alnor, Kiel, talte som født Nordslesviger og var hjemme i Forholdene. Han havde følt sig dybt krænket ved Dr. Hahns Tale. Saaledes saa Nordslesvig ikke ud. Jeg protesterer imod, at Nordslesvigerne er et mindre aandeligt udviklet Folkefærd. Jeg har været deroppe i 30 Aar. Ophidselsen skyldes ikke Danskerne. (Tilraab: De har ingen Anelse.) Jeg har Anelse nok. Ophidselsen skyldes Køller-

Politikken og Den tyske Forening. Naar den tyske Regering var bleven ved som i Halvfjerdserne, saa var vi naaet langt videre. Hvorfor gaar Ungdommen i Nordslesvig nu nordpaa? (Tilraab: Ja, hvorfor?) Det veed De godt! (En Røst: Jeg veed det ikke. Apoteker Vierth: De veed det heller ikke selv.) Taleren: Naar De opfører Dem paa denne Maade, saa staar De paa et meget lavt Niveau, og saaledes kæmper De deroppe, og derfor møder De ingen Agtelse. (Stærkt Bifald.)«

Dr. Hahn søgte til sidst under almindelig Uopmærksomhed at imødegaa nogle af de Anker, der var rettet imod ham. Der blev udbragt et Leve for Slesvig-Holsten, og derefter sluttede Mødet.

Mit Hovedindtryk var, at det nordslesvigske Spørgsmaal satte større tyske Kredse i Bevægelse end almindeligt antaget, men at Den tyske Forenings Synspunkter absolut ikke var eneraadende. Det maatte Dr. Hahn med bittersød Mine erkende, da hans Forening havde indbudt til Holmgang i Kiel.

Af andre Møder skal her endnu kun nævnes det stormfulde Professor Rade-Møde i Hamborg den 4. Marts 1911. Det var ganske vist som i Kiel Tilhængere af Den tyske Forening, der var Indbydere. Men det var Professor Rade og Meningsfæller, der beherskede det. Jeg var ogsaa denne Gang taget til Mødestedet for at referere, og flere kendte Danske fra Nordslesvig deltog ligeledes. Men de maatte holde sig til Galleriet. Mødet afholdtes i »Patriotisches Gebäude«, hvor der kun var Plads til i alt 4-500 Personer. Den tyske Forening havde forinden sikret sig et stort Antal Billetter, ligesom de 3 første Stolerækker var forbeholdt Medlemmer af Den tyske Forening i Nordslesvig. Dr. Hahns Tilhængere udgjorde følgelig et betydeligt Flertal, hvad Tilraab og Afbrydelser under Talerne heller ikke lod nogen være i Tvivl om.

Iscenesættelsen svarede til det øvrige. Efter en længere Indledning oplæstes ved Mødets Begyndelse en Del Telegrammer, et fra Danzig fra Den tyske Forenings første Formand, nu Landsretsdirektør Schwartz, et fra Wiesbaden fra den efterfølgende Formand, Latin-skolelærer Macke, og nogle fra Foreningens Afdelinger i Haderslev Amt.

Da Professor Rade, en høj midaldrende Mand med et tiltalende

Ydre, omsider faar Ordet, hilses han med kraftige Haandklap fra den bageste Del af Salen.

»Man maatte«, hedder det i Referatet, »paa Forhaand være spændt paa, hvorledes Professor Rade vilde klare denne, fra Den tyske Forenings Side aabenbart vel tilrettelagte Situation. Fortyskningsmændenes Øjne i de første Rækker stod da ogsaa paa Stilke. Det viste sig hurtigt, at Professor Rade var en glimrende Taler, der meget vel kan vove sig frem fra sin Studerestue for at optage en Diskussion. Hans Indlæg blev ubestridt Aftenens bedste. Kort, klart og rammen- de belyste han Hovedpunkterne, og al Udenomssnak blev fejlet væk med en Myndighed og Overlegenhed, der fik Modstanderne til at forholde sig nogenlunde rolige under hans Foredrag. De Indvendinger, der kom frem i Form af Tilraab, blev tilbagevist med en Slagfærdighed, der skabte Respekt.«

Professor Rade erkendte, at han havde haft sin Andel i, at Tiedjes Bog var udkommen. Den var skrevet ud af en glødende Patriotisme og en lidenskabelig Hjemstavnskærlighed og var i det hele og store forbleven uimodsagt.

Taleren omtalte længere fremme Pragfredens Paragraf 5, skønt en dansk-tysk Drøftelse af den maatte være udelukket. Der var alt- saa dog noget, som Den tyske Forening og han var enige om. (Bravo!) Men det tyske Folk kunde ikke komme uden om, hvad dets Diplo- mati havde foretaget sig, og bar derfor paa en tung Skyld. (Hør!) Nævn mig et eneste Eksempel paa, at man andensteds har rodet saadan rundt (»hineingewühl«) i en Folkesjæl som her. Først giver man Nordslesvigerne Paragraffen, og saa tager man den fra dem. Derved blev den for dem et Symbol, og dette Symbol har vi givet dem i Hænde. (Uro, stærk Modsigelse.)

Man har talt om Løsrivelseslyster. Men det Haab, der var forbun- det med Paragraf 5, kunde ikke uden videre bringes i Forbindelse med en Tale om Løsrivelse. Social-Demokraternes Symbol var Frem- tidsstaten. Men man maatte ogsaa tage i Betragtning, at de foreløbig gjorde deres Pligt som Statsborgere. Og:

»Jeg anser det for meget vigtigere at tale om, hvorledes vi kan gøre Ret og Skel over for de danske Nordslesvigerne, saa de føler sig hjemme her i Landet. (Haandklap og Hyssen.) Vi vinder dem bedst ved et retfærdigt Regimente. (Stærke Haandklap.) Den Dom, der

nu fældes om vor Behandling af Nordslesvigerne, er ugunstig i vide Kredse af Riget. (Hu! Latter.) Vor Hovedopgave er foreløbig at ændre dette Forhold. (Enkeltilfælde!) Enkeltilfælde er der nok af i Tiedjes Bog. (Latter.)« Taleren oplæste et Brev fra en højtstaaende tysk Statsmand, der taler om »Tyskernes Assimileringshungere« og »de undertryktes Had« som næsten uoverstigelige Hindringer. Brevskriveren er Pessimist, jeg er endnu Optimist. Mit Løsen er: Nordslesvig for Nordslesvigerne. (Bravo!)

Professor Rade udtalte til Slut, at bedre Tilstande i Nordslesvig vilde faa den største Betydning for Tysklands Forhold til Norden. Det var ikke nok, at Tyskland var mægtigt. Den Tid skulde gerne komme, da de nordiske Nationer havde Tillid til det. Men saa maatte man ogsaa føre en Politik, der var i Stand til at vinde deres Tillid. Her kunde Hamborg som Udgangsport kaste sit Lod i Vægt-skaalen. (Stærke Haandklap. Der hysses, og man hører en forkølet Piften.)

Derefter kom Dr. Hahn, der modtoges af en Bifaldsstorm fra sine Tilhængere.

Hans Foredrag blev overgivet trykt til Referenterne, for at de ikke skulde lægge ham Ord i Munden, som han ikke havde sagt. Mens den sidste Del af Professor Rades Tale var bleven holdt med stor Kraft, var den nybagte Landsretsdirektørs mat og kedelig helt igennem. Den indeholdt ikke stort andet end Citater fra gamle Aargange af de dansk-slesvigske Aviser, blandt dem ogsaa forvanskede Uddrag af »Dybbøl-Posten«. Jeg havde min Plads ved Referent-Bordet lige ved Siden af Dr. Hahn, saa det maa have været en Tilfredsstillelse for ham at have mig saa nær ved. Men inden længe opstaar der Vanskeligheder for ham:

»Det viser sig snart, at Dr. Hahn kan slet ikke blive færdig i den ham tildelte halve Time. Der gaar 5-10 Minutter over Tiden. Ved Bestyrelses-Bordet er man urolig og kigger i Talerens Manuskript, men der er langt tilbage. Han mærker det selv og raser afsted gennem Talens ørkenagtige Strækninger som et Iltog, der klaprer gennem ubeboede Egne. Omsider lyder Klokkeren. (Dr. Hahn: Straks!) Og videre gaar det med Iltogsfart. Efter 5 Minutters Forløb lyder Klokkeren paa ny. (Dr. Hahn: Maa jeg bare i 5 Minutter! Munterhed.) Da lyder Klokkeren for 3. Gang, og nu samler Dr. Hahn sig sammen

til en Afslutning, hvorved han maa springe flere Punkter over. (Stormende Bifald fra hans Tilhængere, der har siddet med Livet i Hænderne.)«

Senere fik Pastor Vogel og Pastor Schmidt Lejlighed til længere Indlæg.

Da Pastor Vogel talte om Forfølgelsen af de hjemløse i Nordslesvig, Mennesker, der som Følge af forskelligartede Indfødsretsbestemmelser i Danmark og Tyskland hverken var danske eller tyske Statsborgere, afbrød Dr. Hahn: Det skete efter forudgaaet Retskendelse. Hvortil Talerens Svar: Hvad nytter det, Retskendelse er ikke altid Ret. (Hør!)

Pastor Schmidt forklarede, at Fredsforeningens Politik dels var dikteret af Klogskabshensyn, dels af Retfærdighedshensyn.

Ogsaa Tiedje, en ung, lys Mand meldte sig og imødegik en Del af de Beskyldninger, der var rettet imod ham. Men han var ganske givet mindre Taler end Skribent. En længere Udredning af hans Standpunkt til Paragraf 5, juridisk set, gik hen over Hovedet paa de fleste. Han sluttede med, at det danske Modersmaal krænkedes i Nordslesvig. (Modsigelse.) Det trænges tilbage i Kirken (Nej! Nej!), og der nægtes Tilladelse til Privatskoleundervisning. Vi maa fremelske en ren Fædrelandskærlighed. (Haandklap.)

Fra Den tyske Forening talte blandt andre Latinskoledirektør Spanuth fra Haderslev med høj Pathos:

Tiedje sagde, at der førtes en Kamp mod Modersmaalet. (Javel!) Jeg begriber ikke, hvor De faar Modet fra. Jeg har fremhævet de Hundrede Gange, at »dette Vestjysk« er noget helligt for os. Jeg har megen Forstaaelse for Fredsforeningens Arbejde. Men en stor Stat, det er Bismarcks Ord, maa bevare en sund Egoisme. (Bragende Bifald.)

En Dr. Hägermann, Hamborg, hævdede, at dette var ingen almindelig Tilkendegivelse fra hamborgske Borgere (Modsigelse):

»Hvad vil vi med Danskerne, germanisere dem (Tilraab: de er Germanere!) eller fortrænge dem. Regeringens og Den tyske Forenings Politik er stadig gaaet ud paa det sidste. (Latter. Modsigelse.) Taleren spørger Mødets Leder, om den Tid, der larmes væk, ogsaa regnes med til hans Taletid, hvilket bekræftes. (Tilraab: Slut! Humor!) Hvis De vil anvende den Slags Vittigheder, bliver det Deres Sag.

(Piften.) En Tilhører raaber fra Galleriet: Saadan bærer Hahn & Konsorter sig ad. Et Par Tvangstyskere falder over ham, og der opstaar Slagsmaal. Taleren: Det er en ufin Fremgangsmaade. (Fyraab.) Mødets Leder formaner til Ro, der grines højlydt. Taleren: Med Henblik paa, hvorledes De opfører Dem, frafalder jeg Ordet. (Bravo!) Lederen formaner igen til Ro. Sagen, der forhandles, er dog alvorlig nok.«

Dr. Hahn talte endnu en Gang og paastod, at Tyskheden stod i Fare for at blive opslugt. Det var galt med Døtrene, der vilde giftes. Ogsaa Professor Rade havde igen Ordet. Han kunde ønske sit stolte Folk mere Ædelmodighed over for Danskerne.

Mødet sluttedes ved Midnat med et Leve for det tyske Rige.

De frisindede Hamborgere indbød derefter til et Møde den 8. Maj i Sagebiels Etablissement, og her langede Pastor Vogel en Sætning ud om nordslesvigske Forhold, som blev husket: »An preussischem Wesen werden sie nicht genesen!« (Prøjsisk Væsen vil ikke virke helbredende paa Nordslesvig!) Dette sidste Møde var besøgt af 6-700 Deltagere.

Jeg refererede ogsaa dette Møde, hvor Professor Rade ligeledes var Deltager, men det foregaaende var det mest spændende. Som efter Mødet i Kiel sad jeg Natten efter Rade-Mødet den 4. Marts og renskrev Referatet, og det var færdigt, da Toget tidlig Morgen gik nordpaa. Da vi kom til Slesvig, stod jeg ud og telefonerede det hele hjem, saa det kunde være i Bladet over Middag ligesom sidst. Referatet var denne Gang mere udførligt, to Bladsider i alt. Jørgen Otsen, der tog imod, skrev sig Fingrene stive. Men det var Umagen værd. Det blev læst, ogsaa af Tyskerne i Sønderborg, og vi var begge lige stolte af det.

En fornøjelig Oplevelse havde jeg undervejs til Slesvig.

Blandt de Danske, der havde været med til Mødet, var ogsaa vor gode Ven, Købmand Mads Haar fra Flensborg, en gæv og granvoksen Sønderjyde oppe fra Hygum-Kanten, død i København for mange Aar siden. Han fortalte til alle, der vilde høre det, at da Dr. Hahn havde angrebet mig, følte han sig mægtigt animeret til at bryde ind. »Saa raaft' a: Zur Sache! raaft' a.« Jeg hørte det fra Nabo-Kupeen og ude fra Gangen, mens jeg halvblundede, saa det er

bleven siddende, indtil det nu, et Par Menneskealdre efter, lyder for mig, som var det fra i Gaar: »Saa raaft' a: Zur Sache! raaft' a.«

Da jeg efter Genforeningen, vistnok sidst i 1920-erne, havde et Interview med Pastor Schmidt, paa det Tidspunkt Medlem af Folketinget og bosat i Tønder, kom han ogsaa ind paa de Begivenheder, der er skildret i det foregaaende. Han sagde herom, at i Fredsforeningen havde han en tapper Meningsfælle og Medkæmper i Pastor Vogel, der faldt i den første Verdenskrig:

»Pastor Vogel var et sjældent fint Menneske. Selv mente han, at han passede bedre til noget andet end at være Præst. Ikke desmindre var han en udmærket Sjælesørger. Det var ham en særlig Fornøjelse at føre Protokollen ved vore Foreningsmøder. Thi det er mig en stor Tilfredsstillelse, sagde han engang, at nedskrive, hvad de andre vilde have sagt. Og naar vi sammen drog ud til vore Kampmøder med den gamle Politikis Tilhængere, var det som at gaa til en Fest for os. Vi længtes efter at krydse Klinge med dem. Samtidig med at jeg dog følte det som et smerteligt Savn, at vi ikke kunde arbejde sammen med de andre.«

Denne Karakteristik af Pastor Vogel vil sikkert alle Danske fra Tiden før 1914 have kunnet medunderskrive. Blandt de Tyskere, der gik i Kamp mod Tvangsregimentet, var han en af de mest tiltalende. Da Budskabet indtraf om, at han var falden, skrev jeg til hans Enke og udtrykte min Deltagelse.

SPROGFORENINGEN OG »FOLKEHJEM«

Paa det store og vellykkede danske Aarsmøde i Graasten i 1910, som jeg ikke havde kunnet deltage i, fordi jeg paa det Tidspunkt sad i Fængsel, gav Rigsdagsmand H. P. Hanssen den sædvanlige Oversigt over den national-politiske Situation og tilføjede, at vi maatte vænne os til at se paa hinanden med milde Øjne, hvis vort Arbejde skulde lykkes. Vi skulde ikke vurdere vore indre Forhold gennem Partibriller. »Jeg tror, det er nødvendigt at sige dette saa eftertrykkeligt som muligt paa d e t t e Aarsmøde.«

Det, der dannede Baggrund for denne Udtalelse, kan kun have været den Kritik, der Dagen i Forvejen var kommen til Orde paa Sprogforeningens Generalforsamling, hvor der af flere ankedes over, at der anvendtes for faa Midler til Indkøb af Bøger, at der savnedes Bøger med kristeligt Indhold, og at man var utilfreds med, at Sprogforeningen havde ansøgt om og ogsaa faaet fuld Koncession, Adgang til Udskænkning af stærke Drikke, til »Folkehjem« i Aabenraa, der ejedes af Sprogforeningen.

Andr. Grau, der deltog i Aarsmødet som Referent til »Dybbøl-Posten«, skrev bagefter i en ledende Artikel, at Koncessions-Spørgsmaalet var noget specielt, som ikke burde skabe Splittelse. »Derimod taltes der underhaanden om en ret stærk Opposition paa andre Omraader inden for Sprogforeningen. For saa vidt som den ikke kom frem, er dette beklageligt, da Aabenhed i alt tjener vor Sag bedst. Men hvis Oppositionen er begrundet, vil den vel komme ad Aare.«

Naar H. P. Hanssen i sine Erindringer giver det Udseende af, at det var mig, der kort efter skabte Uvilje mod Sprogforeningen, er det altsaa mindre korrekt. Den var der i Forvejen.

Den 21. Juni 1910 opfordredes der i en indsendt Artikel i »Dyb-

bøl-Posten« til at hverve Medlemmer til en anden af vore store nationale Foreninger, Skoleforeningen, og denne Artikel, der fik en fremtrædende Plads i Bladet, medgav jeg disse Bemærkninger:

»Der maa dog tilføjes, at vore Foreninger kun kan gøre Krav paa et ivrigt og interesseret Arbejde, naar de bruger de indsamlede Penge vel. Det er jo ingen Hemmelighed, at mange af Sprogforeningens Medlemmer er saare utilfredse med, at en stor Del af Foreningens Indtægter stikkes i Grundstykker og Byggeforetagender, som først og fremmest kommer en mindre Kreds tilgode. Ligeledes begynder man at ymte om, at Skoleforeningen efter Tillidsmændenes Anbefaling i alt for rigeligt Maal yder Understøttelser ogsaa til unge, som slet ikke har det behov.«

Disse Bemærkninger foranledigede H. P. Hanssens Blad »Hejmdal« til at meddele, at det ansaa denne Kritik for uberettiget, men at man vilde overlade den nærmere Paavisning heraf til de to Foreningers Bestyrelser. Og i »Flensborg Avis« oplystes, at »enkelte af dem, der stod mest kritiske over for Sprogforeningens Forhold til »Folkeshjem«, Byggeplanerne osv., efter at være bleven sat ind i Enkelthederne med Hensyn til Regnskabet, har erkendt, at deres Anker ikke var berettigede«.

Denne Erkendelse i »Flensborg Avis« skyldtes utvivlsomt Bladets Ejer, Fru Marie Jessen, og Redaktør P. Simonsen, der begge var Medlemmer af Sprogforeningens Tilsynsraad.

Mit Svar var lige saa sagligt som det foregaaende. Der var ingen, der havde næret Tvivl om, at Sprogforeningens Regnskab var i udmærket Orden. Hvad der raadede Utilfredshed med var som før nævnt, at en betydelig Del af Sprogforeningens Midler var bleven baandlagt til Formaal, som ikke helt igennem var Sprogforeningens. Det maatte være i Sprogforeningens egen Interesse, at denne Utilfredshed blev fjernet, og det kunde ske ved, at Bestyrelsen fremkom med en klar Oversigt over, hvor stort et Beløb Sprogforeningen havde anbragt i Grundstykker og Bygninger i Aabenraa, for saa at spørge næste Generalforsamling, om den var tilfreds med Pengenes Anvendelse.

Mens Skoleforeningens Bestyrelse hurtigt svarede paa den fremkomne Kritik, at ingen kunde være mere interesseret i at undgaa, at der ydedes Støtte til ikke trængende, end netop Bestyrelsen, og at

den allerede tidligere havde anmodet Tillidsmændene om ikke at anbefale saadanne Andragender, saa tog Sprogforeningens Bestyrelse anderledes paa det.

I en Erklæring af 26. Juni, underskrevet af Bestyrelsen, M. Andersen som Formand, C. C. Fischer som Kasserer og Nik. Andersen som Sekretær, fremhævedes, at Sprogforeningens Regnskaber var bleven revideret, fremlagt og godkendt paa de aarlige Generalforsamlinger, at der var afholdt lokale Møder rundt omkring, hvor der havde været Lejlighed til at faa Oplysninger om de nye Byggeplaner, og at man ogsaa i Fremtiden vilde staa til Tjeneste hermed. Derimod vilde man ikke af »personligt krænkende Angreb« lade sig forlede til yderligere Offentliggørelse af Enkeltheder, som hverken Foreningen eller den danske Sag var interesseret i.

I Forbindelse med denne Erklæring og længere Indlæg i »Hejmdal« foreholdt jeg Bestyrelsen, at de aflagte Regnskaber havde været halve, idet der kun forelaa en Oversigt over Indtægt og Udgift, men ingen Statusopgørelse, samt at der efter mit Skøn af Sprogforeningens samlede Indtægt i Tiaaret 1900-1909 paa i alt godt 120.000 Mark om føje Tid vilde være anbragt c. 60.000 Mark, altsaa Halvdelen, i Ejendomme og Grundstykker i Aabenraa. Det var Foreningens Formaal at forsyne Landsdelen med dansk Læsning, og nye Lokaler til dens Lager af Bøger var tiltrængt. Men det kunde ikke være Foreningens Opgave at sætte Penge i et stort nyt Forsamlingshus for Aabenraa og Omegn med Sal, Scene, Restauration, Gæsteværelser, kort sagt Hoteldrift, osv. Til den øvrige Kritik føjede jeg nu, at Sprogforeningens lønnede Sekretær, Nik. Andersen, lejlighedsvis tillod sig en Tone over for Foreningens Tillidsmænd, der i bedste Fald maatte kaldes utilbørlig. H. P. Hanssen kalder det i sine Erindringer » et i høj Grad personligt farvet Angreb paa Sprogforeningens Sekretær«. Naar der imidlertid var fremlagt Bevis for, at Sekretæren havde maltrakteret en Tillidsmand med Spørgsmaal, om man maaske havde værdsat ham for højt, og med Antydning af (Hr. Andersen var en studeret Mand og kunde ogsaa Latin), at denne i givet Fald vilde udstede sig selv et »testimonium paupertatis«, hvilket paa Dansk er udlagt: et Fattigdomsbevis, saa kan der ikke godt være Tvivl om, hvor det personligt farvede hørte hjemme.

Under den fortsatte Meningsudveksling med »Hejmdal« sammenfattede jeg endnu en Gang, hvad der var os imellem, og sluttede:

»Da det ikke er nærværende Blad om at gøre at udtvære et Ordskifte om Sprogforeningens Anliggender i det uendelige, kan Drøftelsen hermed — saafremt der ikke fremkommer nye Indlæg af Vigtighed — for »Dybbøl-Posten's« Vedkommende være afsluttet. Det staar nu til Sprogforeningens Bestyrelse, om den vil indse Berettigelsen af den fremkomne Kritik og drage Nytte af den eller ikke. Paa Sprogforeningens Vegne maa det første ønskes at blive Tilfældet.«

Men Dagen efter, den 1. Juli, kunde »Hejmdal« bringe Meddelelse om, at Sagen nu fra Aabenraa-Siden var lagt op i højeste Plan. Fabrikant M. Andresen og Kaptejn C. C. Fischer havde nedlagt deres Tillidsposter som Formand og Kasserer for Sprogforeningen. Endvidere havde Foreningens Revisorer, Købmand H. Ries og Rentier L. Middelheus samt Medlem af Tilsynsraadet, Rigsdagsmand H. P. Hanssen, nedlagt deres Tillidsposter i Foreningen. Det samme gjaldt, efter hvad »Hejmdal« senere erfarede, den tredje Revisor, Rentier J. Iversen, Svejrup. Samtidig var Byggearbejdet paa »Folkkehjem« bleven standset. Foreningens Sekretær, Nik. Andersen, havde dog lovet, efter »indtrængende Opfordring«, at føre de løbende Forretninger videre, indtil en Generalforsamling var afholdt.

»Motiverne til de her foretagne Skridt«, hed det videre, »er ikke vanskelige at finde. Efter at Tilliden til Foreningens ledende Mænd, specielt dens mangeaarige Repræsentanter i Aabenraa, er bleven undergravet, og der samtidig er vakt Misstemning imod Foreningen i vide Kredse, baade her og i Kongeriget, ser Bestyrelsen sig ikke i Stand til at tilvejebringe de Pengemidler, der var givet Tilsagn om, og som er nødvendige, for at det planlagte Byggeforetagende kan gennemføres.«

Og for at der ikke skulde mangle noget, blev ogsaa Sprogforeningens Tilsynsraad mobiliseret. Den 6. Juli udsendtes fra Aabenraa følgende supplerende Erklæring:

»I Anledning af den mod Sprogforeningens Regnskabsførelse rejste Kritik udtaler Tilsynsraadet, at det er fuldt tilfredsstillet af de af Kassereren, Hr. Kaptejn Fischer, givne Oplysninger og billiger Bestyrelsens Virksomhed i Henseende til Byggeforetagendet.

J. N. H. Skrumsager. P. Skau. Fru M. Jessen. P. Skovrøy. Andr. Svendsen. Chr. E. Christensen. J. Aleksandersen. P. Simonsen.«

Det vedtoges i samme Møde, at der skulde afholdes Generalforsamling inden for Foreningen den 14. Juli i Landboforeningens store Telt i Aabenraa.

Noteres maa endnu, at »Dannevirke« i Haderslev, der til at begynde med havde indtaget det Standpunkt, at delte Meninger maatte »have Lov til at komme frem og brydes«, over for saa megen Magtudfoldelse svingede over og naaede at komme med paa Aabenraa-Siden, inden det var for sent.

Hvad der dengang ikke kom frem, var, at Sprogforeningens Bestyrelse aabenbart var i Færd med at køre fast med sit omfattende Byggeforetagende, og at man heri maa søge Aarsagen til de drastiske Skridt, der var foretaget. »Om faa Dage«, hedder det i Brev fra M. Andresen til Skrumsager af 3. Juli, »vilde vor Byggefond være sluppen op.«

Samme Dag som Tilsynsraadet havde haft Møde og fundet alt i bedste Orden ogsaa med Hensyn til Byggeriet, kom Fru Jessen, der efter Mødet var bleven i Aabenraa for at gæste nogle Venner, hjem til Flensborg med den for hende og Redaktør Simonsen lidt ubehagelige Efterretning, at mens de havde ment at turde sige god ikke alene for Regnskaberne, men tillige for »Bestyrelsens Virksomhed i Henseende til Byggeforetagendet«, saa lod dette sidste sig nu vanskeligt opretholde.

Herom fortæller et Brev fra Redaktør Simonsen til Tilsynsraadets Formand, J. N. H. Skrumsager, af 7. Juli, hvori siges, at Fru Jessen privat havde »faaet en Oplysning, som gjorde hende meget betænkelig ved den sidste Del af den afgivne Erklæring« :

»Jeg antager, at det var Tilsynsraadets Mening i Gaar — det var i det mindste min Opfattelse —, at det vilde godkende de 40.000 i Steden for 30.000 Mark, da Arbejdet nu engang er paabegyndt, og en lille Overskridelse af denne Sum, men ikke en Fordobling indtil 60.000 Mark eller endog derover. I saa Fald kan jeg i hvert Fald ikke billige, at Bestyrelsen har paabegyndt Arbejdet uden paa ny at spørge Tilsynsraadet. Vilde det ikke være rigtigt, at de Medlemmer af Tilsynsraadet, som var til Stede i Gaar, samledes endnu en Gang, om ikke før, saa paa Torsdag forud for Generalforsamlingen, for at faa

Sagen nærmere oplyst og drøfte, om de paa Generalforsamlingen kan opretholde den Del af Erklæringen, som handler om Byggeforetagendet? Dette vil maaske afhænge af, om den Sum Penge, Hr. Andresen har Tilsagn om, er saa stor, at Bestyrelsen kan indfri det oftere gentagne Løfte, at Foreningens egentlige Virksomhed ikke vil komme til at lide under Nybygningen.

De har maaske set »Hejmdal's« Beretning om, at »Resten« af Tilsynsraadet holdt Møde i Gaar. Det forekommer mig, at selv om »Hejmdal« anser nogle af de udtraadte for saa betydningsfulde, at de tilbageblevne (11 af 15) - deriblandt De og P. Skau - kun er en ubetydelig Rest, saa behøvede den ikke at sige det saa uforbeholdent.«

Det fremgaar med stor Tydelighed af ovenstaaende, at ikke engang Sprogforeningens Tilsynsraad sad inde med fuld Viden om alt Foreningen vedrørende. De havde underskrevet en Tillidserklæring til Foreningens Bestyrelse ud fra den Forudsætning, at der paa de oprindelig anslaaede 30.000 Mark i Byggeomkostninger vilde blive en Overskridelse til maaske lidt over 40.000, mens det faktisk drejede sig om en Fordobling af den først anslaaede Sum til 60.000 Mark.

Det har ogsaa voldt Kvaler, at der var bleven udsendt et Opraab til Sprogforeningens Tillidsmænd med Bestyrelsens og Tilsynsraadets Navne under, som opfordrede til at indsamle ekstraordinære Bidrag til Byggeforetagendet, men hvor der kun opereredes med de før nævnte 30.000 Mark i Byggeomkostninger.

»Men da der dengang«, skriver M. Andresen i Brevet af 3. Juli, »ikke forelaa noget Overslag over, hvad den til Tegningen svarende Bygning vilde koste, maatte vi i Opraabet holde os til det Beløb, som der hele Tiden havde været Tale om. Den Byggesum, som Brødrene Fink vil udføre Arbejdet for, og som Byggeudvalget er gaaet ind paa, er jo c. rigelig 40.000. Men saa er der endnu tilbage Varmeledningen, Malerarbejde, Arkitekthonorar, Indbo osv., saa det hele bliver betydeligt dyrere«, og saa følger overstreget: »alt i alt vil komme til at koste 50-65.000 Mark.«

Generalforsamlingen afholdtes som planlagt, og der var forinden ogsaa Møde i Tilsynsraadet, uden at der offentligt fremkom noget om, hvad der var bleven forhandlet.

Generalforsamlingen fik et meget bevæget Forløb. Der var mødt

henved 900 Personer, og til Ordstyrer valgtes Tilsynsraadets Formand, J. N. H. Skrumsager. Fabrikant M. Andresen redegjorde for Bestyrelsens Holdning og hævdede, at først efter at Kritikken havde sat ind, sporede man, men ogsaa først da, den Misstemning, der var bleven skrevet om. Og da af den hjemlige danske Presse kun et enkelt Organ tog Forening og Bestyrelse bestemt i Forsvar, og nævnte Blad som hjemmehørende i Aabenraa tilmed kunde menes ikke at være helt uhildet, havde man ment at maatte standse Byggearbejdet og træde tilbage. Vanskelighederne ved at tilvejebringe Byggesummen var alt for store.

Bestyrelsen stillede sig principielt paa det Standpunkt, at de paa en ordentlig Generalforsamling een Gang godkendte Regnskaber og Beretninger maatte betragtes som endelig afgjorte Sager og vilde paa Forhaand udtale, at den ikke agtede at deltage i et eventuelt Ordskifte om, hvad der laa forud for Aarsmødet i Graasten.

Derefter fik jeg Ordet for at fremlægge Oppositionens Synspunkter.

Naar Sprogforeningens Generalforsamlinger skulde være uangribelige, maatte Aarsberetningen tilstilles Medlemmerne saa betids, at de inden Mødet kunde gøre sig fortlørlig med den, der maatte afses tilstrækkelig Tid til Forhandlingerne, og Ledelsen maatte være objektiv.

Beretningerne var hidtil bleven tilsendt Bladene saa sent, at Medlemmerne i heldigste Tilfælde havde kunnet læse den samme Aften, som Generealforsamlingen havde fundet Sted om Eftermiddagen, eller Morgenen efter. Som Grundlag for Forhandling havde man saa kun haft den Beretning, der lige var bleven oplæst. Der var i Graasten beregnet 2 Timer til Generalforsamlingen, og en stor Del medgik til at oplæse Beretning af Formanden om Foreningens almindelige Forhold, af Sekretæren om alle de enkelte Bøger, der var uddelt, af Valg og andet. Forhandlingerne lededes af Formanden, der var Part i Sagen, og da der opstod en Drøftelse, som var ubehagelig for ham, foreslog han, maaske efter Opfordring, at afslutte den, hvilket skete. Men naar Kritik paa Generalforsamlingen mødes med, at der raabes paa Afslutning, saa har man bagefter, naar den baner sig Vej gennem Pressen, ingen Ret til at protestere.

Regnskaberne indeholdt for faa Oplysninger, og kun ganske en-

kelte havde Indblik i Foreningens Formuesforhold. Jeg vilde her gentage, hvad allerede tidligere var sagt. Der var selvfølgelig ingen, som troede, at de, der sad i Bestyrelse og Tilsynsraad, samt Revisorerne ikke var hæderlige til Fingerspidserne. Men derfor kunde man godt have forskellig Mening om, hvorledes Pengene skulde anvendes.

Der var ogsaa bleven anket over, at Sprogforeningen ikke altid havde været saa rørig ved Sproggrænsen som ønskeligt, og endelig var der Koncessionsspørgsmaalet, som der var delte Meninger om.

Sprogforeningen var nu engang kommen ind i en skæv Gænge, og det burde ændres. Den eneste Udvej var, at Foreningen blev udskilt fra de Foretagender i Aabenraa, som den var engageret i. Naar det naaedes, vilde den blive sig selv igen og trives til Tilfredshed for alle.

Kritikken var rejst af Interesse for Sprogforeningen som Led i vort nationale Bolværk og ikke af Ondsindethed, som Kloppenborg Skrumsager saa frejdigt havde paastaet. Og en saadan Kritik skulde være tilladt.

Talen var gentagende bleven hilst med Bifald, og »Dannevirke« skrev efter Mødet, at jeg havde talt »med en anerkendelsesværdig Ro og et Maadehold, der ikke forfejlede en vis Virkning«. En fremtrædende kvindelig Deltager i Mødet, Fru Skau-Petersen, Sommersted, fandt mere djærve Udtryk for det samme, naar hun til omkringstaaende lod sig forlyde med, at jeg havde talt som en Engel og skrevet som en Djævel.

Efter mig kom Foreningens Kasserer, Kaptejn Fischer, der ganske kort gav nogle Oplysninger om Sprogforeningens Ejendomme. Men hverken Andresen eller han sagde noget om, hvor meget Overskrivelserne ved det nye Byggefortagende antagelig vilde beløbe sig til.

Blandt de følgende Talere var, der citeres her efter »Flensborg Avis«, J. H. Schmidt, Haderslev, der paastod, at Kritikken ogsaa ramte Foreningens Medlemmer, som havde valgt Bestyrelsen og Tilsynsraadet og godkendt Regnskabet (Modsigelse). Hvorfor talte Redaktør Svensson ikke i Graasten? (Tilraab: Han var forhindret, han sad i Fængsel.) Er det muligt, at der i Bestyrelsen sidder Mænd som Alberti. (Stormende minutlange Afbrydelser.)

Jeg gentog heroverfor endnu en Gang, at der havde aldrig været Tale om Regnskaberne i Bøgerne, men udelukkende om dem, der kom frem paa Generalforsamlingerne. Og her var det fejlagtigt at

Pastor Vogel, Holbøl

Pastor Vogel som Feltpræst i den første Verdenskrig

»Folkehjem« i Aabenraa.

*Fra en sønderjysk Journalist-Sammenkomst i Flensborg 1910.
(Billedet er taget af Journalist Jørgen Otsen.)*

1. Række (fra Venstre): Mejeribestyrer H. Jensen, Christiansfeld (»Nordslesvigs Landbrugs- og Mejeritidende«), A. Lebeck (»Dannevirke«), Niels Hansen (»Hejmdal«), Nicolai Svendsen (»Dannevirke«), A. Svensson (»Dybbøl-Posten«), L. P. Christensen (»Flensborg Avis«).
  2. Række: P. Simonsen (»Flensborg Avis«), bag ham K. Refslund Thomsen (»Hejmdal«), Frk. Hanssen, Aabenraa. Dernæst siddende: Fru Sarup, Haderslev, Fru Hansen, Graasten, Fru Lebeck, Haderslev, Fru N. Hansen, Aabenraa, Fru Svendsen, Haderslev, Fru Christiansen, Flensborg, P. Skovrø, Tønder (»Fl. Avis«), Fru Simonsen, Flensborg.
  3. Række: Landbrugskonsulent Hansen, Graasten (»Nordsl. L. og Mejeritidende«), Fru Rossen, Tønder, Bankdirektør Rossen, Tønder (tidligere »Fl. Avis«), Frk. Ellen Petersen, Haderslev, Fru Svensson, Sønderborg, Fru Petersen, Haderslev.
  4. Række: Frk. Thomsen (»Hejmdal«), J. Sarup (»Dannevirke«), A. Callø, Rødding (»Hejmdal«), J. Vrang (»Fl. Avis«), E. Christiansen (»Fl. Avis«), N. Petersen (»Dannevirke«), J. Frost (»Hejmdal«).
- H. P. Hanssen (»Hejmdal«) og Andr. Grau (»Dybbøl-Posten«) var forhindret i at deltage.

følge den Regel, at Befolkningen skulde komme til Regnskaberne. Det var Regnskaberne, der skulde komme til Befolkningen (Stærkt Bifald). Aaret før Graasten havde H. Jepsen Christensen ønsket en Oversigt over Byggeforetagendet, men den var udebleven.

Redaktør E. Christiansen foreslog nu Vedtagelsen af en Resolution, som en lille Kreds, der Søndagen før havde været samlet i Tinglev, havde givet sin Tilslutning til. Dens Hovedpunkter gik ud paa, at der var fuld Tillid til Revisorernes Eftersyn af Regnskaberne, at der skulde virkes hen til, at Sprogforeningen udskiltes fra Ejendomme og Byggeforetagender i Aabenraa, og at Foreningen burde søge at udfylde de Huller, der fandtes i dens Virkeomraade, idet Sekretærens Gerning først og fremmest udøvedes ved Selvsyn og personlig Henvendelse.

I Tilslutning hertil understregede Bankbogholder P. Jessen, at Foreningens Formaal var at pleje Modersmaalet, og de saakaldte truede Egne maatte ikke forsømmes.

Ordstyreren gjorde opmærksom paa, at det ikke vedrørte Byggesagen.

P. Jessen beklagede, at han ikke maatte tale om Foreningens egentlige Virksomhed, og jeg tilføjede, henvendt til Forsamlingen: Og saa føler man sig krænket, naar Kritikken senere kommer frem i Bladene.

Adskillige havde endnu Ordet, blandt dem Rigsdagsmand H. P. Hanssen, der erklærede, at Foreningen selvfølgelig ikke skulde vedblive at sidde med de Grunde, den ejede. De skulde sælges, saa snart det kunde ske med Fordel. Kravet om, at alt, hvad der foregik i Bestyrelse og Tilsynsraad, skulde blæses ud for alle Vinde, var uforvarsligt, og Stridigheder skulde udkæmpes inden for fire Vægge (Stærkt Bifald).

Ogsaa Kloppenborg Skrumsager fremkom med Forslag til en Resolution, der ikke vilde »frakende Kritik en stor Betydning«, men udtalte Tak til den gamle Bestyrelse og tilsagde den fuld Støtte til dens Virksomhed nu og i Fremtiden.

M. Andresen: Bestyrelsen vil gaa med til at lade sig genvælge paa Betingelse af, at Generalforsamlingen udtrykkeligt giver Bestyrelse og Tilsynsraad Fuldmagt til at gennemføre det paabegyndte Byggeforetagende for Sprogforeningens Regning, og at Generalforsamlin-

gen godkender den bestaaende Ordning af Koncessionsspørgsmaalet.

Kloppenborg Skrumsager tog efter Henstilling fra Ordstyreren sit Forslag til Resolution tilbage, mens der efter forskellige Udtalelser blev afstemt skriftligt om Tinglev-Resolutionen. Men forinden lod Ordstyreren ved Haandsoprækning foretage Afstemning om, hvorvidt Bestyrelsen skulde genvælges paa de stillede Betingelser, hvilket der var Flertal for.

Ingen, hvad ogsaa fremgik af den af Redaktør Christiansen stillede Resolution, ønskede en ny Bestyrelse til at videreføre Foreningens indviklede Foretagender. Og da Ordstyreren paa Forhaand havde sørget for Bestyrelsens Genvalg, var Resolutionen nærmest overflødig. Den blev da ogsaa forkastet med 425 Stemmer mod 116. Men da c. 350 af de tilstedeværende ikke afgav deres Stemme, laa der heri overvejende en Anerkendelse af, at den rejste Kritik havde været berettiget.

»Flensborg Avis« var i sine Kommentarer til Mødet utilfreds med, at J. N. H. Skrumsager som Ordstyrer ikke havde haft en Tilrettevisning til J. H. Schmidt, der en Overgang rejste en Storm af Modvilje mod sig, og fordi han havde afskaaret en Forhandling om Sprogforeningens Arbejde i de truede Egne. »Hejmdal« var ikke tilfreds med Mødets Udfald i det hele taget. I øvrigt ebbede Ordskiftet hurtigt ud, og Byggearbejdet paa »Folkehjem« blev genoptaget.

Af Redaktør Christiansens Arkiv paa Landsarkivet i Aabenraa fremgaar, at jeg den 17. Juli har skrevet til Christiansen og udtalt min Tilfredshed med Udfaldet af Generalforsamlingen.

»Men«, fortsætter jeg, »jeg tror ikke, vi skal standse der. Først og fremmest tror jeg, vi bør rette en Henvendelse til Bestyrelsen og Tilsynsraadet om snarest muligt at gøre Udveje til Oprettelse af en Rejsesekretærpost, for at en Rejsesekretær kan tage sig af Arbejdet især paa de truede Egne. Det er meningsløst, at denne store Forening ikke arbejder mere, end den gør. Hvad er Deres Mening herom?«

Jeg sluttede med Forvisningen om, at den gamle slæbende Forretningsgang inden for Sprogforeningen nu nok vilde ophøre.

Redaktør Christiansen svarede den 18. Juli:

»Med Hensyn til den 14. Juli deler jeg Deres Mening, men jeg tror ogsaa, at den Henvendelse, De tænker paa, er overflødig. Rejsesekretæren vil uden Tvivl blive ansat. Dels kan det skimtes ud af »Hejm-

dal« og ud af et Brev fra Andresen til mig, dels forsikrer Hr. Simon- sen, at Tilsynsraadet var enig om at bevilge Planen, dels ytrede H. V. Clausen og Dr. Mackeprang i Gaar over for mig, at Sprogfore- ningen vilde kunne faa Penge dertil fra Kongeriget, ligesom de var inde paa, at Tanken burde udføres. I øvrigt bebuder Andresen, at Bestyrelsen vil holde et Tillidsmandsmøde i Flensborg i den allernær- meste Tid. Saa jeg antager, at efter en lille »Værdighedsfrist« faar vi Rejsesekretæren. Skulde det vise sig, at jeg tager fejl, bør en saadan Henvendelse fremkomme.«

P. Grau var ikke helt anerkendende med Henblik paa min Rede- gørelse paa Generalforsamlingen, idet han i Brev til Redaktør Chri- stiansen mente, jeg havde taget mig for meget af den Kritik, der var kommen til Orde over for mig:

»Alligevel tror jeg, at Mødet vil give Bestyrelsen et memento mori, som den ikke vil sidde overhørig i Fremtiden. Og Tilsynsraadet har i hvert Fald planlagt ved 1ste Lejlighed at tage Sekretærens Virk- somhed og Bedrifter under kritisk Prøvelse.«

Ved Aarsmødet i 1911 i Toftlund blev der for første Gang givet detaillerede Oplysninger om »Folkehjem«, som var bleven indviet tidligere paa Aaret. Omkostningerne ved Nybygningen var imens vokset til 87-88.000 Mark. Men Renterne af den Foreningen derved paabyrdede Gæld var, oplystes det, saa godt som sikret. Til Anskaf- felse af Bøger og til Indbinding var der anvendt godt 7000 Mark. Paa samme Aarsmøde blev der af mig stillet Forslag om, at Aarsbe- retningerne fra de store nationale Foreninger skulde offentliggøres nogle Dage forud for Mødet. Et Flertal paa Generalforsamlingen sluttede sig hertil, og Bestyrelsen lovede at tage Forslaget op til vel- villig Overvejelse, hvorefter, hvad der var at forudse, alt blev ved det gamle. Ønsket om at faa ansat en Sekretær for de truede Egne kom heller aldrig Virkeliggørelsen nærmere.

Derimod var man i 1914 kommen til Klarhed over, at det var nødvendigt at faa alle Bogsamlingerne ude omkring eftersat og del- vis omordnet og katalogiseret. Som midlertidige Hjælpere herved blev ansat to unge Mænd, Jakob Petersen fra Varnæs og Kresten An- dresen, Ullerup, der begge havde faaet nogen fagmæssig Uddannelse i Biblioteksvæsen. Jak. Petersen, der døde i 1952 som Landsbibliote- kar i Aabenraa og Formand for Sprogforeningen, udførte i sin For-

mandstid et virksomt og betydningsfuldt Arbejde i Foreningens Tjeneste. Kr. Andresen faldt i den første Verdenskrig og naaede ikke at indfri de Forventninger, der var stillet til ham.

H. P. HANSSENS MANDATNEDLÆGGELSE

Paa et bestemt Tidspunkt havde jeg skriftligt foreslaaet Redaktør E. Christiansen, »Flensborg Avis«, at de Medlemmer af Den nord-slesvigske Vælgerforenings Bestyrelse og Tilsynsraad, der ikke altid laa helt paa Linje med H. P. Hanssen, skulde mødes nogle Gange om Aaret for at drøfte, hvad der stod paa Dagsordenen, og derigennem være forberedt, hvis der skulde komme mere vidtrækkende Forhandlinger ud af det. Jeg vidste, at H. P. Hanssen jævnligt informerede sine nære Meningsfæller pr. Brev eller under Samtaler i Aabenraa om sine Standpunkter, hvilket i Reglen var det samme, som at de fandt Tilslutning, og jeg mente ikke, der kunde indvendes noget imod, at vi paa vor Maade gjorde noget lignende. Redaktør Christiansen fraadede. Men inden længe blev vi stillet over for Nødvendigheden af at foretage netop det, jeg havde foreslaaet.

Den 22. Oktober 1910 meddelte H. P. Hanssen, vistnok til stor Overraskelse for de allerfleste, at han ikke agtede at lade sig genopstille ved næste Rigsdagsvalg.

Det vil til sin Tid kræve et indgaaende, men psykologisk sikkert udbytterigt Arbejde at skildre H. P. Hanssens Personlighed i alle dens Forgreninger. Han var slet ikke saa enkel og ligetil, som baade han selv og hans nære Meningsfæller har villet give det Udseende af. Han skildres traditionelt som den klare og kølige Real-Politiker, der til alt Held forstod at holde det følelsesbetonede godt tilbage. Men det fremgaar umiskendeligt af hans egne Erindringer, at hans Sind til Tider udløste sig i voldsomme Bølgegeange, hvor han snart følte sig højt oppe og snart langt nede. Det var dette stærkt bevægede Sind, der i enkelte store Øjeblikke kunde løfte ham op til at yde det

ypperste som Talsmand for den Befolkning, han var udgaaet af, men ogsaa i Perioder gjorde ham til det yderste saarbar og nærtagende.

H. P. Hanssen hyldede nok Demokrati og Frisind, hvor det ikke kom hans egne Cirkler for nær. Men naar Demokratiets Goder, den frie Meningsudveksling, Anskuelsernes Brydning, skulde forvaltes inden for det lille sønderjyske Samfund mellem Kongeaa og den historiske 67-Linje sønden om Flensborg, kunde det blive smaat nok med at leve op til Idealerne. H. P. Hanssen var i Virkeligheden trods alt sit folkelige og vennesele Væsen ikke særlig frisindet. Han var af Storbondetæt, og han forbandt hermed instinktivt en Storbondes Krav paa at blive hørt frem for andre og at faa sine Synspunkter anerkendt som de eneste rigtige.

H. P. Hanssen havde som ung begyndt sit sønderjyske Arbejde med skarpe Angreb paa de Kredse, der da var de ledende i Landsdelen. Men da han selv rykkede op og blev den ledende, og der undertiden kom Kritik til Orde, forholdt han sig koldt afvisende, mente sig undermineret og modarbejdet og betragtede dem med andre Meninger som mindre begavede.

Og ganske vist var det ikke altid lige vel overvejede Udtryk, vi unge fandt for det, der brændte i os af Varme for det danske, af Forbitrelse over den præjssiske Tvang og af Vilje til trods alt at føre vor Sag frem til Sejr, eller naar vi under indre danske Brydninger i Kampens Hede slog haardere, end vi egentlig havde villet. Men H. P. Hanssen havde ogsaa haft sin Ungdom engang, og det havde han nu glemt. Det hændte, at han prøvede at se det hele i et større Perspektiv. Men lige saa tit faldt han tilbage til det een Gang tilvante.

Der kom ogsaa det til, at han nu og da indfangedes saa stærkt af det storpolitiske Spil i Berlin, at Forholdene i Nordlesvig blev smaa og smaaborgerlige for ham. Dog ogsaa det kunde hurtigt skifte. Var han i Aabenraa igen, fik det hjemlige snart sin gamle trygge Værdi tilbage.

Alle disse Svingninger i Aarene op til 1910 belyses bedst gennem nogle faa Uddrag af »Et Tilbageblik«, Bind III, hvor han ikke lægger Skjul paa de Stemninger, han skiftevis var behersket af.

Paa et Valgmøde i Ullerup i Efteraaret 1906, da han skulde overtage Rigsdagsmandatet efter Redaktør Jessen, fremsatte han følgende principielle Udtalelse:

»Mit Kald er at samle, ikke at splitte. Vi er en Befolkning. Mange forskellige Anskuelser og politiske, sociale, religiøse og taktiske Spørgsmaal er repræsenteret paa vore Møder. Hver Fugl synger med sit Næb. Ordet er frit og skal lyde frit. Det føres af Mænd, som er myndige og selvbevidste nok til selv at bære Ansvar for, hvad de siger.«

Denne Arbejdslinje var baade rummelig og uangribelig, og Udtalelsen høstede med Rette stort Bifald.

Men et halvt Aars Tid senere, i Juni 1907, er Tonen en ganske anden. I et Brev til Vælgerforeningens Sekretær, N. Nissen, Nordborg, beklager han sig over, at P. Grau har leveret Dr. Hahn og Konsorter saa gode Vaaben, at et Tilbageslag i Optantspørgsmaalet næppe vil udeblive. Over de unge, der nu meldte sig for at fylde op i Rækkerne, eller som der var bleven kaldt paa, fælder han denne haarde Dom:

»Kun faa af de Mænd, der i den nyere Tid har trængt sig frem i vor Politik, forstaar at beregne deres Handlingers Rækkevidde. Deres Mangel paa Ansvarsfølelse er ligefrem beundringsværdig, hvis den ikke var saa sørgelig.«

Sidst i Oktober 1907 indrømmede han, efter at Finnemann-Affæren var afsluttet, i en Tale paa »Folkehjem« i Aabenraa:

»Bag denne Uenighed ligger der stærke gærende Kræfter, som virkelig vil noget og sikkert ogsaa noget godt. Det gælder om at lede dem ind paa de rigtige Baner, saa de kan virke til Held for vor fælles Sag. I samme Grad som det lykkes, vil det sikkert vise sig, at vi ogsaa paa dette Omraade har gjort os mange overflødige Sorger og Bekymringer.«

I Marts 1908 er han under Rigsdagens Behandling af den tyske Rigsforeningslov saa straalende oplagt, at han mindes de nordslesvigske Valgmøder med de kendte Linjer om sig selv, siddende paa den store Stridshingst og svingede Pallasken til alle Sider: »Men i disse Dage tumler jeg Stridshingsten her.«

Kun fjorten Dage senere, den 2. April, er Humøret paa Nul, og han skriver hjem:

»Min Handlekraft lammes stærkt af den Mangel paa politisk Indsigt og Intelligens, som jeg maa regne med i Nordslesvig. Hvis jeg kunde føre min Politik uden Hensyn til Bornerteden og Mistænk-

somheden hjemme, vilde jeg kunne opnaa betydeligt mere i sidste Øjeblik.«

Og efter at han i Marts 1910 har set i Bladene, »at P. Grau og hans Meningsfæller atter er paa Krigsstien vesterude«, bebuder han i Brev til Hjemmet:

»Min Beslutning om at trække mig tilbage næste Aar fæstnes mere og mere. Jeg er mæt af Berlin og træt af en Virksomhed, som møder megen Modstand og foreløbig ikke stiller konkrete politiske Opgaver.«

Han taler endog i denne Forbindelse om »voksende Lede ved at fortsætte en parlamentarisk Virksomhed« under de Kaar, hans Vælgere byder ham.

Paa et vigtigt Punkt maa der gives H. P. Hanssen Medhold. Da Valget til den præjsiske Landdag i 1908 var forestaaende, og vi stod over for Muligheden af at miste det haardt truede Mandat i 2. Valgkreds, blev det af Den nordslesvigske Vælgerforenings Bestyrelse og Tilsynsraad vedtaget at opstille P. Grau, Pøl, som Kandidat. Ogsaa H. P. Hanssen anbefalede, men Grau vilde ikke.

»P. Grau og jeg«, skriver H. P. Hanssen, »var Ungdomsvenner. Forholdet var bleven noget køligere, da han med sin skarpe Kritik vanskeliggjorde mit parlamentariske Arbejde. Men det var aldrig bleven brudt. Jeg holdt et frugtbart Samarbejde i Berlin for muligt og under de foreliggende Forhold hans Valg for meget ønskeligt, fordi det vilde virke forsonende og beroligende paa Oppositionen, der efter sin Talstyrke var berettiget til at kræve et Mandat. P. Grau nægtede imidlertid bestemt at følge Kaldet.«

Naar bortses fra den gammelkendte Klage over Vanskeliggørelsen af det parlamentariske Arbejde, kan disse Betragtninger ikke anfægtes, heller ikke Formodningen om, at en Del indre Brydninger kunde være undgaaet, hvis der havde været en vis Balance i det parlamentariske Tremandsraad i Berlin, saa ikke Aabenraa-Retningen alene, men ogsaa Flensborg-Retningen var bleven repræsenteret. Dette ændrer intet ved, at H. P. Hanssens Mandatnedlæggelse, enkelte mismodige Stunder undtaget, sikkert mindre var et alvorligt Ønske om at fratræde end et taktisk Træk over for dem, han betegnede som de oppositionelle. Meget tyder paa, at det efterhaanden mest

blev det sidste, der foresvævede ham, og ikke mindst de Meningsfæller, der nu lod Kampluren gjalde.

At H. P. Hanssens Venner nord for Kongeaaen skyndsomst blandede sig i Affæren, nogle ud fra større Kendskab til Personen end til Sagen, var at vente. Der var dog ogsaa Blade, der tog meget roligt paa det, og som henviste til, at Hanssens Blad »Hejmdal« nok havde bidraget sit til at øge Vanskelighederne for ham.

»Hvad vi gør vel i i Øjeblikket«, skrev jeg i »Dybbøl-Posten«, »er at beflicte os paa at tale sagligt, undgaa saarende og krænkende Udfald mod Modparten og saa huske paa, at jo længere vi kommer fra hinanden nu, des længere Vej vil vi have for at naa tilbage. Dette bør ogsaa den kongerigske Presse kunne forstaa.«

H. P. Hanssen lagde for ved et stort Møde i Sønderborg den 30. Oktober. Han har i sine Erindringer optrykt et ret udførligt Uddrag af sin egen Tale, men kun i faa Linjer meddelt noget om, hvad der ellers blev sagt.

Efter at have givet en Oversigt over sin Virksomhed som Rigsdagsmand rettede han en Række skarpe Angreb paa Oppositionen, der endnu en Gang fik attesteret, at den havde udvist »en ligefrem forbløffende Mangel paa politisk Intelligens«, og desuden, at den var Skyld i, at Optant-Konventionen ikke lod sig udnytte i det Omfang, det var tilstræbt:

»Havde man virkelig haft Tillid til os, der paa dette Tidspunkt stod som Befolkningens Tillidsmænd i Berlin, saa havde vi faaet vore fleste Optanter naturaliseret, og saa var mange Optantsønner sluppen langt lettere fra Militærtjenesten. Adskillige vil maaske betragte dette som en Overdrivelse, men jeg betoner paa ny: Det er en ærlig Mands ærlige Overbevisning.«

Naar han ikke vilde modtage Genvalg, udtalte Hanssen, var Aarsagen først og fremmest, at han ikke længere kunde glæde sig ved den Tillid, der var Forudsætningen for en frugtbar parlamentarisk Virksomhed:

»Mangelen paa Tillid til mig har især givet sig Udslag i Pressens Holdning. Jeg vil ikke skærpe bestaaende Modsætninger ved at fremdrage Enkeltheder, men ganske simpelt minde om Stillingen, som den har været i de senere Aar. Hver Gang Motiverne til mine Handlinger ikke straks har kunnet lægges klart frem, har jeg mødt

Mistænksomhed hos »Flensborg Avis« og »Dybbøl-Posten«. Og Mistilliden har gentagne Gange antaget Former, som har lammet min Handlekraft og forstyrret mit Arbejde. Jeg behøver kun at minde om Situationen efter Finnemanns Naturalisation. Heller ikke af »Dannevirke« har jeg i de senere Aar faaet den Støtte, som jeg mener, en nordslesvigsk Rigsdagsmand har Krav paa. Det har under alle kritiske Situationer søgt at indtage et Mellemstandpunkt, men undskyldende og overbærende Ord er ofte farligere end aabne Angreb.«

H. P. Hanssen fremhævede ogsaa, at han stod over for »en betænkelig Underhaands-Agitation«. Han vilde undlade at nævne Navne, man maatte tro ham paa hans Ord.

»Endelig«, fortsatte han, »og det har ikke mindst fæstnet min Beslutning, staar vi over for begyndende politiske Partiororganisationer inden for den danske Befolkning. Det er i nyere Tid bleven Skik, at Kredse, som føler sig i Uoverensstemmelse med mig, afholder særlige Partimøder. Det er saaledes Offentligheden bekendt, at der blev afholdt et Møde i Tinglev før Sprogforeningens sidste Generalforsamling. Et lignende Møde er atter bleven afholdt før Vælgerforeningens sidste Bestyrelses- og Tilsynsraadmøde. Vi staar her over for en begyndende Udvikling, som efter min Mening er overordentlig farlig. Afbrydes den ikke i Tide, vil vi snart staa over for en skæbnsvanger Splittelse af den nordslesvigske Befolkning.«

Taleren vilde som en sidste væsentlig Grund til Mandatnedlæggelsen nævne, at naar der var afvigende Meninger om, hvorledes vi burde føre vor politiske Kamp, saa maatte de ogsaa være repræsenteret i det parlamentariske Tremandsraad i Berlin. Hans Tilbagetræden skulde derfor tillige forstaaes som »et Forsøg paa at føre afvigende Meninger frem til Indflydelse under parlamentarisk Ansvar«.

Derefter fik jeg Ordet til et længere Indlæg og tilbageviste Beskyldningerne for, at der i den senere Tid gennem Pressen var rettet Angreb paa H. P. Hanssen. Derimod var det sket flere Gange, at Hanssen under en Bladfejde selv havde meldt sig som Deltager, uden at nogen havde udfordret ham til det.

Der var ingen, der havde ønsket at rokke H. P. Hanssen i hans Stilling som Rigsdagsmand. Han havde til enhver Tid udrettet, hvad der laa inden for Mulighedernes Rækkevidde, ganske som enhver an-

den af vore Repræsentanter havde gjort det. Og det var os nok. I Almindelighed blandede ingen sig i, hvorledes vore Repræsentanter arbejdede i Berlin. En Undtagelse havde December-Afstemningen i 1906 været, fordi den ikke faldt sammen med vore Overleveringer og stod i Modstrid med Befolkningens umiddelbare Retsfølelse.

Der var under de sidste Aars Brydninger hernede tre Forhold, der gjorde sig gældende. Først rent taktiske Spørgsmaal, saaledes om den mere eller mindre aabenlyse Hævdelse af Folkeafstemnings-Løftet i Pragfredens Paragraf 5. Men det vilde et Repræsentantskifte ikke ændre noget ved. Dernæst den Kendsgerning, at et nyt Slægtled var mødt frem i de danske Rækker og dér søgte at finde sit Staasted. Til sidst den tyske Regerings skiftende Kurs. En politisk Fører kunde maaske ønske, at Befolkningen paa en Maade vilde gøre disse Kursændringer med og afstemme Tonen efter dem. Men vi var ikke saa lette at flytte med, hverken ude eller inde, og det turde ogsaa i Længden være det bedste.

I det hele maatte der være Plads til os alle. Vi vilde sikrest og tryggest være i Stand til at hævde os som en fribaaren Befolkning, ikke som et veldisciplineret Parti.

Redaktør E. Christiansen, Flensborg, fulgte efter.

Ogsaa han var af den Anskuelse, at der altid vilde være Uoverensstemmelser om taktiske Spørgsmaal. Han mente nu engang, at det grundlæggende og bærende i vor Kamp skulde være Kravet om Genforening med vort Moderland, og det kunde han ikke slaa af paa.

Jeg følte mig meget skuffet, sagde Christiansen, over Rigsdagsmandens Tale. Har han ikke villet tale ophidsende, saa har han i hvert Fald udslynget krænkende Sigtelser og dunkle Hentydninger. Privat Sladder tillægger jeg ingen Betydning. H. P. Hanssen har omtalt Møderne i Tinglev, men hvad er der sket der. Paa Mødet før Sprogforeningens Generalforsamling blev der fremsat Forslag til Fjernelse af Uoverensstemmelserne. Paa det sidste Møde enedes vi om som det mest gavnlige at indvirke paa H. P. Hanssen for at faa ham til at blive.

Det har krænket mig dybt, at Rigsdagsmanden har beskyldt Pressen for at være Skyld i, at en Del af Optanterne ikke blev naturaliseret. Men det var Dr. Hahn og de ham følgagtige tyske Blades Alarmraab, der voldte det. Naar Rigsdagsmanden taler om en ærlig

Mands ærlige Overbevisning, saa vil jeg sætte en ærlig Mands ærlige Overbevisning op imod. Der kræves Beviser, og saadanne foreligger ikke.

Blandt de følgende Talere var P. Grau og Landdagsmand Nissen, der fremførte forskellige Synspunkter. Et af de mest bemærkelsesværdige Indlæg fremkom Frimenighedspræst Jørgen Eriksen, Stenderup, med.

Vel fandt han, at Bladene kunde have været mere hensynsfulde, naar de kritiserede noget. Men det kunde ikke nytte at kneble Pressen og forbyde den at sige sin Mening:

»Jeg har noget andet paa Hjerte, jeg gerne vilde frem med. Jeg er bevæget ved at sige det, og det er næsten som at skære i mit eget Kød. Jeg har ikke været saa glad for »Hejmdal« i det sidste Aars Tid. Jeg er sikker paa, at Hanssen heller ikke altid har været glad ved, hvad der stod i hans Blad. Jeg forstaar ogsaa, at »Flensborg Avis« og »Dybbøl-Posten« ved Lejlighed har følt sig stødt af det, »Hejmdal« har skrevet. Jeg har læst Bladet i mit Hjem fra min Barndom af, og det har voldt mig Sorg og Smerte, at jeg ikke har kunnet være saa glad for det som før. Jeg er paa en Maade drevet nærmere over til Oppositionen ved dets Holdning i den senere Tid.«

H. P. Hanssen erklærede senere, at der ikke bestod noget Skel mellem ham og »Hejmdal«, og at han tog det moralske Ansvar for, hvad der havde staaet i Bladet.

Journalist Andr. Grau fremdrog som en af Grundene til, at Hanssen havde savnet Støtte i de danske Blade, at han sikkert havde haft for lidt Føling med dem. Hvortil H. P. Hanssen nikkede.

Gaardejer Olav Fink, Brændstrup, holdt paa, at Pressen ikke maatte tage Standpunkt, før Vælgerforeningens Bestyrelse og Tilsynsraad havde gjort det. Og Pastor Eriksen gentog, at »Hejmdal« havde ikke sit gamle Ansigt mere. Der var ikke blot Skyld paa den ene Side.

Blandt de mange Bladudtalelser, der kunde læses i Dagene efter Mødet, er der kun Grund til at fremdrage ganske enkelte. »Flensborg Avis« beklagede, at H. P. Hanssens Beskyldning mod Oppositionen for at have hindret en Del Optanter i at blive naturaliseret, selv om den var uholdbar, vilde lægge de angrebne for Had. »Dannevirke« kunde ikke godkende H. P. Hanssens Paastand om svigtende Tillid.

Han øjnede Mistænksomhed selv der, hvor der ingen var. Et af de store danske Provinsblade, »Vejle Amts Folkeblad«, der stadig havde søgt at bevare det rolige Overblik i Situationen, skrev i sit Referat fra Mødet, at H. P. Hanssens Tale sluttede under stormende Bifald:

»Den, der skriver disse Linjer, har hørt adskillige af Danmarks bedste Folketalere. Men han har aldrig hørt en Tale af saa stor øjeblikkelig Virkning som den, Hanssen-Nørremølle holdt i Søndags i Sønderborg.

Men nu Oppositionen. Nægtes kan det ikke, at dens Sag blev talt med Varme og megen Dygtighed af Redaktørerne Svensson, Sønderborg, Christiansen, Flensborg, og Gaardejer P. Grau fra Pøl. Svensson førte Hovedangrebet og holdt en Tale, der saavel som Graus og Redaktør Christiansens blev modtaget med langvarigt Bifald. For en upartisk Skønner saa det i det hele taget ud, som om d' Hrr. Talere fra Oppositionens Side havde en temmelig stærk Hær bag sig paa Mødet.«

Mens Flensborg-Retningen derefter gik i Gang med Problemet om en Afløser for H. P. Hanssen, iværksattes som forudset en voldsom Kampagne mod den Presse, der var bleven udpeget paa Sønderborg-Mødet. Det var som sædvanlig den impulsive J. H. Schmidt, nu Ejer af Vojensgaard, der gik i Spidsen, med Gaardejerne P. Wiuff, Sillerup, og Jørgen From, Fjelstrup, tæt i Hælene paa sig. Det gjaldt om, indprentede J. H. Schmidt sine Tilhørere paa et dertil indkaldt Møde i Haderslev, »at lægge vor Kraft ind for at rydde af Vejen, hvad der forhindrer, at vor bedste Mand ikke kan blive paa sin Post«. »Den enkelte vil nok finde Midler.« I »Flensborg Avis« fastsloges, at det var Hensigten at iværksætte et Boykotnings-Felttog mod de to Blade, og det blev ikke modsagt.

Et utiltalende Indgreb fremkom fra Kredsen i Marburg. Det skete i en privat Skrivelse fra Johs. Tiedje til Hanssen, og det har øjensynligt været H. P. Hanssen en Tilfredsstillelse at aftrykke Brevet i sine Erindringer. Johs. Tiedje skrev bl. andet:

»Vi har den Tillid til Deres politiske Klogskab, at De veed, hvad Konsekvensen heraf vil være. Vi kan kun træde i Skranken for tysk Ære og Humanitet, saa længe vi har med anstændige Modstandere at gøre. Som saadan agter vi Dem, men ikke de Kredse, der slutter sig til

»Flensborg Avis« og »Dybbøl-Posten«. Over for dem er det præjsiske Voldsregimente den eneste mulige Politik. Undskyld mine aabne Udtalelser, men Situationen er meget alvorlig for Rade og mig. De maa vide, at naar en Mand som P. Grau opstilles som Rigsdagskandidat, saa maa jeg erklære offentligt i »Flensb. Nordd. Zeitung«, at jeg frafalder min hele hidtilværende Politik, og jeg vil selvfølgelig indvirke paa Rade i samme Retning.«

Naar Kampen for tysk Ære og Humanitet stod paa saa svage Fødder, burde Tiedje virkelig have haft Lov til at frafalde. Men H. P. Hanssen søgte, efter hvad han selv meddeler, »at berolige Tiedje ved at henvise til, at vore Landdagsmænd vedvarende vilde fortsætte den Politik, jeg havde ført, og bad ham i øvrigt om roligt at afvente Begivenhedernes videre Udvikling«.

Heller ikke offentligt lagde Marburg-Kredsen Skjul paa, som det stod at læse i den »Grenzmarken-Korrespondenz«, den en Overgang lod tilstille en Mængde tyske og danske Blade, at den ønskede »Oppositionen redet ned«. Saa vilde det nemlig ifølge Korrespondancen være godtgjort, at Flertallet af danske Nordslesvigere kun vilde »en national Protest« i Modsætning til en »statsretlig Protest«, og dermed havde Tiedje, Professor Rade og Fæller det Grundlag, der kunde arbejdes videre paa. Man gik saa vidt i Professor Rades Korrespondance, at man højlydt udtrykte sin Glæde over den planlagte Boykotning af »Flensborg Avis« og »Dybbøl-Posten«. Den Tilbagegang i Abonnenter, som sandsynligvis vilde blive Følgen, vil, profeterede Korrespondancen, »have det velsignelsesrige Resultat at belære deres Redaktører og Ejere om, at ikke kun vi Tyskere, men ogsaa Danskerne selv tager Anstød af deres hæslige danske Chauvinisme«.

Det kan her indføjes, at ogsaa fra anden tysk Side blev der grebet ind til Fordel for H. P. Hanssen, idet den i Aabenraa fødte tyske Litterat Erich Schlaikjer, der ligesom Tiedje havde bekæmpet Tvangsstyret i Nordslesvig, fik offentliggjort ikke færre end fire Kronikker i det danske Hovedstadsblad »København«, vendt imod »Den unganske Opposition i Nordslesvig«, som Overskriften lød.

Hr. Schlaikjer, »min hjemmetyske Ven«, kalder H. P. Hanssen ham, der vistnok dengang opholdt sig i sin Fødeby, hævdede, hvad

jo ogsaa var rigtigt, at Hanssen ikke havde været tvunget til at træde tilbage:

»Han har med Mandatnedlæggelsen tværtimod ført et Slag mod Oppositionen og tilmed det skarpeste Slag, han nogen Sinde har ført. Men netop Slagets Natur, der ikke blot er alvorsfuldt, men endda har et Skær af Fortvivelse over sig, vidner om, at Oppositionen har faaet Magt, hvor solid eller agitatorisk-usolid denne Magt saa end monne være.«

Det, som det tydeligt nok laa Schlaikjer mest paa Sinde at faa tilkendegivet, var Fremhævelsen af, hvor taabeligt det var at nære Haab om en Genforening af Nordslesvig med Danmark. »Man burde«, skrev han, »have Holbergs satiriske Evner for at kunne tugte denne særlige Form for abstrakt Forskruethed med de blodige Ris, den fortjener.« Og andensteds: »Naar man selv er født i Nordslesvig, veed man jo, at der ikke er Spor af virkelig Vilje skabt i hele denne Genforenings-Historie.« Nej, Fremtiden laa med hans Øjne set helt anderledes:

»I de senere Aar har der begyndt en smuk Tilnærmelse mellem hjemmetyske Fredsvenner og Danskerne, og dermed har der begyndt en Udvikling, der maaske vil faa afgørende Betydning for hele det nordslesvigske Spørgsmaal.«

De fire Schlaikjer-Kronikker har dog vist været »København's« Læsere en Smule for skrappe. I en redaktionel Artikel lod Bladet bagefter Schlaikjer forstaa, at hans Karakteristik af »den unglandske Opposition« forekom det »saglig uberettiget, logisk angribelig og og psykologisk misforstaaet«, samt at det ikke følte sig lige saa overbevist som han om Velsignelserne ved et tysk Styre i Nordslesvig, selv om det stod i Demokratiets Tegn. »Der er paa sine Steder i Hr. Schlaikjers Artikler en Klang, der ikke varsler godt.«

Selv gav jeg i »Dybbøl-Posten« Schlaikjer disse Linjer med paa Vejen:

»Een Ting kan man være Hr. Schlaikjer taknemmelig for, at han igennem disse Artikler saa klart har lagt for Dagen, hvad det er, hans Skriverier om nordslesvigske Forhold tilsigter. Tvangstyskerne er ham i Vejen, det er rigtigt. Men det samme gælder det Haab om Genforening med Moderlandet, der lever paa Bunden af den danske Befolknings Hjerter. Først naar der er frit Felt paa disse to Omraa-

der, kan der indtræde de ideelle Tilstande, hvorom der gærer en Drøm i Hr. Schlaikjers lidt uklare Hjerne, en Tid, da vi alle er gode Tyskere, som kun holder fast ved dansk Sprog og dansk Aandsliv, altsaa Hjemmetyskere i en forbedret Udgaave.«

Bestræbelserne for at finde en Afløser for H. P. Hanssen forblev frugtesløse. Jeg var klar over, at P. Grau vilde sige Nej som før. Redaktør Christiansen synes at have næret Haab om, at han kunde overtales. Men i Brev efter Brev svarer P. Grau, at han hverken vil eller kan. Der forhandlede med Grev Schack, Schackenborg, og ogsaa Advokat Ravn, Flensborg, var paa Tale. Ingen af dem vilde H. P. Hanssens vrede Tilhængere have kunnet foreholde noget. Men de foretrak begge, og ikke uden Grund, at holde sig udenfor.

Den 19. November bragte de danske Blade en Henvendelse til Vælgerforeningens Formand, J. N. H. Skrumsager, Københoved, hvori 27 Medlemmer eller over Halvdelen af Vælgerforeningens Bestyrelse og Tilsynsraad, henholdsvis Stedfortrædere, henstillede at sammenkalde til et nyt Møde i Bestyrelsen og Tilsynsraadet, hvor nye Forhandlinger kunde optages.

»Vort Forsøg har maattet opgives«, hed det til sidst i Henvendelsen. »Det er glippet, ikke mindst fordi Indlæg i Pressen og Udtalelser paa Møder, særlig i Haderslev Kreds, har maattet efterlade det bestemte Indtryk, at et Forslag fra vor Side om Opstilling af en Kandidat i Steden for et Samlingsmærke vilde blive Signal til Forsøg paa at skabe et stærkt Røre baade aabenlyst og underhaanden mod Vælgerforeningen og mod den eventuelle Kandidat.«

Den 26. November afholdtes det foreslaaede Møde, og det vedtoges her at nedsætte et Udvalg, bestaaende af 6 Medlemmer af Tilsynsraadet samt de 3 Medlemmer af Bestyrelsen, som skulde søge Forhandling med H. P. Hanssen om Muligheden af at naa frem til et for begge Parter tilfredsstillende Grundlag for en Genopstilling. Samtidig udsendtes fra Aabenraa som et Modtræk Telegrammer til kongerigske Blade om, at det maatte anses for usandsynligt, at de paatænkte Forhandlinger vilde føre til noget. Denne Indstilling blev dog hurtigt fraveget af to Grunde.

Først fordi H. P. Hanssen opdagede, at den Ild, han selv havde antændt, truede med at brede sig langt ud over, hvad der havde været Tanken med den. Den yderliggaaende Fløj inden for Aabenraa-

Retningen vilde have indkaldt til en ekstraordinær Generalforsamling i Vælgerforeningen, hvor der ved Statutændring skulde fremtvinges Nyvalg til Tilsynsraadet. Hvad det kunde føre til med haardhændet Valgkamp af Danske mod Danske, eventuelt en Sprængning af Vælgerforeningen, kunde heller ikke H. P. Hanssen være blind for. »Da de meddelte mig Forslaget«, skriver han i sine Erindringer, »rejste jeg over Hals og Hoved hjem fra Berlin, for at standse Aktionen.« Den roligt afventende Holdning var det forbi med.

Men dernæst var der dukket et nyt Navn op som Overtager af Rigsdagsmandatet. Det var den ene af Landdagsmændene, Kloppenburg Skrumsager, der efter nogen Vægning sagde Ja til at lade sig opstille.

Ophavsmanden til denne Kandidatur har formentlig været P. Grau, der som Følge af sin egen Nægtelse maatte være særlig interesseret i at faa Sagen til at glide. Allerede før H. P. Hanssens Mandatnedlæggelse forelaa officielt, har man ud fra nogen Viden om, hvad der muligvis vilde komme, drøftet Emnet ved en Sammenkomst hos J. N. H. Skrumsager. I et udateret Brev, poststempelt den 13. September 1910, fra P. Grau til Redaktør Christiansen fortæller Grau herom:

»Mødet hos Skrumsager gik ud paa at finde en passende Afløser til Hans Peter, der efter hvad Skr. sa'e vil nedlægge 1911. »For at forebygge Splittelse«, sa'e han. Jeg fortalte, at vi havde talt derom, da Rektor H. P. Hansens og Overretssagfører Krarups [fremtrædende Deltagere i det sønderjyske Arbejde i København] var her i Sommer, og Krarup havde sagt: »saa maa Kloppenburg vel være Rigsdagsmand.« Dette glædede Skr. umaadeligt, men han gjorde, hvad han kunde — med nogle ubetydelige Indvendinger — for at skjule sin Fryd.«

Det var i Mødet den 26. November, Kloppenburg Skrumsagers Navn første Gang kom frem inden for Vælgerforeningen. Man nærmede sig med stor Forsigtighed det kildne Punkt, og Protokollen siger om den forberedende Fægtning:

»Formanden Skrumsager foreslog en af vore Landdagskandidater som Kandidat ved næste Rigsdagsvalg. P. Grau støttede Forslaget.«

Da Grau derefter rettede Forespørgsel til Kloppenburg Skrums-

ager, om han eventuelt vilde modtage Valg, svarede denne bekræftende, forudsat at H. P. Hanssen fastholdt sin Beslutning om ikke at lade sig genopstille.

Og nu gik det med hurtige Skridt mod Krisens Afslutning. Jeg var straks saa nogenlunde paa det rene med, at paa det Tilsagn kunde Knuden om føje Tid være løst og H. P. Hanssen villig til en Genopstilling.

Den 3. December forhandlede det nedsatte Udvalg med H. P. Hanssen, den 6. December udsendtes Meddelelse om, at der forelaa en Indstilling, som man haabede, Vælgerforeningens Fællesbestyrelse vilde godkende, og som muliggjorde, at Hanssen lod sig genopstille. I et Møde den 10. December vedtog Fællesbestyrelsen efter at have sikret sig H. P. Hanssens Ja, hans Genopstilling som Kandidat i 1. Valgkreds, Haderslev og Sønderborg Amter, til næste Valg.

»Hejmdal« havde allerede forinden, ikke helt overholdende Ordlyden i Udvalgets Indstilling, hvor »alle Parter var enige om at beklage det Omfang, vore indre Uoverensstemmelser har faaet«, gennem Ritzaus Bureau i København udsendt sin særlige Forklaring paa det skete. Det kom derfor som et Ord i rette Tid, naar Redaktør Hans Jensen, »Sorø Amtstidende«, der altid havde fulgt sønderjyske Foreteelser med den største Hjertervarme, i sit Blad skrev følgende:

»Os tilkommer det ikke at blande os i mindste Maade i Overenskomstens Enkeltheder. Men maa det være et gammelt Blad tilladt at give et bladligt Raad, saa vil vi henlede Opmærksomheden paa Vigtigheden af at faa Forholdet mellem Rigsdagsmanden og hele den danske nordslesvigske Presse i god Gænge. Bedst vilde det utvivlsomt gaa, hvis H. P. Hanssen kunde løses fra sit Forhold til »Hejmdal«, thi i dette Forhold turde med eller uden Grund adskilligt af Aarsagen til Uenigheden søges. Men lader dette sig ikke gøre, maa man dog sikkert kunne tilvejebringe et ligeligt politisk Fortrolighedsforhold mellem Rigsdagsmanden og hele den sønderjyske danske Presse.«

I en Artikel om Forliget i »Dybbøl-Posten« for 12. December paa-pegede jeg, at H. P. Hanssen allerede, da han 3. December forhandlede med det nedsatte Udvalg, af forskellige Grunde havde opgivet den absolutte Modstand mod at lade sig genopstille, mens Oppositionen hele Tiden havde indtaget den samme Holdning, »at den trods

Meningsforskel og afvigende Anskuelse ikke ønskede Hanssens Tilbage-træden og i det hele taget ansaa ham for at være den, der var bedst skikket til at beklæde Mandatet.

Men naar der nu var opnaaet en Afslutning paa en af de farligste og mest haardnakkede Kriser under Fremmedstyret, maatte vi haabe, at Forliget ejede baade Styrke og Soliditet. Det var atter en Gang bleven stadfæstet, at vi under de nuværende Tilstande var anvist paa hinanden. Og videre :

»At de delte Meninger fra nu af tilhører Fortiden, kan der ikke være Tale om. Det er der heller ikke gaaet ud fra under de førte Forhandlinger. Der maa fremdeles være Albuerum og Vækstbetingelser for os alle. Det gælder kun om, at den Forskel, der er i Opfattelse, kan blive til Berigelse for os og ikke en Vej, der fører til Snæversind og Fattigdom.«

Vi er, sluttede jeg, en Befolkning i Fremgang. Det er det, der skal give sig Udtryk ved det Rigsdagsvalg, der ligger forude.

Men var Krisen mellem Aabenraa-Retning og Flensborg-Retning dermed afsluttet, saa blussede den endnu hidsigere op bagefter inden for selve Aabenraa-Retningen, hvor J. H. Schmidt-Fløjen var rasende paa Skrumsager Fader og Søn, fordi de havde medvirket til den efter deres Mening alt for tamme Udgang af Sagen. Herom handler nogle Sider i afdøde Mads Grams Bog »Københoved Bysamfund«, hvor han omtaler H. P. Hanssens Mandatnedlæggelse, Rygtet om, at den gamle Skrumsager og Sønnen Kloppenborg Skrumsager skulde have svigtet Hanssen, og fortsætter:

»Det skulde være under Forhandlingerne i Vælgerforeningen om disse Forhold, de to Københovedmænd havde svigtet. Dette kunde vi ikke tro herhjemme i Byen. Skrumsager, der paa et tidligt Tidspunkt var gaaet i Ilden for H. P. Hanssen, kunde ikke svigte ham nu, da han selv stod som Formand for Vælgerforeningen. Og Kloppenborg, H. P. Hanssens Elev og Underfører, umuligt. Det maatte være en Misforstaaelse, som kunde opklares, bare de rette Folk kom sammen.

En af Byens unge Mænd indbød da Schmidt, Vojensgaard, Refslund Poulsen og Olav Fink til en Sammenkomst med Skrumsager og Kloppenborg en Eftermiddag i hans Hjem, for at de kunde faa talt ud med hinanden. De mødte ogsaa allesammen til Tiden med Undtagelse af Kloppenborg, der først kom noget senere. Luften var imid-

lertid ladet med Elektricitet, og man forlangte at faa begyndt. Ord­føreren for de tre udenbys indledede nu med at gøre rede for, hvor­dan H. P. Hanssens Modstandere i Vælgerforeningens Møde havde erklæret, at de ikke vilde eller kunde overtage Ansvaret for vor na­tionale Politik ved at stille en Kandidat til Rigsdagsvalget i Steden for ham. I denne Situation burde ingen af H. P. Hanssens Venner træde til og dermed muliggøre, at man kunde bevæge ham til at fort­ sætte. Skrumsager havde imidlertid svigtet H. P. Hanssen ved som Vælgerforeningens Formand i det sidste Møde om Sagen at nævne Muligheden af, at et af Landdagsmedlemmerne kunde overtage Man­ datet. Kloppenborg var gaaet endnu videre ved at erklære sig rede til at modtage en Opfordring til at gaa ind i H. P. Hanssens Sted.

Under dette var Kloppenborg kommen til Stede. Han gjorde først lidt Ophævelser over, at der var begyndt, inden han kom, men til selve Sagen bemærkede han: Ja, hvad, een skulde der jo opstilles, og naar H. P. Hanssen ikke vilde, saa kunde jeg jo paatage mig at gøre det. Under selve Forhandlingen sagde Skrumsager ikke et Ord. Først bagefter vilde han give de tre udenbys Gæster saa eftertrykkeligt af Grovfilen, at den unge Vært og Ordstyrer maatte skride ind. No­ gen virkelig Forhandling kom der ikke ud af Sammenkomsten, og de tre udenbys Gæster var saa vrede, at de først ikke vilde spise et Stykke Smørrebrød sammen med Mændene fra Københoved. Til sidst gik de dog ind paa det, men det var ogsaa det eneste positive Resultat, der kom ud af dette Forsøg fra en uerfaren ung Mands Side.«

Det vil ikke have voldt Vanskelighed at finde ud af, at den unge Mand, der var Vært, og som havde foranlediget Sammenkomsten, var Mads Gram. Den ene af de indbudte, Gaardejer Refslund Poul­sen, Bovlund, oplyser i sine »Erindringer«, 1. Del, at forud for Mø­det i Vælgerforeningens Bestyrelse og Tilsynsraad den 26. November havde H. P. Hanssens Meningsfæller uden Hanssen været samlet til Særmøde oppe i Nikolaj Andersens Dagligstue, og de var der bleven enige om, at naar Flensborg-Retningen ikke kunde foreslaa en Aflø­ser, burde H. P. Hanssen igen tage imod Mandatet. Foresloges en af Hanssens Meningsfæller, og denne erklærede sig villig, vilde hele Aktionen være forfejlet. Da de efter Særmødet gik ned ad Trappen, vendte Refslund Poulsen sig om og sagde til Kloppenborg Skrums-

ager: »Blot Du kan sige Nej, naar de foreslaar Dig.« Kloppenborg lo, som han kunde le, og sagde, at det skulde han nok sørge for.«

Men da under det paafølgende Møde baade hans Fader, J. N. H. Skrumsager, der ikke havde deltaget i den særlige Sammenkomst, og Flensborg-Folkene trængte ind paa Kloppenborg, gav han sig. Særmødet syntes han at have glemmt. »Vi talte imod«, siger Refslund Poulsen, »jeg saa stærkt, at Kloppenborg og Skrumsager fra den Dag var mine Fjender.«

Refslund Poulsen omtaler ogsaa Mødet hos Mads Gram, men det kom der ikke noget godt ud af:

»Mads Gram har senere givet Udtryk for sin Moro over, at vi vilde være taget bort efter Drøftelsen, men efter hans Henstilling blev for at deltage i et noget dystert Maaltid. Den uden Anførselstegn kloge Mads Gram synes ikke at have vidst, at skal et Maaltid have smørende Virkning, saa skal det komme før Drøftelsen. I dette Tilfælde havde det dog maaske været lige meget, om det var kommen før eller efter.«

Andensteds i Bogen fortæller Refslund Poulsen, at da det gik i Stykker mellem Kloppenborg Skrumsager og ham, skete det for Kloppenborgs Vedkommende med en saadan Voldsomhed, at et mangeaarigt Venskab blev brudt:

»I mange Aar saa han mig ikke. Endnu i 1923 har jeg oplevet, at Kloppenborg kom hen for at hilse paa en Fællesbekendt, jeg stod og talte med, uden at give mig Haanden. Det var aabent og ærligt Fjendskab.«

Mon det ikke ogsaa siger lidt om, hvorledes H. P. Hanssens nære Tilhængere kunde slaa sig i Tøjret over for dem, der ikke altid modtog den rette Lære med samme Hengivenhed, som de selv gjorde.

Til Slut maa nævnes, at der forud for H. P. Hanssens Genopstilling var bleven vedtaget en Overenskomst mellem de dansk-slesvigske Blade, hvori Redaktørerne Nic. Svendsen, Haderslev, Kr. Refslund Thomsen, Aabenraa, A. Svensson, Sønderborg, og E. Christiansen, Flensborg, for at fjerne Faren for fremtidige Konflikter og jævne Vejen for et bedre Samarbejde

a) forpligtede sig til »gensidig efter Evne at forebygge Angreb paa vore store nationale Foreninger og Fællesforetagender i de af os redigerede Blade, men i Steden for at virke hen til, at Kritikken, som

ikke kan undværes i vort offentlige Liv, samles paa Bestyrelses- og Tilsynsraadmøderne og paa Generalforsamlingerne«,

b) erklærede sig rede til, »saa vidt det staar i vor Magt, at undgaa Angreb paa vore parlamentariske Repræsentanter i de af os redigerede Blade, indtil vore Anker imod deres personlige Holdning eller deres Politik er prøvede og godkendte af Vælgerforeningens Fællesbestyrelse, idet vi gaar ud fra, at Repræsentanterne vil tage det samme Hensyn«, samt

c) forpligtede sig »gensidig til ikke at føre saarende Avisfejder mod hinanden. Det er naturligtvis en Selvfølge, at vi ogsaa herefter, hver især, vil hævde vore Standpunkter og føre Kampen efter vor egen bedste Overbevisning. Men vi vil søge at gøre dette uden at angribe hinanden og i Tilfælde, hvor vi nærer afvigende Anskuelse, nøjes med at udtale dette paa en rolig, saglig Maade uden at saare elkrænke hinanden«.

Denne Overenskomst, der skulde vare foreløbig i 5 Aar, blev efter Ønske fra »Flensborg Avis« og »Dybbøl-Posten« offentliggjort i de forskellige Blade, og der blev samtidig givet Udsigt til en noget nærmere Forbindelse mellem de parlamentariske Repræsentanter og Bladene end hidtil. Der fremkom ikke nævneværdige Kommentarer. Personlig fandt jeg det tilfredsstillende, at ogsaa de parlamentariske Repræsentanter havde en Forpligtelse at se hen til, og at det herefter var samtlige Blade, der skulde overholde Tonen, og ikke »Flensborg Avis« og »Dybbøl-Posten« alene.

Saa vidt det kan ses, er Tanken om en Overenskomst mellem Bladene opstaaet flere Steder omtrent samtidig.

I et Brev til J. N. H. Skrumsager af 28. November skriver H. P. Hanssen:

»Med N. Svendsen i Haderslev er jeg nu enig om en Overenskomst mellem Bladene, som er beregnet paa at lede os ind i roligere Vande og forebygge, at Pressen fremkalder nye Kriser. Hvis Svendsen ikke frivillig gaar ind paa den, hvad jeg antager, at han gør, vil den for Dybbøl-Postens Vedkommende blive trykket igennem som Led i den nye Forpagtningskontrakt, der skal afsluttes næste Foraar. Og den vil ogsaa blive »Flensborg Avis« forelagt. Men mere derom mundtlig.«

Men allerede den 23. November har P. Grau i Brev til J. N. H. Skrumsager kunnet meddele:

»Ved et Møde, som Dybbøl-Postens Bestyrelse afholdt i Forgaars, enedes vi om følgende Henvendelse til Formændene for »Mordersmaalets« og »Hejmdals« Tilsynsraad saavel som til »Flensborg Avis's« Redaktion:

»Ved et Møde, som i Dag afholdtes i Dybbølpost-Foreningen, besluttede vi enstemmigt at anmode Redaktør Svensson fra Dybbøl-Posten om, saa vidt det stod i hans Magt, at virke hen til, at den nuværende farlige Bevægelse inden for den danske Lejr kunde dæmpes saa hurtigt og saa fuldkomment som muligt. Redaktør Svensson lovede os beredvilligt at gjøre, hvad han kunde i den nævnte Retning.

Og i Erkendelse af , at denne Bestræbelse maatte ske Følge fra de andre Blade i Nordslesvig, retter vi den ærbødige Henstilling til Dem, at en lignende Henvendelse til Deres Redaktør kommer frem i Deres Tilsynsraad. (Til Fl. Av., at et lignende Hensyn vilde blive taget af Flensborg Avis's Redaktion).«

Denne Henvendelse er underskrevet af 10 Mænd her fra Kredsen, som repræsenterer de forskjellige Afskygninger inden for Vælgerforen. Tilsynsraad og er et Forsøg paa det, der i Øjeblikket tiltrænges.«

Et særligt Afsnit udgør i denne Sammenhæng H. P. Hanssens Stilling over for mig som Redaktør af »Dybbøl-Posten«.

Han bemærker herom i sine Erindringer, at »Dybbøl-Postens« Bestyrelse havde forelagt ham det Spørgsmaal, om han vilde lade sig genopstille, hvis den opsagde Forpagtnings-Kontrakten med mig. Hertil havde H. P. Hanssen svaret Nej. Han vilde ikke splitte, men samle. H. V. Clausen bruger i sin Anmeldelse af Erindringerne den Formel, at Bestyrelsen havde spurgt, om Hanssen vilde vedblive som Rigsdagsmand, hvis jeg blev opsagt som Redaktør af Bladet, men at Svaret lød som ovenfor gengivet. »Svensson kan vel huske dette Hanssens Svar endnu«, spørger H. V. Clausen vredladent.

Men det kunde jeg ikke i 1932, da »Et Tilbageblik« III blev anmeldt, og jeg kan det lige saa lidt nu næsten 30 Aar senere.

Der er aldrig hverken fra Bladets Bestyrelse som Helhed eller fra noget enkelt Medlem inden for Bestyrelsen omend blot antydet no-

get i den Retning over for mig. Det lod sig heller ikke gøre at opsige mig som Redaktør. Jeg havde, som H. P. Hanssen skriver, forpagtet Bladet, og Forpagtningen kunde ikke ophæves i Utide, medmindre begge Parter var enige om det. Alligevel kan een eller flere inden for »Dybbøl-Posten's« Bestyrelse, som var Hanssens Meningsfæller, godt have henvendt sig til ham uden at tænke over, at en saadan Hand- lemaade simpelthen var udelukket. Og det er antagelig det, der har været Tale om.

H. P. Hanssen fortæller da ogsaa i et Brev til J. N. H. Skrums- ager af 21. November 1910, at »et Par Medlemmer« har været hos ham i det Ærende, og at han sagde Nej, hvorefter han fortsætter:

»Men samtidig har jeg udtalt Ønske om, at der i den nye Forpagt- nings-Kontrakt, som afsluttes om nogle Maaneder, optoges en Be- stemmelse om, at Bladet hverken maa bekæmpe de nationale Fore- ninger eller de parlamentariske Repræsentanter, naar Vælgerfore- ningen ikke har misbilliget deres Færd. Og noget saadant er stillet i Udsigt. Desuden vil vistnok Dybbølpost-Foreningen erklære offent- ligt, at den fralægger sig alt Ansvar for Svenssons Holdning hidtil.«

Hvis H. P. Hanssen for Alvor har troet, at han kunde magte en saadan Indblanding i »Dybbøl-Posten's« indre Anliggender, saa er han bleven skuffet. Der foreligger intet om, at et Forsøg af den Art er iværksat. »Dybbøl-Posten's« Protokol beretter kort og uden Svinkeærender:

»Lørdag den 30. December 1911 afholdtes efter forudgaaet Ind- bydelse Forsamling af »Dybbølpost-Foreningen« paa »Colosseum« i Sønderborg om Eftermiddagen Kl. 3. Til Stede de Herrer H. C. Bladt, Lysabild, M. Hollensen, Mølmark, J. Alexandersen, Sottrup, Cl. Fre- deriksen, Egen, J. H. Kock, M. L. Bossen og L. Nielsen, Sønderborg. Der blev afsluttet Kontrakt med Hr. Redaktør A. Svensson paa 5 Aar fra 1. Januar. Forpagtningssummen blev forhøjet til 1000.- Mark aarlig. Mødet hævedes.«

Mit Arbejde ved »Dybbøl-Posten« fortsatte derefter uhindret til Udbruddet af den første Verdenskrig i 1914, da jeg sammen med saa mange andre først blev arresteret og siden indkaldt.

PRØJSER-POLITIET I SKARP AKTION

Det var ikke løs Tale, naar den Sønderborg Borgmester og Politimester Dr. Petersen ved Ringrider-Fællesspisningen i Juli 1911 over for de tilstedeværende danske og tyske Deltagere udbredte sig om, hvorledes han opfattede sit Hverv som Leder af den stedlige Politimyndighed. Men det har formentlig ikke staaet ham klart, at han med sine tilsigtede og velovervejede Overgreb over for den danske Befolkning risikerede at vove sig længere ud, end hans Omdømme ret vel kunde taale.

Da flere Hundrede unge en Maanedes Tid i Forvejen havde indfundet sig ved Havnen i Sønderborg for at deltage i en Ungdomsudflugt til Odense, var ogsaa Politiet kommen til Stede, og Politisergeant Teegen gjorde sig bemærket ved at antaste flere af de unge og give Ordre til, at de skulde tage deres rødhvide Hattebaand af. Nogle af dem efterkom i Benovelse Politiets Forlangende. Da Politisergeanten henvendte sig til mig, blev han afvist. Hjemkommen fra den vellykkede Udflugt indgav jeg Besværing til Politimesteren, der imidlertid ønskede en Retssag ud af det. Sagens Udvikling afspejler sig i de efterfølgende Aktstykker (alt i Oversættelse), der turde være af kulturhistorisk Værdi og desuden dukker op igen i en ny og opsigtvækkende Politisag, som senere vil blive omtalt.

I.

Besværing.

»Sønderborg, den 19. Juni 1911.

Til Hr. Borgmester Dr. Petersen,

Sønderborg.

I Deres Egenskab af Politimester henvender jeg mig til Dem med følgende Besværing:

Da jeg Lørdag den 17. Juni d. A. Klokken 12¹/₂ Middag kom ned til Havnegade for at gaa om Bord i Dampskibet »Horsens« og for at paase, at en hel Del unge, der skulde paa Udflugt med nævnte Skib, kom afsted i Ro og Orden, fandt jeg Politisergeant Teegen opstillet dernede. Knap havde han faaet Øje paa mig, før han styrede hen imod mig og sagde, idet han pegede paa min Hat [en dengang meget gængs Panamahat], at jeg demonstrerede med de danske Farver. Paa hans Spørgsmaal, om jeg vilde tage det rødhvidstribede Baand af min Hat, svarede jeg Nej. Han henvendte sig saa med lignende Opfordringer til andre tilstedeværende og kom lidt efter tilbage og spurgte, om jeg vilde tage nogle Naturblomster ud af Knaphullet, en hvid Nellike og et Par røde Pelargonier. Ogsaa hertil svarede jeg Nej. Da jeg spurgte, om han var beordret til en saadan Adfærd, eller om det var af egen Magtfuldkommenhed, han gjorde det, svarede han blot: »Jeg er Embedsmand.« Jeg skal tilføje, at han senere stillede sig op i nogen Afstand hos et Par tyske Marinesoldater og efter fleres Udsagn gentagne Gange pegede Fingre efter mig.

Dette Oprtrin fandt Sted i Overværelse af flere Hundrede Mennesker, og enhver vil indse, at jeg maatte føle mig i allerhøjeste Grad forulempet deraf. Da jeg foreløbig antager, at Politisergeant Teegen har tilladt sig disse Ting uden Politimesterens Vidende, tilføjer jeg endnu kun følgende:

Den paagældende Hat med rød og hvidstribet Baand er flere Aar gammel, og jeg har i flere Somre færdedes med den i Sønderborgs Gader saavel som andre Steder, uden at jeg er bleven tiltalt af nogen som helst. Jeg begriber ikke, hvad der kan have givet Politisergeanten Anledning til dette utvivlsomme Overgreb. Han maa jo vide, at enhver har Lov til at bære, hvad Paaklædning han vil, forudsat at Paaklædningen ikke vækker Anstød i sædelig Henseende. Endvidere kan han ikke være uvidende om, at Hatte med rød og hvidstribede Baand sælges overalt i Byens Manufakturforretninger, ligesom de bæres af talrige Personer, baade dansksindede og tysksindede.

Med Hensyn til Blomsterne i Knaphullet bemærker jeg, at Blomsterne var plukket i min egen Have, og saa vidt jeg veed, har det hidtil været Skik og Brug, at enhver uden at udsætte sig for Ubehageligheder kan sammensætte Naturblomster efter Smag og Behag,

og paa denne Ret ønsker jeg heller ikke at give Afkald for Fremtiden.

Jeg tillader mig hermed at stille den lige saa høflige som bestemte Anmodning til Hr. Politimesteren, at Byens Politibetjente, og i Særdeleshed Hr. Politisergeant Teegen, instrueres saaledes, at slige ubehagelige Optrin for Fremtiden undgaas.

Da flere af Byens Politibetjente i Forvejen er lidet yndede blandt Borgerskabet, vil det sikkert ogsaa være i Politimyndighedernes Interesse, at opsigtvækkende Overgreb som disse herefter ikke finder Sted mere.

A. Svensson,
Redaktør.«

II.

Fra Politiforvaltningen.

»Sønderborg, den 27. Juni 1911.

Paa Skrivelsen af 19. ds. svarer jeg ærbødigst, at der over de af Dem forebragte faktiske Kendsgerninger hos den Kongelige Statsadvokat svæver en mod Deres Person rettet Undersøgelsessag. Før vi tager Stilling til Deres Besværing, vil Udfaldet af denne Sag være at afvente.

Petersen.«

III.

Fra Politiforvaltningen.

»Sønderborg, den 21. Oktober 1911.

Paa Skrivelsen af 19. Juni d. A. svarer vi i Fortsættelse af vor Meddelelse af 27. Juni d. A. ærbødigst:

Efter at Statsadvokaten har indtaget et tilsvarende Standpunkt, har Politiembedsmændene faaet Anvisning paa ikke at modsætte sig, at der bæres rød og hvidstribede Hattebaand eller Naturblomster, der er sammenstillede i de røde og hvide Farver. Den Antagelse, at Vagtmester Teegen har gjort opmærksom paa Dem ved at pege med Fingeren, er en Mistydning fra deres Side, som vil have iagttaget dette.

Petersen.«

Det havde taget Tid, før Borgmesteren vedkendte sig sit Nederlag. Og man skulde have troet, at han derefter indrettede sig paa at optræde mere varsomt. Ikke desmindre styrtede han sig inden Aarets

Udgang ud i en ny Aktion, der gav Genlyd langt uden for Sønderborg Bys Grænser.

I Tiden ind under Jul 1911 opstod i en mindre Kreds den Tanke, at man burde foranstalte en Julefest for Børn fra Smaakaarshjem paa Gæstgivergaarden »Colosseum«, hvor de nyoprettede danske Foreninger plejede at holde til. Tanken fængede, og man gav sig med Iver og Lyst i Lag med Forberedelserne. Der blev skudt Penge sammen af egne Midler. Meningen var, at der skulde synges et Par Salmer med Børnene, mens de gik rundt om Juletræet. Derefter skulde hvert Barn have en lille Gave, og sluttelig skulde Børnene og deres Forældre drikke Kaffe, før de gik hjem.

Festen vandt hurtigt meget større Tilslutning end oprindelig paa-tænkt. Man havde til at begynde med haft til Hensigt at samle omkring 100 Børn, men der meldte sig flere og flere. Resultatet blev, at Børnene maatte deles i to Hold, et større paa 250, der skulde have Juletræ Søndag den 17. December om Aftenen, og et mindre paa 150 til Mandag den 18. December Aften. Da det var vanskeligt at finde et Sted, hvor Gaverne kunde opbevares, stillede »Dybbøl-Posten« sine Lokaler til Raadighed, indtil Festdagene var inde.

Ikke alene Børnene i de mange Hjem glædede sig til den store Dag, men de voksne med. Der er, skrev »Dybbøl-Posten«, fra alle Sider vist den største Velvilje over for Festen, og Gaverne er strømmet ind. Ordet er ikke for stort. Det bugnede af Legetøj og andre Smaagaver, da Festlighederne skulde tilrettelægges. Der er uopfordret sendt Pengebidrag, tit kun ledsaget af en lille Seddel med Paa-skrift: Til Børnenes Juletræ. Fra en Række af Hjem havde Husmødrene givet Løfte om at bage Kager til Kaffebordet, og alt tegnede saaledes paa det bedste.

Der indløb nogle Dage i Forvejen Meddelelse om, at Børnene var bleven advaret mod Festen i Skolerne. Men det har aabenbart ikke haft den ønskede Virkning. Og saa greb Politiet ind. Den 15. December Formiddag modtog Journalist Jørgen Otsen og jeg hver en omtrent enslydende Skrivelse, min af følgende Ordlyd:

»Politiforvaltningen,

Sønderborg, den 14. December 1911.

Det er kommen til vort Kendskab, at De i Fællesskab med Redaktionssekretær Otsen har indbudt Skolebørn fra den herværende

Almueskole i større Antal til en Juletræsfest den 17. d. M. paa Gæstgivergaarden »Colosseum«. Lokalet er bleven bestilt fra Redaktionen paa Bladet »Dybbøl-Posten«.

Vi erkender i denne Fremgangsmaade den Hensigt at drage Skoleungdommen ind i den politiske Bevægelse.

Endvidere har det vist sig, at man har til Hensigt at lade en Frimenighedspræst tale ved Børnenes Forsamling. Det maa formodes, at denne Taler vil holde en religiøs Tale til Børnene. Dette Foretagende er utilladeligt. At undervise Børnene i Religion hører udelukkende ind under Skolens Opgaver og maa finde Sted i Landskirkens Aand. En saadan Undervisning formaar en Frimenighedspræst ikke at yde.

Vi forbyder herved at afholde Børneforsamlingen.

Imod denne Anordning kan De klage hos Landraaden eller hos Kredsudvalget. Besværinger eller Klager maa anbringes hos os.

Petersen.

Til Redaktør

Hr. Svensson

hersteds.«

Sigtelsen for at ville drage Børnene ind i en »politisk Bevægelse«, bemærkede jeg i »Dybbøl-Posten«, er det overflødigt at ofre Ord paa. Det er klart, at foreløbig rækker Børnenes Fatteevne slet ikke saa langt. Og hvad angaar den Tale, en Frimenighedspræst skulde holde, var Fremstillingen helt igennem urigtig. Sagen var den, at Politiet havde været ude paa Efterforskning og forsket galt. Samme Søndag Eftermiddag, som der var planlagt Juletræsfest om Aftenen, vilde der blive afholdt et kristeligt Maanedsmøde, ligeledes paa »Colosseum«, og her skulde som sædvanlig Frimenighedspræst Jørgen Eriksen, Stenderup, tale. Men de to Ting havde ikke noget med hinanden at gøre. At man omstændeligt udviklede, hvorledes en Tale ved et Juletræ eventuelt kunde undergaa den radikale Forandring at blive til Undervisning i Religion, gjorde selvsagt ikke Sagen bedre.

For om muligt at afbøde Opretholdelsen af det fuldkommen taa-

belige og ondartede Forbud anmodede jeg samme Dag, Skrivelsen fra Politiet var modtaget, om en Samtale med Borgmesteren og fik her Lejlighed til at imødegaa de Synspunkter, Skrivelsen gav Udtryk for. Jeg udtalte indledende min Forundring over Forbudet og den meget mangelfulde Begrundelse. At der forelaa politiske Motiver, havde Politiet intet som helst Bevis for, og hele Historien om Frimenighedspræsten var Opspind fra Ende til anden. I det følgende gengives Ordskiftet mellem Borgmester Dr. Petersen og mig, som det bagefter stod refereret i »Dybbøl-Posten«:

»*Borgmesteren* svarede, at Redaktør Svenssons og Journalist Otsens Virksomhed var tilstrækkelig kendt. Med Hensyn til Frimenighedspræsten maatte Politiet jo (Skuldertræk) have taget fejl. Men det var hans personlige Overbevisning, at hele Festen skyldtes politiske Bevæggrunde.

Svensson indrømmede, at det var Hr. Otsen og ham, der havde sat sig i Spidsen for Arbejdet. Han kunde imidlertid oplyse, at talrige Danske i Byen stod bagved og havde støttet dem med Raad og Daad. Festen skulde kun bestaa i, at der blev sunget to Salmer, »Glade Jul, dejlige Jul« og »Dejlig er den Himmel blaa«, hvorefter Gaverne skulde fordeles og Børnene med deres Forældre drikke Kaffe. Vedrørende de politiske Bevæggrunde troede han at turde sige, at naar der øvedes et Velgørehedsarbejde fra dansk Side, saa var det i alt Fald udsprunget af lige saa ædle Bevæggrunde som det, der øvedes fra tysk Side. Tanken var udgaet fra Ønsket om at skabe de mange Børn en Juleglæde.

Borgmesteren hævdede, at dette var noget helt nyt, noget, som helst ikke maatte komme til Udførelse. Det vilde kun saa Ufred og Splittelse blandt Befolkningen. Han kunde ikke tage Forbudet tilbage.

Svensson troede, at netop Politiets Forbud vilde give Ufred. I øvrigt vidste han, at der paa samme Søndag skulde være Juletræsfest for Børn i den præjsiske Krigerforening, i Asylet og i en Good Templar-Forening. Men Krigerforeningen kunde altsaa godt faa Lov til, hvad danske Folk ikke kunde.

Borgmesteren mente, det var noget andet. Det var gammel Skik inden for Foreningerne, men dette var som sagt noget nyt, der vilde faa uheldbringende Følger. Og Tyskerne øvede heller ikke

Velgørenhed paa den Maade og med politiske Personligheder i Spidsen.

Svensson bemærkede, at Landraad v. Tschirschnitz var godt nok kendt som politisk Personlighed. Dette hindrede ham ikke i at staa i Spidsen for den tyske Sygepleje. Skønt Politiet ikke kunde ses at have nogen Hjemmel til at forbyde Festen, maatte vi selvfølgelig bøje os for Magten. Det kunde imidlertid ikke, saa vidt han vidste, hindre os i at give Børnene de Gaver, der var tiltænkt dem.

Borgmesteren svarede, at det kom an paa de Former, hvorunder dette skete. Han vilde eventuelt se sig nødsaget til at lægge Hovedet i Blød for at finde Midler og Veje til at hindre det.

Da *Svensson* ytrede, at han derefter i Morgen saa sig nødsaget til gennem »Dybbøl-Posten« at aflyse Festen, sagde *Borgmesteren*, at han selvfølgelig godt vidste, at han vilde blive udsat for Kritik. Men han vilde være rede til at bære Følgerne.

Svensson mindede endnu om, at Politiet, som i Sommer med de rødhvide Hattebaand, kunde tage fejl.

Borgmesteren svarede, at naar han skulde sige sin oprigtige Mening, saa havde der ogsaa her ligget politiske Motiver bagved. Han kunde ikke anerkende nogen uberettiget Optræden fra Politiets Side. Man savnede bare, desværre, Midler til at hindre den Slags Ting.«

Dermed var Samtalen til Ende. For en stor Del af Sønderborgs Borgere, tilføjede jeg i Bladet, vil disse *Borgmesterens* meget skarpe Udtalelser virke som en Overraskelse. Toppunktet turde være, at han endog i givet Tilfælde vil lægge Hindringer i Vejen for, at Børnene faar de Julegaver, der var tiltænkt dem.

Efter at have været hos *Borgmesteren* rettede jeg straks en telefonisk Forespørgsel til Landraadskontoret, om jeg samme Eftermiddag kunde faa Foretræde hos Landraaden med en mundtlig Besværing. Der blev svaret, at Landraaden var først at faa i Tale næste Dags Middag. Da det var for sent, hvis Festen, hvad det nærmest saa ud til, skulde aflyses, blev der afsendt et Telegram om Ophævelse af Forbudet til Regeringspræsidenten i Slesvig. Svaret lød:

»Besværingen maa indsendes til Landraaden.

Regeringspræsidenten.«

Da denne Besværing altsaa ikke kunde forebringes mundtligt, afsendtes der et Telegram til Landraaden i Sønderborg af omtrent

samme Indhold. Svaret indløb Lørdag den 16. December Formiddag og lød:

»Er ikke i Stand til at ophæve Politiets Forbud.

Landraaden.«

Mine Kommentarer til Forbudet og Bestræbelserne for at faa det hævet sluttede jeg med disse Linjer:

»Saaledes staar altsaa Sagerne. Juletræsfesten kan ikke finde Sted, fordi Politiet straks vil springe til og sprænge den. Den største Glæde for Børnene er saaledes gjort til intet. Derimod vil der saa vidt muligt blive sørget for, at Gaverne kommer Børnene i Hænde, saa de i alt Fald kan faa et Genskin af Festen ind i Hjemmene. Som vi hele Tiden har færdedes stille og roligt med vore Juletræsplaner, vil ogsaa dette finde Sted paa en saa stilfærdig Maade som muligt. Vi ønsker ikke at komme nogen for nær, men er tilfreds, naar vi maa have vort eget i Fred. Og saa vil vi haabe, at man ved de tyske Juletræsfester maa finde den Julestemning og Juleglæde, som man har forment os og vore.

Det kan vel ikke undgaas, at en Begivenhed som denne vil vække Opsigt ud over hele Nordslesvig. Vore Modstandere har igen en Gang afgivet Bevis for, hvor lidet nøjeregnende de er med de Midler, de bringer til Anvendelse i den politiske Kamp. Og mens vi nu glider ind i Juleugen, og Juleklokkerne snart vil kime deres: »Fred paa Jorden!« ud over Landet, sidder der Smaabørn trindt omkring, som ikke kan forstaa, at de ikke kunde komme til Juletræ, skønt de havde glædet sig saa meget til det og talt Dagene med Længsel. Maaske de vil forstaa det, naar de bliver større. Den Dag kommer tidligt nok, da de lærer at kende det Regimente, hvis Vej ogsaa gaar over Juleglæder og Børneforhaabninger.«

Da Politiet nu engang var sat i Sving, saa holdt det ogsaa mandeligt Skansen til det sidste. Det kristelige Maanedsmøde med Frimenighedspræst J. Eriksen som Taler fandt Sted Søndag den 17. Eftermiddag som bekendtgjort, og da Deltagerne forlod Salen, stod der en Politibetjent nede i Gaarden for at passe paa, at der ingen Juletræsfest blev, og i givet Tilfælde forhindre det. Ogsaa Mandag den 18., da 250-300 Børn hentede deres Julegaver paa »Dybbøl-Posten's« Kontor, hvor 5 Mand 3 Timer igennem var sysselsat med at dele ud, patrouillerede Politisergeant Teegen hele Tiden frem og

Redaktør Svensson siddende fredeligt i sin Have med Sommerhat og de omstridte Hattebaand.

Borgmester og Politimester Dr. Petersen, Sønderborg.

Redaktør E. Kübler, »Sonderburger Zeitung«.

under Adresse
Køvefastkombej-
Kjøbenhavn

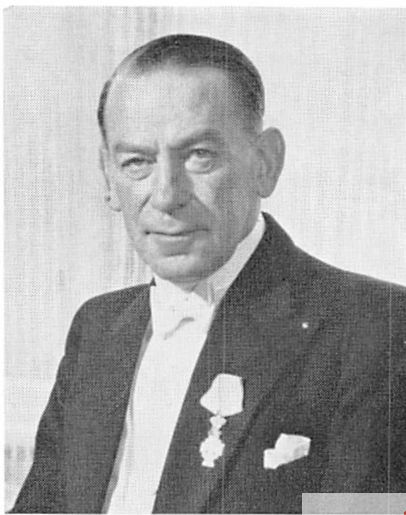
1) Om De har modtaget Brev.
2) Og i Tilfælde tilbagevunde
det med Bilag-udklip af fra "Nation"
- hvis De ikke ønsker at
berytte det.

Arbejdet.
K. Coucheron-Aamot

Sidste Side af et Brev fra den norske Godssejer
og Forfatter Coucheron-Aamot.

Landraad Schönberg, Sønderborg

Landstingsmand Jørgen Olsen

tilbage foran Huset, og i Amtsretsbygningen paa den anden Side Gaden laa Formanden for Den tyske Forenings stedlige Afdeling, Amtsdommer Friherre v. Minnigerode, med Halvdelen af Kroppen ud ad det ene Vindue for at iagttage det sjældne Skuespil. Men dermed var det ogsaa Slut. Da de resterende Gaver kom til Uddeling Dagen efter, var Situationen undergaaet en grundig Forandring, og Politiet holdt sig borte.

Efter at Regeringspræsidenten paa en fornyet Henvendelse fra os havde krævet Indberetning om Sagen, og denne var afsendt, ankom Tirsdag Formiddag den 19. December fra Regeringspræsidenten i Slesvig efterfølgende Skrivelse:

»Slesvig, den 18. December 1911.

Paa den telegrafiske Besværing af 16. ds. har jeg foranlediget, at Politianordningen af 14. December 1911 vedrørende Forbudet mod Børneforsamlingen tages tilbage.

Ukert.«

Politiets Forbud mod Juletræs festen havde ret naturligt været Samtaleemne i Byen i de Dage, der var gaaet. At Stemningen ikke var Politiet gunstig, fremgik bl. andet af, at der uopfordret indkom Gaver og Bidrag, ogsaa efter at Politiet havde lagt sig i Vejen for den. Men Festen var ødelagt, Gaverne fordelt og Kagerne til Kaffe bordet kommen de Smaakaarshjem i Byen til gode, som havde modtaget en Indbydelse. For saa vidt havde Tyskerne Grund til at glæde sig. Det har dog ikke været den Sindsstemning, der var den fremherskende.

Her maa ikke glemmes, at Byens tyske Organ, »Sonderburger Zeitung«, havde hilst Forbudet med en sand Jubel. I en flere Spalter lang Artikel havde Bladet kastet sig over mig og mit »mandlige og kvindelige Tilhæng« og dernæst, da det nok har faaet en Fornemelse af, at det ikke stod alt for godt til med den forventede offentlige Godkendelse, søgt at forklare Forbudets Nødvendighed samt endelig draget en Sammenligning mellem den prøjsiske Krigerforenings Juletræs fest og den formastelige, men lykkeligt undgaaede danske:

»Ved Krigerforeningens Fest, hvor Medlemmerne selv tilvejebringer Midlerne, drives ingen Politik. Der hersker fædrelandsk Aand, den Aand, som det ogsaa i Nordslesvigs Skoler er en af de

fornemste Opgaver at pleje. Der bestræber man sig for at vække og styrke Kærlighed og Tilslutning til vort Fædreland, det tyske Rige. Dette er ikke at drive Politik, men at opfylde en høj og hellig Pligt, som Fædrelandet kan kræve af sine Statsborgere.«

Nu, da Forbudet var bleven ophævet, blev Tonen hurtigt en anden. Det tyske Blad fandt Ophævelsen meget beklagelig (»sehr bedauerlich«), men trøstede sig med, at ogsaa Regeringspræsidenten højst sandsynligt havde fundet den forhindrede Juletræsfest skadelig og derfor ilde anbragt. Han havde blot savnet Lovhjemmel til at lade Forbudet blive staaende. Hvortil jeg svarede, at »Sonderburger Zeitung« tilsyneladende ikke havde indset, at her var vi ved det for Politiet graverende Punkt:

»Bladet mener aabenbart, at der ligger en Undskyldning i, at der savnes Lovbestemmelser for at kunne opretholde Politiets Forbud. Og saa er Sagen den, at heri ligger netop Myndighedernes Overgreb. Politimyndighederne er til for at holde Lovens Ord i Hævd og straffe dem, der kommer uden for Lovens Rammer. Men det er ikke til for selv at komme uden for disse Rammer og foretage sig Ting, som Loven ikke giver det Ret og Adkomst til. Og det er det, der nu er hændt to Gange i Løbet af kort Tid for Politiet i Sønderborg, først i Sagen vedrørende de rødhvide Hattebaand og sidst i Juletræs-Affæren. Regeringspræsidenten vilde vel ogsaa gerne have hindret Festen, »om han havde kunnet«, gentager »Sonderburger Zeitung.« Ja, men da han ikke kan, saa lader han være. Saa klog skulde ogsaa Borgmester Dr. Petersen have været. Saa havde han sparet sig selv for et nyt Nederlag og »Sonderburger Zeitung« for dens taarevædede: Sehr bedauerlich.«

Hvor stor Forbitrelsen har været i de Kredse omkring Borgmesteren, der hyldede tysk Tvang som det eneste saliggørende, viser det tilsluttende utilslørede Angreb paa Regeringspræsidenten i Slesvig. Det »kan aldrig være en Regeringspræsidents Opgave«, erklærede det tyske Blad, »at udsætte Lokalmyndighedernes Anseelse for Fare«. Og videre:

»De Anskuelse, der næres af den tyske Befolkning i Nord-slesvig, retter sig ikke efter øjeblikkelige og, hvad Erfaringen har lært, tit nok skiftende og gensidig forskellige Anskuelse paa høje og højeste Regeringssteder i Slesvig og Berlin. Disse Anskuelse er selvvundne

og selvstændige, grundet paa den praktiske Erfaring, som den tyske Befolkning har gjort i en Aartier lang Forsvarskamp over for Danskheden. Og i denne Kamp vil de tyske Nordgrænselands-Beboere ikke lade sig lamme, hvorledes saa end Vinden blæser fra oven.«

Saa sviende følte det Nederlag, der var lidt, og saa vidtrækkende for den i Forvejen svindende borgmesterlige Anseelse.

Blandt de øvrige sønderjyske Blade havde især H. P. Hanssens »Hejmdal« taget skarpt til Orde imod Forbudet.

Bladet gik ud fra, at det havde været Borgmesterens Mening at bringe Tilfældet ind under Foreningslovens Paragraf 18, der forbød Børn og unge Mennesker under atten Aar at deltage i politiske Møder:

»Eet er imidlertid at paastaa noget, et andet at føre Bevis for sin Paastands Rigtighed. Borgmester Petersen anfører end ikke Skyggen af Bevis, og naar »Sonderburger Zeitung« for Mandag Aften søger at komme ham til Hjælp med allehaande Talemaader om, at Redaktør Svensson er en saa og saa udpræget politisk Personlighed, maa dertil siges, at Talemaader ikke kan klare det, der maa Kendsgerninger til, Kendsgerninger, som godtgør, at der paa den paagældende Julefest skulde »drøftes politiske Anliggender«. Vi betvivler, at Borgmester Petersen vil være i Stand til at føre Beviset herfor. Der kan saaledes ikke være Tvivl om, at Borgmester Petersen har gjort sig skyldig i groft Overgreb.«

Da Forbudet var ophævet, hed det i en ny Omtale:

»Dermed er udtalt den skarpest tænkelige Dom over den sønderborgske Politimesters Fremfærd, en Dom, som han og de Organer, der selvfølgelig straks var rede til at tiljuble ham, forhaabentlig lægger sig paa Sinde.«

Udtaleser i »Flensborg Avis« og »Dannevirke« laa paa Linje hermed. Ogsaa det social-demokratiske Blad i Flensborg (»Flensburger Volkszeitung«) fordømte Politiforbudet i stærke Udtryk, saa stærke, at »Dybbøl-Posten« maatte afstaa fra at gengive den fulde Ordlyd.

Og i det danske Hovedstadsblad »Riget« skrev Fr. v. Jessen bl. andet:

»Udæskningen er voldsom. Heller ikke kan der være Tvivl om, at

dens Virkninger gaar dybt i danske Sind. Men hvis det har været dens Hensigt at forlede til trodsige Handlinger og uoverlagte Ord, er Stødet slet ført. Med en egen vemodig Stolthed læser vi heroppe det danske Svar, »Dybbøl-Posten« giver paa den præjsiske Tiltale.«

Den 20. December indeholdt »Dybbøl-Posten« nedenstaaende Kundgørelse:

»Paa Arbejdernes Vegne

i Sønderborg siger jeg herved de Personer, der ud fra »Dybbøl-Posten's« Kontor har beredt vore Børn en stor Juleglæde ved rige Gaver, en hjertelig Tak.

Peter Feil.«

Kun en fjorten Dage senere skulde der være Valg til den tyske Rigsdag, og Valgmøderne var godt begyndt. Ogsaa der bragtes den ødelagte Juletræsfest paa Tale, saaledes af H. P. Hanssen og Landdagsmand N. Nissen paa et Valgmøde i Egen og af H. P. Hanssen paa et Valgmøde i Tandslet. At Hanssens Kritik af Forbudet fandt særlig Ørenlyd paa et stort dansk Valgmøde i Sønderborg, behøver kun lige at antydes.

Borgmester Dr. Petersen og ligesindede havde endnu et Svar tilgode og denne Gang fra den samlede Danskhed i Sønderborg By. Det kom med Rigsdagsvalget den 12. Januar 1912.

TO MÆRKELEGE RETSSAGER

Der er tidligere gjort opmærksom paa, hvor vanskeligt det var for den sønderjyske Presse før 1920 at undgaa de Anklager og tit meget haarde Domfældelser, som da var et anerkendt Middel til Bekæmpelse af alt dansk.

Det skete dog ogsaa, at vi fra dansk Side, naar tyske Blade havde været for langt ude, selv foranledigede, at der kom Retssager ud af det. Da det kun var den danske Presse, Statsadvokaten holdt under daglig Observation, mens de tyske Blade kunde tillade sig alt, uden at der blev skredet ind, var der for os kun den Udvej at rejse Privatklage. Jeg vil i det følgende gribe lidt tilbage og fremdrage en saadan Sag, der ikke, hvad selve Dommen angaar, men nok med Henblik paa den medfølgende Domsbegrundelse, kaster et grelt Lys over tysk Retspleje dengang.

Den 8. September 1909 forhandlede ved Bisidderretten i Sønderborg en Privatklagesag, rejst af mig mod Redaktør Kühler ved »Sonderburger Zeitung«. Denne havde igen rejst Modklage mod mig som Redaktør af »Dybbøl-Posten«. Som Retsformand fungerede den sydfra tilflyttede Amtsdommer Dr. Ewoldt, som Bisiddere Cigarhandler Maks Kellner, Sønderborg, og Gaardejer Johan Tychsen, Dynt.

Af de paaankede fornærmelige Ytringer i det tyske Blad, delvis indeholdt i indsendte Artikler, undertegnet »En gammel Alsinger«, kan nævnes, at »Sonderburger Zeitung« næsten uafbrudt i polemiske Indlæg, med det bestemte Formaal at skille mig ud fra den Befolkning, jeg virkede iblandt, titulerede mig »Svenskersønnen« (»Der Schwedensohn«), at jeg karakteriseredes som »Eksistenspolitiker« og

beskyldtes for at opfordre til Dannelsen af danske Foreninger for at tjene Penge ved de Kundgørelser, der derved vilde tilflyde os.

Den tyske Modklage var rettet mod et Gensvar i »Dybbøl-Posten« paa en anonym Artikel i »Sonderburger Zeitung«, skrevet paa Sønderjysk, hvori de danske Ungdomsmøder i Forsamlingshusene stempledes som de værste Udskejelser i »Vildskab« og »Smuds«. Som en Prøve kun nogle faa Linjer:

»Saa kommer osse e Digtene og sejer, te di skal kun kæmp for Aaltd, hvad di hær kjært, altsaa uden Undtagelse, og dø om saa det gjælder. Ven no Jen hær Drik eller Spil eller Utugt eller annen Vildskab eller Galskob kjær, saa skal han kun kæmp for o faa de, om han og skal dø derfor. Og saa føjes der te, at ven di gør de, saa er Livet dem it svært og e Død ikke heller.«

Desuden var der i Artiklen Tale om Vejledere og Anførere for de unge, som havde været et halvt Aar paa en dansk Højskole og derefter var bleven Redaktør eller Frimenighedspræst.

Alt dette var i »Dybbøl-Posten« bleven kaldt raat, sjofelt og løgnagtigt.

Før man tog fat paa Sagens Behandling, oplæstes Personalierne. Det var her Retsformanden meget om at gøre at faa fastslaaet, hvad der laa til Grund for, at det tyske Blad til Stadighed kaldte mig Svenskersønnen. Jeg oplyste, at min Fader var født i det i gammel Tid til Danmark hørende Landskab Halland, nu Sverige, og at han som ung var kommen til Nordslesvig, hvor han sidst i 1880-erne sammen med sin Familie var bleven naturaliseret.

Ved Gennemgangen af de forskellige Indlæg hævdede Redaktør Kühler, at den anonyme, der havde skrevet i »Sonderburger Zeitung« om det danske Ungdomsarbejde, var en kirkelig Mand, og at alt, hvad der havde staaet i hans Blad om Klageren og hans Medarbejdere, kun var at betragte som Satire.

Derefter fik jeg som Klager Ordet og sagde, at jeg Gang paa Gang havde været udsat for personlig Forulempelse i det tyske Blad. Jeg havde ingen Grund til at skjule, at min afdøde Fader var indvandret fra Sverige. Men naar der idelig raabtes »Svenskersøn« efter mig, saa fik det Karakter af et Skældsord. Ogsaa Udtrykket »Eksistenspolitiker« var brugt i fornærmelig Hensigt, og det samme gjaldt Sigtelsen for at fremme dansk Foreningsvæsen af ren Egenytte, for

at tjene Penge ved det. Det var at foreholde mig uædle Motiver for min nationale Virksomhed.

Vedrørende Modklagen kunde jeg henholde mig til, at den stærke, men ikke for stærke Tilbagevisning af Overfaldet paa det danske Ungdomsarbejde og dem, der stod i Spidsen for det, udelukkende var vendt mod den omtalte Artikel i det tyske Blad og dens anonyme Forfatter. At jeg og andre Ungdomsledere skulde forlede Ungdom til Drik, Spil og Utugt, var saa horribelt, at den skarpeste Indsigelse maatte være berettiget. Modklagen burde derfor afvises.

Justitsraad Alexandersen, der optraadte som Forsvarer for Redaktør Kühler, fandt intet fornærmeligt i de af det tyske Blad anvendte Udtryk. De maatte blot ikke gentages for tit, saa virkede de usmægeligt. Helt anderledes forholdt det sig med, hvad der havde staaet i »Dybbøl-Posten«. Han vilde andrage paa at ikende mig Fængselsstraf.

Hvortil jeg svarede, at saa maatte Hr. Kühler vist ogsaa helst prøve et Fængsel.

Retten raadslog i hele 40 Minutter. Derefter forkyndtes Dommen, der lød paa 50 Mark i Bøde for Redaktør Kühler og 75 Mark i Bøde for mig. Hertil føjedes Domsbegrundelsen, der var lang og overmaade interessant.

Amtsdommer Ewoldt udtalte, at det her drejede sig om en politisk Strid og om politiske Modstandere, der hver for sig vilde hævde deres politiske Stade, hvorved det let kom til Fornærmelser. Det maatte ogsaa tages i Betragtning, at Byens Blade var Smaablade med et snævert Virkefelt og en snæver Synskreds.

Betegnelsen »Svenskersøn« kunde kun betragtes som Satire og var ikke fornærmelig. Her drejede det sig om en Mand, der havde et bestemt politisk Standpunkt, og som satte alt ind i den Kamp, der var ført her i Aarhundreder for Land og Folk og for at bevare Landet og Sproget. Men Svensson var retsvitterligt som Søn af en Svensker ikke Landets Søn og kunde heller ikke som saadan kæmpe for det helligste Eje, Sproget, uden at det af andre kunde bebrejdes ham, at han handlede inkonsekvent. Modstanderne var berettigede til at gøre ham opmærksom herpaa. I øvrigt var det jo slet ikke nogen Skam at være Søn af en Svensker, da Svenskerne nød et godt Omdømme, saa vidt Retten vidste.

Udtrykket »Eksistenspolitiker« var fornærmeligt, og saadan noget maatte »Sonderburger Zeitung« ikke skrive. At Svensson var Politiker af Overbevisning og ikke for Gevinstens Skyld, maatte selv en Modstander indrømme. Mod hans indre Overbevisning var der intet at indvende. Dommeren rettede her skyndsomt sin Udtalelse til: At han forfægter sin Sag af indre Overbevisning, kan der ikke næres Tvivl om.

De i Modklagen brugte Udtryk var de skarpeste, der i det hele taget kunde anvendes. Plumpe turde han ikke kalde dem, da han saa kunde risikere bagefter at blive anklaget for sine egne Udtalelser. Det ansaas dog for formildende, at de var fremkommen i Anledning af en Artikel, der havde staaet i »Sonderburger Zeitung«. En saadan Artikel burde ikke have været offentliggjort. Selv om man var enig med Forfatteren, maatte det ikke siges paa denne Maade. Amtsdommeren fandt, at hele Foreningsvæsenet ikke bidrog til Løftelse af Befolkningen. De daarlige Følger var langt større end de gode, da Idealet og Befolkningen blev draget nedad.

Ved Dommens Afsigelse var man gaaet langt ud og havde spurgt: Hvem er Skyld i, at de herværende Presseforhold er gledet ind i denne uhyggelige Tilstand. Skylden maatte tilskrives Svensson, der ikke forstod at adskille Sag og Person. Han var den værste. Og Udsigterne til, at man kunde antage, han vilde forbedre sig, var kun daarlige. Derimod var de bedre for »Sonderburger Zeitung's« Vedkommende. Hvis Svensson igen fornærmede en Mand og voldte ham Sjælekval i Timer og Dage, vilde han ikke slippe for Fængsel. Denne Gang vilde Retten endnu nøjes med en Pengebøde. Af alle disse Grunde var der kendt for Ret som ovenfor anført.

Dagen efter bragte jeg i »Dybbøl-Posten« en Artikel, hvori jeg gik nærmere ind paa Begrebet retsvitterligt. At noget var retsvitterligt, betød, at en eller anden Domstol havde udtalt sig om en bestemt Ting paa en saadan Maade, at der senere kunde gaas ud fra det som noget, der var givet og fastslaaet een Gang for alle. Da det, Retten saaledes fastslog, fremkom i Domsgrundene, hvor det var for sent at gøre Modgrunde gældende, kunde det være de mærkeligste Ting, der blev retsvitterlige. Saaledes, naar Bisidderretten i Sønderborg havde fastslaaet, at Redaktør Svensson ikke var Landets, her Nord-slesvigs Søn:

»Hvorledes kom Retten til dette Resultat. Jo, hans Fader var svenskfødt og indvandret til Nordslesvig i de unge Aar. Som bosat i Nordslesvig var han endnu i en Del Aar svensk Undersaat, indtil han sidst i Firserne blev optaget i det præjisiske Undersaatsforhold med sin Familie. Skønt nu Redaktør Svensson er født og opvokset i Nordslesvig, skønt hans mødrene Slægt er hjemmehørende og gammel her i Landet, saa er han alligevel ikke Landets Søn. Thi hans Fader var svenskfødt.

Hvis Retten imidlertid ikke vilde have nøjedes med at tænke paa det foreliggende Tilfælde alene, var den maaske kommen til en anden Slutning. Der er vel ingen Tysker, som vil paastaa, at den nuværende tyske Kejser Vilhelm II ikke er Landets (Tysklands) Søn, og hvis nogen sagde det modsatte, vilde de sikkert tage det højst fortrydeligt op. Ikke desmindre kan Sønderborg Bisidderrets Dom fra i Onsdags nok give Anledning til de betænkeligste Følgeslutninger. Thi som bekendt var den nuværende tyske Kejsers Fader ganske vist Tysker, men hans Moder var Englænderinde. Mon Bisidderretten nu ikke vilde have betænkt sig ti og tyve Gange paa at sige: Hans Majestæt den tyske Kejser er ikke Landets (Tysklands) Søn, thi hans Moder er født i England.

Eller for at tage et andet Tilfælde. Den saa længselsfuldt ventede og nu omsider indtrufne hollandske Kronprinsesse, mon Hollænderne om hende vil paastaa, at hun ikke er Landets Barn. Næppe. Og Forholdet er dog det, at kun Moderens Slægt er hjemmehørende i Landet, medens Faderen er en til Landet indkaldt tysk Prins.

Dette kun for at vise, hvorledes det kan have sig med Ting, som er retsvitterlige.

Under Forhandlingen i Onsdags fastslog Bisidderretten for Resten ogsaa en anden Ting, som er skikket til at vække almindelig Forbavselse. Retsformanden, Amtsdommer Dr. Ewoldt, udtalte nemlig, at Foreningsvæsnet, som det trivedes inden for de danske Forsamlingshuse, aldeles ikke bidrog til at løfte Befolkningen kulturelt og aandeligt. Tværtimod, det drog Idealerne og Folket nedad. Mon Retten skulde have haft noget Kendskab til cand. Tiedjes Artikler i »Die Christliche Welt«, hvori han, der er barnefødt her i Landet og tilstrækkeligt kendt med Forholdene, med overlegen Myndighed fastslaar det modsatte. Det synes ikke saa.

Hvorom alting er: De prøjsiske Domstole styrker ikke deres egen Anseelse ved at betegne noget som retsvitterligt, om hvilket den Befolkning, de er sat til at virke iblandt — bortset fra de politiske Anskuelsers Forskellighed — er og maa være af en ganske anden Mening.«

Disse Kommentarer forblev af let forstaaelige Grunde ubesvaret. Derimod indankede Redaktør Kühler, der vist for første Gang havde set et Strafferegister anvendt paa sig, Dommen for Landsretten i Flensborg, og her blev der efter Anmodning af hans Sagfører indgaaet Forlig om at lade Sagen falde, hvorefter Bisidderrettens Dom ophævedes. Jeg havde opnaaet at faa det tyske Blad bremset, og det var for mig tilstrækkeligt.

I den næste Retssag er der tre Hovedpersoner, den nye Landraad (Amtmand) i Sønderborg, Hr. Schönberg, en norsk Godsejer, Hr. Coucheron-Aamot, og min, da Sagen kom for Retten, forhenværende Medarbejder, Journalist Jørgen Otsen.

Til det sidste lidt nærmere Forklaring.

Fra 1. Januar 1913 havde Andr. Grau bosat sig i Flensborg for at optage et dansk Ungdomsarbejde i Byen og dens Omegn, og fra 1. Juli 1913 var Journalist Otsen af private, Bladet og mig uvedkommende Aarsager fratraadt sin Stilling for at gaa over i andet Erhverv. Andr. Grau vedblev, naar undtages den lokale Betjening, at være knyttet til »Dybbøl-Posten«. Men min daglige Medarbejder gennem næsten 5 Aar, Jørgen Otsen, savnede jeg meget. Hans Afløser fra 1. Februar 1914, Chr. Mortensen, Rejsby, blev os en paa-lidelig Medhjælp under de vanskelige Forhold, Krigen snart medførte. Han indkaldtes efter nogle Aars Forløb til Militærtjeneste og døde, før Krigen var afsluttet.

Vi vender tilbage til Hr. Schönberg, der, efter at Forgængeren, v. Tschirschnitz, var gaaet af, fra 1. August 1912 havde været konstitueret Landraad i Sønderborg. I Begyndelsen af Februar 1913 kunde »Sonderburger Zeitung« meddele, at han var bleven udnævnt til virkelig Landraad og saaledes vilde blive den fremtidige Leder af Kredsens (Amtets) Anliggender.

Jeg havde som tidligere nævnt søgt Oplysning om den daværende Assessor Schönberg i Gumbinnen, Østprøjsen, hos Johs. Tiedje, der da var Præst for en Frimenighed i Königsberg, og det var ud fra de

gennem ham modtagne Informationer, jeg ved Schönbergs Udnævnelse til Landraad skrev disse ikke uvenlige Linjer i »Dybbøl-Posten«:

»Saa vidt vi har forstaaet, skal den nye Landraad fra sin tidligere Virkekreds være kendt som en rettænkende Mand, der ser sundt og forstaaende paa Forholdene omkring sig og ikke betragter dem ud fra bureaukratiske Synspunkter. I saa Fald skulde han næppe høre hjemme i den noksom kendte tvangstyske Lejr, og man kan vel antage, at der blandt de danske Medlemmer af Sønderborg Kredsraad har gjort sig en noget lignende Tankegang gældende, da de i sin Tid var med til at foreslaa ham ansat i Embedet.«

Men jeg maatte rigtignok tilføje, at en ret opsigtvækkende Udvisning fra Sønderborg Amt faa Dage i Forvejen udgjorde en lidt uheldig Begyndelse paa den nye Landraads Virksomhed. Det drejede sig om den norske Forfatter, Godsejer og forhenværende Marineløjtnant Coucheron-Aamot, der levede paa sit Gods, naar han ikke var paa Rejse til fjerne Verdensdele eller holdt Foredrag om, hvad han havde set og oplevet. Han paastod sely, at han var den sidste Ætling af Norges gamle Kongestamme, og det hed sig ogsaa, at han ved Lejlighed havde været indbudt til den tyske Kejsers Taffel, naar Majestæten var paa sin aarlige Sommersejlad i de norske Farvande.

Den norske Godsejer opholdt sig nu paa en Foredragsrejse i Danmark og havde herfra foretaget en lille Afstikker til Nordslesvig, hvor han den 7. Februar Aften talte om Kina i det danske Forsamlingshus i Tandslet. Under Foredraget var Gendarm Engel fra Skovby kommen til Stede, og han henvendte sig efter Afslutningen til Foredragsholderen for at faa dennes Personalier opgivet. Godsejeren skulde heroverfor være optraadt som en fri Nordmand fra Norge og simpelthen have forhørt sig om, hvem han havde med at gøre. Næste Dag blev han ført til Sønderborg og udvist.

Der har aabenbart været noget om, at Navnet Coucheron-Aamot var kendt ved det kejserlige Hof i Berlin. Over for et københavnsk Blad lod den udviste sig forlyde med, at han altid havde beundret Kejser Vilhelm II, ikke mindst som Menneske, og da han kendte Kejserens Interesse for østasiatiske Spørgsmaal, havde han sendt ham Bøger, han havde skrevet, og ogsaa modtaget Takkeskrivelser for dem.

Og i et Brev fra Coucheron-Aamot til »Flensborg Avis« læstes bl. andet:

»Paa min Ejendom Veø i Romsdalsfjorden har jeg hver Sommer med ubegrænset Gæstfrihed modtaget Snesevis af tyske Turister, som kommer for at bese Levningerne af den Købstad, der laa paa Veø 1000 Aar, før Berlin var til. Og mine tre Havne paa Øen besøges hvert Aar af tyske Orlogsbarkasser og Baade fra de tyske Turistskibe. Jeg gad vide, hvad Kongen af Prøjsen vil sige, naar han faar høre, hvordan den konstituerede Landraad Schönberg har gengældt min Gæstfrihed.«

Landraadskontoret lod gennem den tyske Presse oplyse, at Udvisningen ikke var af politisk Karakter, men kun skyldtes Mangel paa Høflighed over for en Myndighed i Funktion. Hvorefter Sagen foreløbig døde hen. Det viste sig dog snart, at den nye Landraad enten ikke var den, man havde troet, eller at han forholdsvis hurtigt havde ladet sig indfange af de yderliggaaende tysksindede.

Søndag den 15. juni 1913 ved Middagstid ankom Damperen »Carl Hansen«, Vejle, med 220 Passagerer fra Fredericia om Bord til Sønderborg. Det var Skibets tredje Lysttur den paagældende Sommer, og de foregaaende Ture var forløbet uden Hindringer af nogen Art. Anderledes denne Gang. Ikke saa snart havde Dampskibet lagt til, før to af Byens Politibetjente forlangte at faa Kaptejnen i Tale, hvorefter de overrakte ham følgende Dokument, der har Krav paa som Tidsbillede at blive gengivet i sin fulde Ordlyd (her oversat til Dansk):

»Sønderborg, den 14. Juni 1913.

Politiforbud.

Jeg forbyder Dem herved at udskibe de paa Deres Dampskib værende Passagerer i følgende Havne inden for Sønderborg Kreds, nemlig Sønderborg, Ballebro, Hardeshøj, Stevningnor, Sottrupskov, Sandbjerg, Skelle, Brunsnæs, Egersund, Høruphav (to ulæselige Navne til).

Samtidig udstedes der følgende Politiforordning:

Under Deres Dampers Ophold i Farvandet særlig inden for Alsund og Sønderborg Red forbydes det at spille og synge de forbudte Sange paa samme. For hvert Tilfælde af Overtrædelse truer jeg Dem med en Pengebøde paa 150 Mark, i Tilfælde af at samme ikke ud-

redes, med en Arrest paa 14 Dage. Desuden vil Deres Passagerer ved en hvilken som helst Landingsplads inden for Kredens Territorium blive forhindret i at gaa i Land. I Overtrædelsestilfælde vil Pengebøden ufortøvet træde i Kraft, og i saa Fald vil det for Fremtiden blive forbudt Deres Rederis Skibe at lande inden for Sønderborg Kreds.

Schønberg.

Kgl. Landraadskontor.«

Kaptejnen og Skibsmægler Hag forsøgte at faa Landraaden i Tale, men han var ikke hjemme. Det viste sig senere, at i Udkanten af den Menneskemængde, der havde samlet sig ved Havnen, var ogsaa set Landraad Schønberg og Amtsforsander Kjer, begge med Fruer. For at gøre Forbudet saa effektivt som muligt havde Hr. Schønberg sørget for, at der allerede om Formiddagen posteredes Gendarmere ved fire Landingssteder langs Alssund. Efter indbyrdes Raadslagning besluttede Passagererne at tage til Assens, mens Værter og andre næringsdrivende blev hængende med de Indkøb, der var gjort, og som nu var overflødige.

Paa en skriftlig Henvendelse fra mig til Landraaden om Aarsagen til Forbudet fik jeg et langt og undvigende Svar. I de følgende Dage blev nye Forbud udstedt og paatænkte Turistbesøg nordfra aflyst, og i et af disse Tilfælde kom omsider den virkelige Motivering for Dagen: at »Ophobningen af den Slags Massebesøg ikke er ønskelig paa Grund af de politiske Forhold«.

Ind imellem havde Landraad Schønberg i Anledning af 25 Aars-Jubilæet for Vilhelm II.s Tronbestigelse holdt en ikke mindre opsigtvækkende Tale om furor teutonicus (den tyske Vrede), der ikke var til at spøge med. Han vilde advare alle, der stræbte efter at iturive de hellige Baand, som omslyngede Fyrste og Folk. Thi, hed det i Talen:

»De vilde ved det ringeste Forsøg paa at bringe vor hedt elskede Kejsers og Konges paa det tyske Hjerter opbyggede Trone til at slingre, snart erfare, at den gamle furor teutonicus endnu ikke er slukket, der, naar den vaagner, som den rivende Bjergstrøm tilintetgør alt det, der stiller sig imod den.«

Det fremgaar ikke klart af Sammenhængen, kommenterede jeg i »Dybbøl-Posten«, hvem det er, Landraaden er saa vred paa:

»Maaske har han tænkt paa de danske lystrejsende, der ganske vist ikke kan mistænkes for at have villet bringe den tyske Trone til at slingre, men godt nok fik den tyske Vrede at føle. Muligvis er det den danske Befolkning i Sønderborg Amt, hvis Kredsdomsmænd ved Landraadsvalget gav Hr. Schönberg deres Stemmer, der hentydes til. I saa Fald bør Landraaden imidlertid ikke tale stærkere Ord, end at han ogsaa kan indfri dem.«

Men da Landraad Schönberg nu var kommen saa godt i Gang, agtede han ikke at standse op med det samme.

Lørdag den 12. Juli skulde Dampskibet »Horsens« som et Led i de aarlige Ungdomsudflugter fra Als og Sundved afhente flere Hundrede unge fra Als Nørreherred og sejle dem til Korsør, mens andre Hundreder med Ringe som Bestemmelsessted vilde tage med Planskibet fra Sønderborg til Faaborg. Det sidste kunde Landraaden ikke hindre. Men det danske Dampskib, der skulde have lagt til bl. andet ved Stevningnor og Hardeshøj, fik mundtligt fra Landraadskontoret gennem Skibsmægler tilstillet Forbud mod baade at indskibe og udskibe Passagerer inden for Sønderborg Amt. Deltagerne fra Als Nørreherred tog derefter med Planskib til Aabenraa, hvor »Horsens« kunde lægge til, og fortsatte saa til Korsør som planlagt.

Dermed var Landraad Schönberg endda ikke naaet til Vejs Ende. For Dagen efter, Søndag den 13. Juli, afholdtes den aarlige med Myndighedernes Bevaagenhed saa rigt udstyrede Amts-Ringriderfest i Sønderborg, og hvad med den. Vilde der ogsaa her blive nedlagt Forbud mod, at danske Skibe landsatte lystrejsende.

Hr. Schönberg lod »Sonderburger Zeitung« oplyse:

»Lystturene (danske) til Kredsringriderfesten er, efter hvad vi erfarer, bleven tilladt.«

I god Overensstemmelse hermed blev der baaret en Liste rundt i Sønderborg med Opfordring til at deltage i den sædvanlige tysk-danske Fællesspisning, og paa denne Liste prangede Landraad Schönberg som en flot Nr. 1.

Men nu var man ogsaa kommen saa langt ud, at Resultatet maatte blive derefter.

Mens der Aaret i Forvejen havde deltaget c. 150 Personer i Fællesspisningen, var Tallet denne Gang sunket til 90. Af Danske fra Byen og Omegnen deltog saa godt som ingen. Selv Slagtermester

Timm, som vi havde brudt saa mangen Landse med i den Sag, var bleven borte. Det samme gjaldt for øvrigt Hr. Schönberg selv, der pludselig tjenstligt var beordret sydpaa. Det blev derfor Borgmester Dr. Petersen, der gav Udtryk for den Stemning, der raadede. Ifølge Referat i »Sonderburger Zeitung« var, sagde han, »en vis melankolsk Følelse ikke til at undertrykke, naar man saa, at Folk, der hidtil altid havde været med, i Dag savnedes ved Taflet. Taleren tænkte hermed ikke paa de afdøde, men paa Folk, der havde gjort sig fortjent af Sagen, men i Dag glimrede ved deres Fraværelse.«

Midt i al den foran skildrede Magtudfoldelse fra Hr. Schönbergs Side fremkom i et nørrejysk Blad, »Veje Amts Avis«, en lille drillagtig Historie, omhandlende Udvisningen af den norske Foredragsholder i Tandslet, Coucheron-Aamot. Den norske Godsejer skulde i et Selskab i Vejle have fortalt, at da han paa Landraadskontoret i Sønderborg havde modtaget sin Udvisningsordre, gjorde han under en Samtale med Landraaden denne opmærksom paa, at han var en personlig Ven af Kejser Vilhelm, og at han vilde vise den tyske Kejser Udvisningsdokumentet, næste Gang Kejseren var hans Gæst. Disse Oplysninger havde gjort et vist Indtryk paa Landraaden, der nu ikke syntes utilbøjelig til at annullere den trufne Forholdsregel, hvad Godsejeren dog frabad sig.

H. P. Hanssens Blad »Hejmdal« og »Dybbøl-Posten« optrykte begge Vejle-Bladets Beretning. Historien var fikst sat op, og vi tvivlede ikke om, at saavel Nordmanden som »Veje Amts Avis« havde Papirerne i Orden. Men det var uheldigvis det, de ikke havde. Det blev omgaaende betroet »Sonderburg Zeitung« at bringe følgende Dementi (vendt mod »Hejmdal«):

»Vi er bemyndiget til at erklære, at hele Historien er opfundet fra Ende til anden. Hr. Landraad Schönberg har hidtil i det hele taget ikke haft den Ære at føre en Samtale med Hr. Løjtnant Coucheron-Aamot. Naar Hr. Coucheron-Aamot i Virkeligheden skulde have fortalt den Historie, som »Hejmdal« nu varter op med, saa har han løjet.«

Ikke længe efter kunde det tyske Blad meddele, at Regeringspræsident Ukert, Slesvig, havde anmodet Statsadvokaturen i Flensborg om at rejse Sag mod »Hejmdal« og »Dybbøl-Posten« for For-

nærmelse mod Landraaden, en Henstilling, der naturligvis blev efterkommet.

Sagen forhandlede ved Landsretten i Flensborg den 30. September 1913, og som anklagede var mødt de ansvarhavende for den paagældende Del af Bladene, Redaktør Niels Hansen, Aabenraa, og forhenværende Journalist Jørgen Otsen, paa det Tidspunkt med Bopæl i Hamborg. Da de faktisk var bleven ført bag Lyset af den fantasifulde Nordmand, maatte Forsvaret blive svagt. Skønt N. Hansen ikke havde været straffet før, og Otsen kun med et Par Bøder, svang den offentlige Anklager sig op til at kræve Fængselsstraf for dem begge, for Otsen 3 Maaneders Fængsel, for N. Hansen det halve.

Dommen lød paa 1 Maanedes Fængsel for hver. Det havde for Otsens Vedkommende været formildende, at han siden da havde valgt sig en anden Stilling.

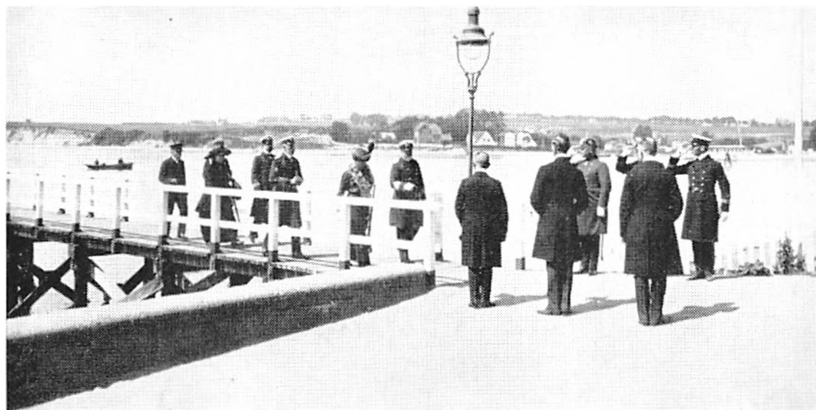
I mine Kommentarer beklagede jeg, at et Par nordslesvigske Bladmænd havde haft det Uheld at fæste for megen Tillid til Hr. Coucheron-Aamots Beretninger. Straffen, fandt jeg, vilde forekomme de fleste Danske uventet haard. Som Forholdene laa, og efter at vi uden Omsvøb havde givet Plads for Landraadens Dementi, burde det ikke have været nødvendigt at søge Rehabilitation gennem en Retssag. Og til Slut:

»Vi kunde have ønsket, at vor tidligere Medarbejder, Hr. Otsen, der allerede for længere Tid siden har valgt sig en anden Livsstilling, var undgaaet Fængslet og ikke havde behøvet at friste denne for danske Bladmænd under Fremmedstyre ikke ualmindelige Lod. Paa den anden Side veed vi, at han ungt og rankt vil bære det Saar, Kampen har givet ham, en Maanedes Fængsel til Oprejsning for Hr. Schönberg.«

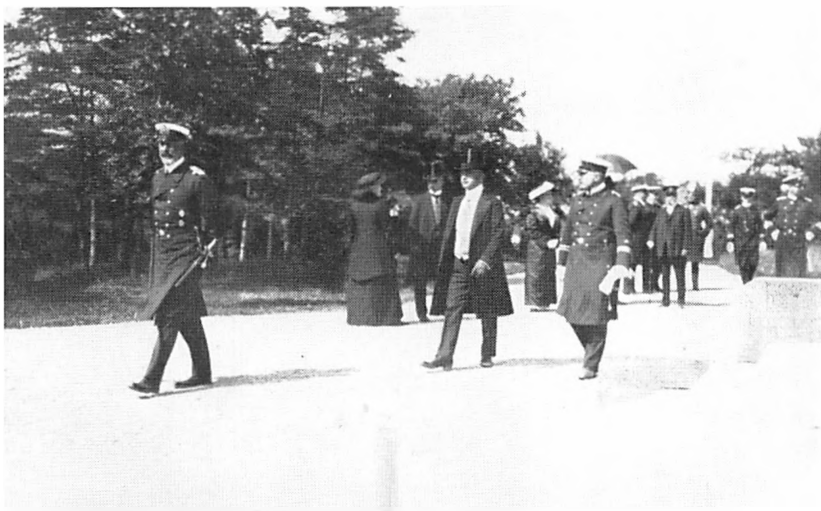
Betegnende for den unge Jørgen Otsen er et Brev fra Hamborg kort efter Domsfældelsen, dateret den 7. Oktober 1913, hvori han ogsaa tager Afstand fra et Angreb paa mig i »Sonderburger Zeitung«, der havde kendetegnet mig som den rette skyldige, mens det var Otsen, der maatte bøde for det:

»Kære Hr. Svensson.

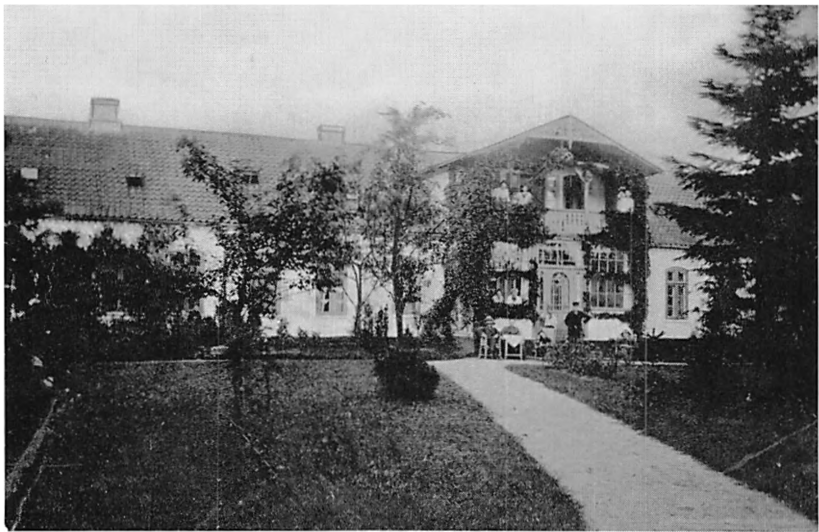
Hjertelig Tak for Deres Brev, som jeg modtog i Dag. Jeg skynder mig med at svare, da jeg ikke vil have, at De længere skal være i

*Fra Storamiral Prins Heinrichs Besøg i Sønderborg den 3. Maj 1911.
Modtagelsen ved Landgangsbroen*

Prinsen paa Fodtur foran sit Følge

*Møllehøj
(før vi i April 1911 flyttede ind)*

*Hjemliv paa Møllehøj
Paa Trappen: A. Svensson med Bjørn, Fru Svensson, der hjælper Karen Margrete med at holde Sven Frederik fast.
I Døren fra Venstre: De to unge Piger Frk. Gyde Møller og Frk. Anne Jensen samt Frk. Tilde Svensson.*

Vildrede m. H. t. min Sindstilstand efter Flensborg-Dommen. Vel var Dommen en Overraskelse, og som saadan virkede den paa mig. Nedtrykthed kan der slet ikke være Tale om. Selv om jeg selvfølgelig helst vil undgaa Fængsel, saa vil jeg da være den sidste, der af den Grund skulde kaldes fejg eller svag, baade for min egen og for Sagens Skyld. Og derfor var jeg stolt og glad for Deres Ord i D.-P. om, at jeg ung og rank vil bære Kampens Saar. En Maaned er jo, som De sagde i Telefonen, ingen Evighed, og sammenlignet med, hvad De og andre har døjet for Sagens Skyld, er det for intet at regne. Jeg tror ikke, at Indankningen vil forandre noget ved Dommen, og jeg er fuldt fortrolig med Tanken om at skulle afsone den een Gang idømte Straf.

»Sonderb. Zeit.« og Fællers Adfærd i Anledning af Retssagen harmer mig, og at jeg paa det bestemteste afviser disse nedrige Angreb paa Dem, er lige saa sikkert. Disse Blades Skrивerier paavirker mig for øvrigt slet ikke. Den forlørne Medynk, som der øjensynlig skal slaas Kapital af, kan de spare sig. Ingen dansk Mand lader sig paavirke af den.

De bedste Hilsner til Dem og Deres Hustru

Deres hengivne

J. Otsen.«

Indankningen af Dommen blev som forudset forkastet, og Fængselsstraffen afsonedes i Februar-Marts 1914. Nogle Dagbogsoptegnelser fortæller:

»Den 27. Marts kom Otsen ud af Fængslet i Flensborg. Jeg havde indbudt hans Fader til at være med for at hente ham. Vi tog imod ham ved den samme Trappe uden for Gitterdøren i Fængslet, hvor jeg selv var bleven modtaget i sin Tid. Frank var endnu Fangevogter, og jeg hilste paa ham, idet han aabnede Fængslets Port for Otsen. Jeg stak Otsen en rød og hvid Nellike i Knaphullet, og saa gik vi sammen ned til Teatercafeen, hvor vi spiste, og jeg bød Otsen velkommen ud igen. Hjemkommen om Aftenen til Sønderborg havde min Hustru Bordet smukt dækket, og jeg overrakte ham ved den Lejlighed en lille Pengegave paa Bladets Vegne. Den næste Morgen var Otsen med til at lægge Blomster paa de danske Kriegergrave paa Kirkegaarden i Anledning af, at det var 50 Aar efter Kampen ved Dybbøl den 28. Marts 1864. Et mærkeligt Sammentræf. Kampen er

stadig staaende, omend under andre Former. Den Dag saa Otsen lidt bleg og trangbrystet ud, men han er hurtigt kommen sig igen. For Tiden hjælper han til paa Kontoret, agter ellers, hvis det gaar i Orden, at købe J. P. Jørgensens Trykkeri og bosætte sig her i Byen.«

Det gik som ventet. Jørgen Otsen nedsatte sig kort efter som Trykkeriejer i Sønderborg. Efter Genforeningen var han en Overgang Medlem af Byraadet, og i 1937 gled han som Suppleant paa den konservative Liste ind i Landstinget, hvor han havde Sæde, til det med Vedtagelsen af den nye Grundlov i 1953 afskaffedes. Da jeg indtil 1945 samtidig var konservativt Medlem af Folketinget, havde vi nu og da i ledige Timer gensidig Glæde af at mødes til Aftensamvær ude i Byen, hvor vi ogsaa opfriskede muntre og alvorlige Minder fra vort Samarbejde i Sønderborg-Tiden før 1914. Den blev han aldrig træt af at tale om. Den havde givet ham et Livsindhold, som han var taknemmelig for til det sidste.

Otsen døde i 1959, lige fyldt de 70. I de senere Aar havde han skrantet og kunde ikke deltage i Byens Liv mere.

Om Landraad Schönberg er endnu at melde, at mens de tre andre Landraader i Nordslesvig efter Afslutningen af den første Verdenskrig forblev i Landsdelen, indtil de afløstes af danske Amtmænd, og Landraaden i Haderslev, v. Løw, i en værdig Udtalelse tog Afsked med sin hidtidige Virkekreds, anerkendt af alle uanset nationalt Sindelag, saa fortsatte Schönberg kun til Sommeren 1919. Da Sønderborg Kreds dag holdt Møde den 11. Juli, hvor man fra dansk Side vilde have talt ud med ham, blev han borte. Men han havde fra Stargard i Pommern sendt et Brev, hvori han i kategoriske Vendinger erklærede, at han ikke ønskede at staa den dansk-orienterede Kreds dag til Regnskab for noget, beskyldte den for »Selvovervurdering og Anmasselse«, for at møde frem med en »Skaal af Had« osv. Brevet blev efter Forslag af P. Grau vedlagt Protokollen og offentliggjort.

Før sin Bortrejse nedlagde Hr. Schönberg en Krans ved det tyske Dybbøl-Monument med Paaskrift: »Dette Land har altid været tysk, og tysk vil det atter blive.«

Det var det Farvel, den sidste prøjsiske Landraad i Sønderborg Amt efterlod til den Befolkning, han havde virket iblandt.

FRA HVERDAGE TIL STORTYSKE FESTTALER

Med alt, hvad der er fortalt om i det foregaaende, gik Arbejdet paa »Dybbøl-Posten« sin rolige Gang.

Foruden det, der blev skrevet af Bladets daglige Medarbejdere, kom der jævnligt Artikler fra Redaktør Ingvald Kieler, København, Sekretær Kylling, Haderslev, og Bogholder Alf Jørgensen, Flensborg. De skrev af forskellige Grunde anonymt, og de bidrog hver for sig til at gøre Bladet friskt, levende og læseværdigt.

Ingvald Kieler var Søn af Forfatterinden Fru Laura Kieler, Modellen til Nora i Henrik Ibsens Skuespil »Et Dukkehjem«. Hun var født norsk, men fik sit Hjem i Danmark og var tidligt med i det sønderjyske Arbejde i København og ud over Landet, ligesom hun skrev Romaner med sønderjyske Motiver. Ingvald Kieler havde arvet den sønderjyske Interesse fra Hjemmet og foretog som ung flere Rejser til Landet syd for Kongeaaen for at uddybe Kendskabet til Land og Folk, og det var under et af disse Besøg, han opsøgte mig, hvilket førte til et livsvarigt Venskab og altsaa ogsaa til Medarbejderskab ved »Dybbøl-Posten«. Han skrev under Mærket $x+y$ for at undgaa, at det prøjsiske Politi heftede sig ved Navnet, og han derved maaske udsatte sig for under sine Ophold i Nord-slesvig at blive udvist.

Det er mærkeligt at se, at H. P. Hanssen har opfattet »Dybbøl-Posten« som uvenligt sindet over for de store nationale Foreninger. Vi havde i en Aarrække Sprogforeningens Bogsamling for Sønderborg staaende i vort Hjem, hvor Bøger blev udlaant. Jeg selv anmodede, naar jeg havde holdt Foredrag ude omkring, og der faldt en Godtgørelse af, altid om at lade den overvise til Skoleforeningen, som jeg havde en særlig Forkærlighed for. Paa et Ungdomsmøde

i Asserballeskov den 23. Juni 1913 opfordrede jeg de unge til i større Tal at melde sig ind i de hele Landsdelen omfattende Foreninger, hvorved Skoleforeningen fik 22 nye Medlemmer, Sprogforeningen 21 og Vælgerforeningen 12. Og Ingvald Kieler offentliggjorde netop i »Dybbøl-Posten« en værdifuld Artikelrække om de tre Foreninger, historisk belyst og med kraftig Opfordring til de Danske i Sønderborg Amt om at slutte op som Medlemmer, en Henstilling, der ligeledes blev fulgt.

Sekretær Kylling var født i Haderslev Østeramt, blev uddannet som Købmand og under et Ophold i København stærkt paavirket af K.F.U.M.-Bevægelsen under Olfert Ricards Ledelse. Han kom senere til Hjørring, hvor han blev Formand for den lokale K.F.U.M.-Afdeling, og i 1903 ansattes han som K.F.U.M.-Sekretær i Aalborg. I 1907 skulde han efter Aftale med Indre Missions Formand, Pastor Tonnesen i Hoptrup, have haft Ansættelse som Ungdomsarbejder for Indre Mission i Nordslesvig. Men den tyske Fløj inden for Missionen hindrede foreløbig, at Overenskomsten traadte i Kraft. Man vilde ikke have noget med den danske K.F.U.M.-Bevægelse at gøre, og desuden hørte Kylling til en Familie, som var »totalt nationalt fordærvet«, saa heller ikke af den Grund kunde man bruge ham. Saa begyndte Kylling for sig selv, støttet af et Udvalg af fremtrædende Indre Missions-Folk i Danmark, og inden længe maatte den tyske Fløj affinde sig med, at han blev ansat som Sekretær for Fællesforbundet af kristelige Ungdomsforeninger i Nordslesvig. I 1912 naaede Fællesforbundet op paa 45 Foreninger med 8—900 Medlemmer, og der blev med Kylling som Redaktør udgivet et Medlemsblad i 2000 Eksemplarer.

Det var en indflydelsesrig Stilling, Kylling nu sad inde med. Selv en Mand som Johs. Tiedje saa med Modvilje paa ham. Han er Gedden i Karpedammen, skal Tiedje have udtalt. For mig var det af Betydning at være orienteret om Udviklingen inden for Indre Mission og i de nordslesvigske Præstegaarde, hvor Kylling havde baade Venner og Modstandere. Ogsaa han maatte da, naar han skrev i »Dybbøl-Posten«, være anonym.

Om Alf Jørgensen gjaldt det samme, fordi han var dansk Statsborger, ansat ved Bogholderiet paa Skibsværftet i Flensborg. Hans Artikler var mærket J. A. Jeg havde lært ham at kende gennem

min Hustrus Forældre, idet hendes Fader ligeledes var Bogholder paa Skibsværftet. Og det Bekendtskab fik jeg i Aarenes Løb megen Fornøjelse af. Alf Jørgensen kunde i novellistisk Form tage baade sløje Danske, Hjemmetyskere og indvandrede Tyskere saa godmodigt skæmtende frem til Beskuelse, at man ikke kunde undgaa at more sig over dem. Han rejste senere til Danmark igen, og der er han sluppet mig af Syne. Da Tiedje savnede Humor, kunde han, hvad der fremgaar af en Bemærkning i Brev til mig, heller ikke lide ham.

Noget, jeg ogsaa lagde Vægt paa, var at have godt Feuilletonstof i »Dybbøl-Posten«. Derfor havde vi foruden de Chliché-Romaner, vi fik sendt fra et Bureau i København, jævnlige lokalt farvede Romaner eller egnsprægede Skildringer løbende paa anden Side i Bladet, som var meget yndede.

Af Forfatteren Harald Tandrup købte jeg saaledes en Roman, »Skatten paa Rønhave«, der først havde været fremme andensteds. Og da den gjorde Lykke, fik jeg ham til at skrive endnu en specielt til »Dybbøl-Posten«. Det blev »Skrædderen fra Sønderborg«, en Roman fra Svenskekrigens Dage. Jeg husker, at jeg opsøgte ham for at træffe nærmere Aftale, og at jeg da fik et lille Indblik i, hvorledes han arbejdede. Han havde flere Ting mellem Hænder paa samme Tid, og for at holde Personerne ude fra hinanden havde han en Hylde staaende med en Mængde Smaaskuffer, hvor hver af de optrædende Personer havde sin Skuffe med en Del Notater i. Saa løb han ikke saa nemt vild i det.

For øvrigt har jeg et lille Minde fra det Aar, »Skrædderen fra Sønderborg« var Feuilleton. Hovedpersonen gik paa Grund af en legemlig Svaghed under Tilnavnet Haltefanden, og han spillede naturligtvis Svenskerne alle de Puds, han kunde. Da jeg en Dag skulde til Mellemals for at holde Foredrag og var bleven hentet i Vogn, fik vi undervejs en ældre Kone med op at køre. Vi maa være kommen til at tale om »Dybbøl-Posten« og dens Feuilleton. For i Nærheden af Bro begyndte Konen ligesom at spejde efter noget, og pludselig sagde hun: Her var det, Haltefanden sprang ud af Hegnet. Jeg skal ikke nægte, det varmede en Bladmands Hjerte at se Feuilletonen saa levendegjort som her.

Et Aar bragte »Dybbøl-Posten« ogsaa en længere Fortælling med

historisk Baggrund, »Fjendtlig Indkvartering i 1864. Skildringer fra Als.« Den var skrevet til Bladet af Fru Bertha Sehested, født Fenger, hvis Fader, Godsejer Fenger, havde ejet Avgustenburg Herregaard fra 1850 til 1870. Som Fortsættelse fulgte af samme Forfatter »Kanefarten i 1865«, bygget over en Begivenhed, mange af de ældre selv havde medoplevet eller i hvert Fald hørt fortælle om.

Den sidste Feuilleton af denne Art, før Krigen kom i 1914, var Fru Laura Kielers »Han faldt ved Helgoland«.

Et bladligt Fejlgreb gjorde jeg mig skyldig i, da jeg 1. April 1910 for en billig Penge overtog et lille Ugeblad »Fædrelandet« i København. Det havde indtil da været Organ for Forsvars-Agitationen i Danmark. Nu skulde det med Ingvald Kieler som Redaktør gøres til et nationalt-litterært Ugeblad og jeg sørge for det sønderjyske Islæt. Det viste sig imidlertid hurtigt, at den gamle Holderkreds trods vel udført Arbejde reagerede over for Bladets nye Tendens, og det medførte igen, at jeg allerede et halvt Aar senere afstod det til et Aktieselskab, hvorefter Kieler førte det videre under Hensyntagen til de Ønsker, der var fremsat.

Da min Overtagelse af »Fædrelandet« blev kendt, kort før jeg i Foraaret 1910 skulde paabegynde Afsoningen af et halvt Aars Fængsel, jeg i to Rater var bleven idømt, troede »Sonderburger Zeitung« glad overrasket at turde gaa ud fra, at Fængselsstraffene havde gjort mig saa ked af Tilværelsen i Sønderborg, at jeg med Erhvervelsen af Ugebladet vilde sikre mig en Retrætepost i København. Den Vildfarelse blev det tyske Blad dog hurtigt revet ud af. Dets Bemærkninger stempledes som det Nonsens, de var, og jeg kunde oven i Købet henvise til, at det kun var faa Dage siden, Dybbølpost-Foreningen i Realiteten havde vedtaget at overlade »Dybbøl-Posten« til mig for yderligere 5 Aar fra 1. Januar 1912 at regne. Saa før 1. Januar 1917 følte jeg paa ingen Maade Trang til at trække mig tilbage fra den Gerning, jeg stod i.

I Oktober 1911 holdt den første Sættemaskine i Sønderborg, en Mergenthaler, sit Indtog hos os, og »Dybbøl-Posten« kom derved fagligt forud for »Sonderburger Zeitung«. Købesummen skulde ud-betales over 4 Aar. Vi sparede nogle Sættere, og de sidste Nyheder kunde faas hurtigere fra Haanden end før.

Alt imens klatrede »Dybbøl-Posten's« Holdertal langsomt, men

støt i Vejret. Fra de c. 1250 Abonnenter i 1908 var vi, efter hvad der fremgaar af Dybbølpost-Foreningens Protokol, naaet op til c. 1550 i 1911 og ifølge Meddelelse i Bladet til c. 1750 i 1912. Den samlede Indtægt var i 1913, det sidste normale Aar før Verdenskrigen, steget til 50,272 Mark, Udgifterne til 42,696 Mark og den skattepligtige Indtægt efter foretagen Afskrivning til 6819 Mark.

Vort tekniske Personale havde vi et godt Samarbejde med.

I Spidsen for Trykkeriet stod fra Moldts Dage til i 1913, da han efter nogen Tids Sygdom afgik ved Døden, Faktor Karl Wilhelm. Han var Bajer, havde stiftet Hjem i Sønderborg, og den Uret, der blev øvet over for den sønderjyske Befolkning, knyttede ham sammen med den. Det samme gjaldt en Kollega, født Hannoveraner, der senere gik over i anden Virksomhed, Sygekassekasserer Müller. De blev begge saa gode Danske som nogen.

Wilhelms Efterfølger som Faktor, Typograf Hans Nielsen, var ogsaa mangeaarig Medarbejder i »Dybbøl-Posten's« Trykkeri. Som født Sønderborger kunde han fortælle meget fra Byens Fortid. Da vi den 15. Maj 1912 om Morgenen fik Meddelelse om, at den danske Konge Frederik VIII undervejs hjem fra et Rekreationsophold i det sydlige Frankrig var død den foregaaende Nat paa et Hotel i Hamborg, og det modtagne Stof var sendt ud i Trykkeriet, kom Nielsen farende ind paa Redaktionen og sagde: Nu kommer det. — Hvad kommer, spurgte jeg forbausset. — At vi bliver Danske igen. Kender De ikke det gamle Sagn, at naar en dansk Konge dør i fremmed Land, skal vi blive genforenet med Danmark. — Nej, jeg kendte det ikke, men vilde gerne tro paa det.

Hans Nielsen oplevede Genforeningen i 1920, saa hans faste Tillid til, at Forudsigelsen vilde gaa i Opfyldelse, blev ikke beskæmmet.

Jeg husker ikke, hvornaar vi indførte en aarligt tilbagevendende Sommer-Søndagsudflugt, hvor min Hustru var Værtinde, og hvor de gifte Typografer havde deres Ægtefæller med. Det ahang altid noget af Vejret, hvor vellykket en saadan Udflugt vilde blive. Kun een Gang trak det op til et vældigt Tordenvejr. Men da det brød løs, var Dagen gaaet, som den skulde, og vi alle vel hjemme igen. Vi skiftede med Udflugterne mellem Als og Sundved. Naar vi i et rummeligt Køretøj var naaet nogle Timers Kørsel ud paa Landet

og havde fundet en passende Plads, blev Madkurve m. m. taget frem, og vi spiste under en blaa Sommerhimmel med bølgende Kornmarker omkring os, saa langt Øjet rakte. Vi følte os som een stor Familie, og det var ikke alene det fælles Arbejde, men ogsaa det samme nationale Sindelag, der bandt os til hinanden.

Til mine største Glæder hørte det hvert Nyaar at samle alle de smaa Brikker fra Danskheds-Arbejdet i det forløbne Aar til en Oversigt over den nationale Status ved Aarsskiftet. Tyske Angreb og Overgreb skortede det ikke paa. Men det danske Forsvar, der ikke sjældent gik over til Modangreb, gjorde sig stærkere og stærkere gældende. Medlemstallet i vore nationale Foreninger var stigende, Opførelsen af danske Forsamlingshuse i Vækst og Mødevirksomheden tilsvarende. I Kampen om Jorden fulgte vi godt med, og den danske Presse fik stadig større Udbredelse. Heller ikke de mest udsatte Sogne langs Sproggrænsen forblev uberørt af det Lyssyn, der naaede ned til dem nordfra.

Megen Glæde havde vi ogsaa af den Stilskrivning, »Dybbøl-Posten« fik sat i Gang i Bladets Opland.

Det er med Rette sagt om den sønderjyske Presse under Fremmedherredømmet, at den var mere end Presse. Den skulde værne den danske Befolkning mod Magthavernes Overgreb, holde Forbindelsen vedlige mellem alt Dansk nord for Grænsen og Danskheden syd for den og daglig bringe Bud paa Dansk til Tusinder af Hjem over hele Landsdelen, hvor det danske Sprog paa et Par ugentlige Religions-timer nær allerede i 1880-erne var drevet ud af de nordslesvigske Folkeskoler, samtidig med at dansk Privatundervisning var forbudt. Og endelig skulde den danske Presse med denne sproglige Nødtilstand som Baggrund give Adgang til dansk Læsning for de Børn, der ikke fandt den Pleje af Modermaalet, som Skolen ellers er sat til at formidle. Mange Børn lærte, med Forældres eller Bedsteforældres Hjælp, at læse og skrive Dansk ved at stave sig gennem de danske Aviser.

Til Støtte for Hjemmearbejdet med dansk Læsning og Skrivning var der i flere Aar bleven opfordret til at skrive danske Stile til et lille illustreret Børneblad, der udkom som Tillæg til de danske Blade. Det var for yderligere at udbygge dette Arbejde, »Dybbøl-Posten«

i 1909 indførte en særlig Stilskrivning for Børn i Sønderborg Amt samt Graasten og Omegn.

Mest eftertragtet var de Stile, der blev skrevet af Børnene selv. Men Afskrivning af et Læsestykke for de mindste var tilladt, ogsaa at Forældrene ydede en Haandsrækning, hvor det var nødvendigt. Blot begge Dele blev meddelt. Naar Stilene var modtaget, sendtes de videre til Studenterforeningen »Hejmdal« i København, hvor de blev gennemset, skaansomt rettet og de fremmeligste udtaget. Foreningen »Hejmdal«, hvor Navne som Aage Kidde og Christmas Møller hørte til de ledende, skænkede os ogsaa gode og fornøjelige Børnebøger til Præmier, og »Dybbøl-Posten« gav af sin egen Lomme 10 Pengepræmier paa hver 5 Mark, indsat paa Sparekassebøger til dem, der havde leveret de bedste Stile.

Der indkom det første Aar i alt 185 Stile, det næste, i 1910, 259. Kun fjorten Dage efter at Børnene ved den anden Stilskrivning havde faaet til Opgave at skrive om »En Rejse« eller »En Køretur«, mødte man fra et enkelt Sogn paa Als, Egen Sogn, med 25 Stile paa eet Bræt. Det var som Aaret i Forvejen et Medlem af Egen Sogns Ungdomsforening, der selv havde købt Papir og Konvolutter og faaet Børnene til at tage fat. Paa lignende Vis havde et Medlem af Hørup Sogns Ungdomsforening virket paa sin Egn.

Det blev Hørup Sogn, der kom ind som en flot Nr. 1 med en Fremgang fra 7 til 42 Stile. Næst efter kom Lysabild Sogn (Fremgang 28—34), Notmark Sogn (18—30), Egen Sogn (20—25), Tand-slet Sogn (11—21), Ulkebøl Sogn (17—19), Svenstrup Sogn (13—16). Paa Sundved havde Sottrup Sogn en Fremgang fra 4 til 12.

Fordelingen af Sparekassebøger i 1910 viser, at Pigerne har været de dygtigste. De tildeltes en Dreng og en Pige fra Hørup Sogn, en Pige fra Oksbøl Sogn, en Dreng fra Graasten, en Pige fra Dybbøl Sogn, en Pige fra Svenstrup Sogn, en Pige fra Egen Sogn, en Pige fra Sønderborg By, en Pige fra Lysabild Sogn og en Dreng fra Asserballe Sogn.

Mange Aar efter Genforeningen har jeg kunnet træffe Fædre eller Mødre, der havde gemt disse Sparekassebøger til Minde om en Tid, da Børn fra danske Hjem ikke kunde faa dansk Skolegang, og da der ogsaa af »Dybbøl-Posten« udførtes et beskedent Arbejde

for at bøde paa den Uret, der fra tysk Side var begaaet over for dem.

Fra og med 1911 er denne særlige Stilskrivning falden bort, uden at der angives Grunde for det. Det kan ikke være »Dybbøl-Posten«, der har slaet fra. Dertil var Arbejdet os alt for kært. Det har heller ikke været Tyskerne, der har blandet sig i det, for saa var det bleven fremdraget offentligt. Her er et af de faa Tilfælde, hvor min Hukommelse ikke strækker til.

Paa den hjemlige Kampplads mærkedes de sædvanlige Chikanerier fra offentlige Kontorer med Mellemrum snart her og snart der. I 1911 blev det paa Sønderborg-Stationen for de alsiske Smaabaner, der paa Landet skulde betjene en helt igennem dansktalende Befolkning, af underordnede Funktionærer pludselig forlangt, at der ved Billethullet altid skulde tales Tysk, modsat hvad der havde været Sød og Skik, fra Banen begyndte. I 1912 blev Pakker fra Sønderborg til Hørup paa Sønderborg-Stationen vist tilbage, fordi der var anvendt et dansk ø i Steden for et tysk med to Prikker over. Der blev klaget, afholdt Forhør, delvis benægtet, men sluttelig under Pres af de danske Medlemmer af Kredsdagen (Amtsraadet) og den offentlige Mening holdt igen paa de mest tyskivrige.

Det hændte, at man ogsaa fra højere og højeste Steder lod sig forlyde med, at her var Tyskland, og saadan vilde det i al Evighed vedblive at være.

Den 3. Maj 1911 indviedes et tysk Marinehjem i Sønderborg, hvor de tyske Marinesoldater kunde søge hen i deres Fritid. Det var Byens gamle Gasanstalt, der var bleven ombygget til det Formaal, og Beliggenheden var god. Det tyske Marinehjem, der efter Genforeningen ved en ny Ombygning blev til Hotel Strand, laa lige over for Sønderborg Slot, og Byens smukke Strandpromenade var ikke langt borte.

Fra Morgenstunden af var Marinestationen, Fodfolks-Garnisonen og samtlige Byens civile Rangspersoner paa Benene. Selve den tyske Kejsers Broder, Storamiral Prins Heinrich, med Gemalinde vilde være til Stede og med dem Hertugdømmernes højeste Embedsmænd, Overpræsident v. Bülow og Regeringspræsident Ukert, en hel Skare af Admiraler med flere. Paa Reden laa opankret en halv Snes større

tyske Krigsskibe, og i Byens Gader saas tyske Flag paa de offentlige Bygninger og hos en Del private.

Et Fyrstebesøg i den tyske Tid afveg iøjnefaldende fra, hvad vi Danske med vort folkekære Kongepar senere har vænnet os til. Som det fremgaar af det ene Billede, bliver Prinseparret med Følge ved Landgangsbroen kun modtaget af nogle faa Repræsentanter for de militære og civile Myndigheder. Andre ses ikke i Nærheden. Paa det andet gaar Prins Heinrich paa en Fodtur alene i Spidsen for de deltagende, og heller ikke her er der uofficielle Personer at øjne. Derimod husker jeg, at der var fuldt af Tilskuere, da Prinsen i Bil kørte op ad Byens Hovedgade. Han selv saa mørk og tillukket ud, og der lød intet Hurraraab fra de mange, der stod opstillet langs Forovene. Det var ikke et Møde med Befolkningen, man var ude om. Det var en Tilkendegivelse af Tysklands Magt, man attraaede.

Kejserens Broder holdt Indvielsestalen, og det var tydeligt nok paa Forhaand indgivet ham, hvad der skulde siges. Med Adresse vel særlig til »Dybbøl-Posten« og det Krav om en Genforening med Danmark, vi aldrig lagde Skjul paa, udtalte Prinsen bl. andet:

»I dette Hus skal de, der kommer der, ikke blot færdes paa selskabelig og kammeratlig Vis, det gælder ogsaa her om at udvikle Tyskheden i og af os alle yderligere. Det er en af Hovedopgaverne for vor Marine, der er sammensat fra hele Tyskland, at repræsentere det tyske Navn i Verden og ogsaa der, hvor det endnu ikke er trængt helt igennem. Hvor den tyske Ørn een Gang har slaet sine Kløer i, der slipper den ikke igen! (»Wo der deutsche Aar einmal seine Fänge eingeschlagen hat, da lässt er nicht wieder locker!«).

Det var altsaa i Maj 1911 og i Sønderborg, denne tit citerede Udtalelse faldt, og ikke ved den store tyske Mindefest paa Dybbøl Banke i 1914, som det jævnlige er paastaet.

Dagen efter, den 4. Maj, skrev jeg som Svar en ledende Artikel i »Dybbøl-Posten«, »Ørnens Klo«, hvor jeg berømmede Prins Heinrich for, at han havde talt saa lige ud, og fortsatte:

»Sømænd gør jo ikke mange Dikkedarer, og Prins Heinrich af Prøjsen er Sømand. Alt, hvad der kan siges mellem Aar og Dag af smukke og pænt tilrettelagte Ord, hvad enten man nu vil have os til at tro paa en »Befrielse« i 1864 eller paa Tyskernes gode Hensigter med os, det fejler den prinselige Taler til Side i en Haande-

vending. Og i Steden for siger han Tingen, som den er, oprisker den rette Sammenhæng: Vi er en Befolkning, som den tyske Ørn har slaaet sin Klo i, og hvor Klørerne sidder, der skal de blive siddende fremdeles.

Naar det endelig skal siges, saa har vi ikke noget imod at faa det sagt netop paa denne Maade. Der er gaaet over en Menneskealder siden 64, og Tiden bleger og udvisker mangt og meget. Den vilde maaske ogsaa være i Stand til efterhaanden at udviske det rette Billede af, hvorledes vi er kommen under Fremmedherredømme. Da er det godt under Forbigaaelse af al Udenomssnak at blive mindet om Ørnens Klo.

Lad Tyskerne glæde sig over, at de var de stærke dengang og er det endnu. Saa længe det lykkes dem blandt den danske Befolkning at vedligeholde Mindet om Ørnens Klo, er de ikke stærke nok. Saa længe vil vi med endnu større Inderlighed og Varme end ellers dybt inde i en stille Krog frede om Længslen efter Danmark og Troen paa en Genforening med vort Land og vort Folk.

Og derind naar Ørnens Klo ikke. Den Længsel og den Tro kan ikke rives ud af vort Bryst selv med de skarpeste Klør.«

Fra tysk Side har man tilsyneladende fundet det nødvendigt at lade endnu et Par Forsikringer om Landsdelens evige Tilhørsforhold til Tyskland løbe af Stabelen.

Den 25. Avgust 1911 ankom det tyske Kejserpar med stort Følge til Altona, i hvis Omegn der skulde afholdes Kejsermanøvre. Om Aftenen var der paa Hotel »Kaiserhof« arrangeret »Festtaffel for Provinsen Slesvig-Holsten«. Da Kejserparret med seks voksne Sønner traadte ind i Salen, spillede Slesvig-Holsten-Visen, og dermed var den Streng anslaaet, der i Aftenens Løb skulde klinge stærkt igennem.

Ved Taflet talte først Overpræsident v. Bülow, der havde været tavs i Sønderborg.

Hans Tale var kort, og han kom straks ind paa Forholdene i Grænselandet. »Indlemmet i Kongeriget Prøjsen«, udtalte Overpræsidenten, »har Slesvig-Holsten efter en Stridens og Kampens Tid fundet det Værn, som kun en mægtig Stat kan yde, og Bevidstheden om, at det nu er en uafhængelig Bestanddel af det tyske Rige og vil blive det for alle Tider, fylder os med en Følelse af sikker Velbe-

varethed og stolt Glæde. Ganske vist har vort Lands Historie ikke fra ældgammel Tid været sammenspundet med Deres Majestæts glørrige Hus's Fortid, men vi veed alle, at vi staar i et særlig nært Forhold til de Tanker og Følelser, der besjæler vor Konge og Kejser.«

Der paafulgte en Skaal for Kejserparret, og Musikken spillede den præjssiske Nationalhymne.

Kejser Vilhelm II rejste sig derefter og holdt en længere Tale, hvori han først nævnte, at Kejserhuset gennem Kejserinden havde en særlig nær Forbindelse med Provinsen Slesvig-Holsten. Han udtalte sin Tilfredshed med Provinsens økonomiske Udvikling og fortsatte med at svare paa Overpræsidentens Udtalelser:

»Maatte Slesvig-Holsten ogsaa i Fremtiden kunne glæde sig ved en fremadskridende Udvikling, og maatte dette Hendes Majestæts smukke Fædreland, Landet mellem Kongeaa og Elben, som en evig uløselig Del af mit Kongerige og det tyske Fædreland være beboet af en Befolkning, som i Flid, i opofrende Troskab og Hengivenhed over for mit Hus ikke lader sig overgaa af nogen Del af mine ned-arvede Lande. Saa drikker jeg dette Glas, fyldt med tysk Vin, paa Slesvig-Holstens Vel. Det være til evig Tid udelt (»up ewig ungedeelt«) forbundet med vort Fædreland.«

I Tilslutning hertil spillede is Slesvig-Holsten-Visen.

I en ledende Artikel, »Kejserord«, i »Dybbøl-Posten« for 28. August mindede jeg om Prins Heinrichs Tale i Sønderborg faa Maaneder i Forvejen, og jeg tilføjede, at heller ikke Kejsertalen i Altona kunde ændre noget i vort Syn paa Fremtiden:

»Den danske Befolkning i Nordslesvig vilde sikkert have vidst at paaskønne, om vi kunde have nøjedes med at modtage de politiske Udtalelser gennem Overpræsidenten. Men da Kejsertalen nu er en Kendsgerning, maa vi tage Stilling til den som til enhver anden officiel Udtalelse sydfra. Og da er det interessant at lægge Mærke til, at Hans Majestæt — i Modsætning til v. Bülow med Eftersnakkere — med Hensyn til vor Landsdels fremtidige Skæbne nøjes med at udtale det Haab og det Ønske, at Nordslesvig sammen med den øvrige Del af Hertugdømmerne maa forblive en uløselig Del af Kongeriget Prøjsen og det tyske Rige. Der er nok, der ved Lejlighed har spottet os for vore Haab og vore Ønsker. Men vi ser her, at

selv det mægtige Tysklands Hersker — er det et Tilfælde, ser det ud som en Tanke —, er henvist til det samme.

Mod dette kejserlige Haab sætter vi da fortrøstningsfuldt vort eget. Vi ønsker og haaber, at den Tid maa komme, da den enkeltes Selvbestemmelsesret maa blive udvidet til at gælde ogsaa Folkeslagene. Dette Haab forekommer os slet ikke udsigtsløst. Og de Danske, for hvem Troen paa Fremskridt er mere end en Frase, nødes simpelthen til at dele det med os.«

Noget dybere Indtryk paa den sønderjyske Befolkning gjorde disse Taler ikke. Vi var saa kendt med at blive stillet over for kategoriske tyske, lejlighedsvis ogsaa danske Forsikringer om, jævnfør Rubin-Artiklen i »Preussische Jahrbücher« fra samme Aar, at her var Historiens Gang standset. Kun et Tiaar senere var det nordlige Sønderjylland en Del af Danmark. Storadmiral Prins Heinrichs Tordentale hin Majdag 1911 i Sønderborg og Kejser Vilhelm II.s og Overpræsident Bülow's efterfølgende Taler i Altona blev hurtigere, end nogen havde ventet, overfløjet af større Begivenheder, og kun i historiske Sammenhænge dukker de op som blege Minder om en Tid, der forlængst ikke er mere.

LIV PAA MØLLEHØJ OG UDENFOR

Til 1. April 1911 flyttede vi fra Skolegade 6 op til Møllehøj i Alsgade, en rummelig Ejendom i den nordlige Udkant af Byen. Den havde i sin Tid hørt med til en forlængst nedrevet Vindmølle. Ejeren, Købmand Chr. Rode, flyttede ud og bosatte sig i Aabenraa, hvorfra han dog efter et Par Aars Forløb vendte tilbage, udvidede Ejendommen med en Tilbygning og boede saa i den med sin Familie, til han ind under Paaske 1914 efter et langvarigt Sygeleje afgik ved Døden.

Det var et stort Gode, at vi flyttede, alene med Henblik paa Børnene. Den ældste af dem, Karen Margrete, blev født i November 1908, og den næste, Bjørn, kom i Oktober 1910. I Skolegade boede vi paa 2. Sal, og det var altid besværligt at faa dem ned ad Trapperne og op igen, naar min Hustru eller den unge Pige skulde ud at køre med dem.

Man har spurgt, om Karen Margrete, i Skolen af sine Kammerater kaldet Kamma, var opnævnt efter den navnkundige Frue i Guldaldertidens Bakkehus paa Frederiksberg, Kamma Rahbek. Men det er ikke Tilfældet. Vi søgte til vor førstefødte blot et Navn, der, naar den Dag kom, da hun nødtvungent skulde sendes i tysk Skole, ikke kunde faa en forvreden Udtale. Hvis hun til Eksempel var bleven døbt Sigrid, vilde hun temmelig sikkert i Skolen af den ikke indfødte Del af Lærerpersonalet være bleven kaldt Sikrit. Noget saadant vilde vi ikke udsætte os for.

Bjørn fik Mellemlavnet Jessen i Mindet om Redaktør J. Jessen, »Flensborg Avis«, min Ungdoms Læremester, som min Hustru og jeg i Fællesskab havde holdt af og set op til. Det vilde have været

naturligt, om pensioneret Lærer P. Jessen var bleven Drengens Guds-fader. Men han havde allerede været Fadder for Karen Margrete.

Paa Møllehøj forøgedes Familien med to Dreng, Sven og Helge. Den første, født Januar 1913, havde Mellemlnavnene Frederik Fischer og var opkaldt efter en anden sønderjysk Pressemand, Frederik Fischer, Aabenraa, der under voldsomme Kampe og megen Modgang i den sønderjyske Folkevækkelses Dage skabte det første danske Blad for Aabenraa og Omegn. Baade min Hustru og jeg havde læst P. Lauridsens store historiske Arbejde »Da Sønderjylland vaagnede« og beundrede begge Fr. Fischer, der »under fattige Kaar, men med mageløs Udholdenhed, som Lauridsen skrev, førte sin Sag til Sejr, saa vi var enige om, at ogsaa hans Navn burde hædres inden for Slægten. Blandt Drengens Faddere var Fru M. Andresen, Aabenraa, og Fr. Fischers næstældste Datter, Frk. Marie Fischer, Sønderborg.

Helge, der indtraf i Julen 1914, da jeg allerede var indkaldt under den første Verdenskrig, fik Navn efter Julehelgen. Her indføjedes Billum som Mellemlnavn. Min Hustru og jeg havde foruden det sønderjyske og for mit Vedkommende det hallandske ogsaa vestjysk Blod i Aarerne. Hendes Pigenavn, Billum, hidrørte fra, at en Oldefader, Kresten eller Christian Sørensen, ved Militæret hed Billum efter sit Fødested vest for Varde. Han kom senere til Sønderjylland. Min Bedstefader paa mødrene Side, Bunde Rasmussen, var fra Aal Sogn ikke langt derfra. Ogsaa han kom til Sønderjylland, var Skibstømrer og i Dagene 28.—30. Marts 1848 med til i Aabenraa med Øksen paa Skulderen at demonstrere mod Slesvig-Holstenismen og de tyske Flag, der saas i Gaderne.

Og naar vi nu er ved Børnene, kan indskydes, at de to næste, Bodil og Knud Sejer, er Flensborgere, mens de to sidste, Poul og Erik, er Haderslevere. Men de hører altsaa ikke hjemme her.

Vi vender tilbage til Møllehøj, der var et ideelt Sted at bo for os alle. Ejendommen, en lang Længe, mindende om en gammel Præstegaard, havde stor Have, brede Græsplæner, hvor Børnene frit og uhindret kunde tumle sig, ved Siden af Plads til lidt Kartofler, Jordbær og Grøntsager, desuden et aabent Lysthus mellem blomstrende Syrenbuske, hvor vi varme Sommerdage drak Kaffe eller

Fru Svensson, Fotografi fra 1909.

Frk. Marie Fischer (Datter af Presse- og Gennembrudsmanden Frederik Fischer, Aabenraa) med sin Gudsøn, Sven Frederik Fischer Svensson.

*Malerinden Fru Slott-Møller med Chr. E. Christensen ved Haanden
(fra en Køretur paa Als)*

enkelte af os, naar den nærmeste Vennekreds var samlet, spillede Skak, hvad ogsaa hændte.

Men dertil kom, at Husets Indre var mindst lige saa formaals-tjenligt for Hjemliv og adskilligt andet.

Vi havde allerede i Skolegade indbudt til Sammenkomster i vort Hjem, saa mange vi kunde huse, naar der var Gæster nordfra, Foredragsholdere, Skuespillere osv. Og selv om Foredragsforeningen og Ungdomsforeningen aflastede os betydeligt, var der alligevel Lejligheder, hvor det private Hjem blev foretrukket. Til det Formaal var Møllehøj i særlig Grad velegnet. Vi havde fire Stuer paa Rad forinden, af hvilke Spisestuen nok kunde tage sine 40 Personer, og flere Gæsteværelser, hvor Foredragsholdere og Venner langvejsfra blev indkvarteret.

Der gik dengang, især i Ferietiden, et Tog af kongerigske Turister til Sønderjylland, hvor de ved Hjælp af Adresser hjemmefra opsøgte kendte Danske, blev orienteret om Forholdene, tit overnattede og næste Dag drog videre. Der var Præster og Lærere, Højskolefolk og Studenter, Veteraner fra 1864, Bestyrelsesmedlemmer i de sønderjyske Foreninger i Danmark og mange andre.

I Sønderborg var vort Hjem hurtigt bleven Midtpunkt for den Slags Besøg, og heldigvis kunde Bladet med Sparsommelighed bære Omkostningerne. Middage, som vi nu kender det, var en stor Sjældenhed. Disse Besøg gav os visselig mange Glæder og megen Opmuntring, men kunde til Tider ogsaa blive trættende. Det var min Hustru, det meste hvilede paa. I en Dagbogsnotits fra Sommeren 1911 skriver hun noget mistrøstigt, at nu begynder Turisterne snart at komme. De meldte sig gerne 2 eller 3 ad Gangen, nu og da flere Hold daglig. Da vi havde Smaaabørn, kunde min Hustru og den unge Pige efterhaanden ikke klare det, og vi maatte vove os til at have to Piger, for at det hele kunde gaa, som det skulde. Dog maatte min Hustru til Udligning hjælpe c. 14 Dage hvert Kvartal nede paa Bladet.

En af de første Gæster, vi havde paa Møllehøj, var afdøde Frk. Agnes Smidt fra Lundsmark, der malede min Hustru og mig, de to Børn, vi da havde, og et Billede med Sønderskoven som Motiv. Nogle af dem hænger stadig i vore Stuer, andre har Børnene faaet. Maleriet af mig er gengivet paa Omslaget af 1. Bind »Kamp og

Fest« og i 2. Bind under Kapitlet »Prøjsler-Politiet i skarp Aktion«. Min Hustru mener i Dagbogen, at »maaske Næsen er en Millimeter for lang, ellers ligner det godt«. Derimod var hun mindre tilfreds med et af Malerierne af sig selv, fordi der endnu sporede nogen Træthed efter Indflytningen. Men hun var glad for sine smukke Stuer, og den nærmeste Vennekreds blev bedt op for at være med til at »indvi« dem. Det forekom hende, som var det et nyt Livsafsnit, der skulde begynde. Som Indgang betroede hun sig til vor Dagbog i disse faa Linjer:

»Gud, velsign vort Hjem. Gør det til et godt Hjem, os til gode Mennesker, mig til en god Hustru og Moer.«

Der skete i det hele taget meget den Forsommer 1911.

Sidst i Maj rejste jeg til København for at deltage i det saakaldte Foraarsmøde, hvor Medlemmer af de sønderjyske Foreninger i Hovedstaden sammen med indbudte Gæster fra Sønderjylland drøftede Stillingen syd for Kongeaaen og raadslog om, hvor Hjælp til kulturelle Formaal var mest tiltrængt. Jeg havde ikke været med tidligere, og jeg husker, vi blev flere og flere for hver Station, hvor Toget holdt, og at der bredte sig en munter og forventningsfuld Stemning, ikke mindst efter at Grænsen var overskredet. Sommeren var kommen tidligt det Aar, Guldregn og Syren blomstrede omkap, Bælterne laa blanke og blaanende i Soldis, og gyldent-grønne Skove hilste fra de danske Kyster. Det sang i mig med Ord af H. C. Andersen: »Du danske, friske Strand« og af Valdemar Rørdam: »Her er saa frit at aande og saa frydeligt at gaa.«

Selve Mødet, der varede i flere Dage, blev en stor Oplevelse.

Der var foruden de udbytterige Forhandlinger Festspisning, hvor Professor Vilhelm Andersen talte for Gæsterne, og J. N. H. Skrumsager svarede. Vilhelm Andersen tog sit Udgangspunkt i Grundtvigs Pinsesalme »I al sin Glans nu straalere Solen«. Han priste den folkelige Pinse i vor snævre Hjemstavn og understregede med sin skønne dybe Stemme gentagne Gange: »Det volder alt den Aand, som daler.« Skrumsager svarede paa Gæsternes Vegne paa det bredeste Sønderjysk og fuld af Lune med den gængse Vending: »Det er it' aa praal' a'.« Der var ogsaa offentlig Møde i Studenterforeningens store Festsal. Her skulde to ældre og to unge Sønderjyder tale. Den

ene af de ældre var Kaptejn C. C. Fischer, Aabenraa. De to unge var Landdagsmand Nis Nissen, Viby, og jeg.

Jeg havde til Emne det afgørende Landdagsvalg i 2. Valgkreds 1908, da Alsingerne frelste det truede Mandat, og den følgende Udvikling i Sønderborg Amt, og da jeg sluttede med Digterordene, at aldrig kan et Folk forgaa, som ikke vil det selv, og for egen Regning tilføjede: Og vi vil ikke, brød der et mægtigt Bifald løs.

Sidste Taler var N. Nissen, der fortalte om Landdagsarbejdet i Berlin.

Nis Nissen var, som jeg lejlighedsvis har udtrykt det, den skarpeste Hjerne inden for vore Rækker dengang. Men det forledte ham let til, naar han tog Ordet, at lade Inspirationen være det udslaggivende. Jeg tror ikke, han ret tit forberedte sig, naar han talte ved Møder hjemme. Men da han var saa god en Taler, blev der ikke lagt Mærke til det. Her, ved Foraarsmødet i København, hvor der var afsat Taletid, glippede det for ham.

Jeg sad neden for Talerstolen ved Siden af Rektor H. P. Hansen, der ledede Mødet. Da Taletiden godt og vel var udløbet, vinkede han diskret op til Nis Nissen, og denne nikkede, men vedblev at tale. Nu blev Ordstyreren urolig og lod endnu en Gang forstaa, at det hastede. Det medførte, at Nis Nissen gik ned paa det øverste af de to Trin, der førte op til Talerstolen, hvor han stadig talte, og lidt efter til det nederste. Til sidst havnede han paa Gulvet, hvor det lykkedes ham at blive færdig.

Vi, der kendte ham og satte Pris paa ham, ømmede os lidt ved det. Men Nis Nissen selv lod ganske uanfægtet. Saadan var han nu engang. En stor Kraft, der tidligt undlod at stramme Grebet om de Evner, der var ham medgivet.

Det var ved dette Foraarsmøde, jeg første Gang traf Malerparret Agnes og Harald Slott-Møller, København, og Magister Harald Nielsen, Birkerød.

Allerede en Maanedstid efter fortsattes Bekendtskabet med Slott-Møllers, der netop det Aar havde lejet sig ind for Sommermaanederne paa Østerholm paa Mellemals, hvor en lav, hvid Bygning, overgroet med Vedbend og højstammede Roser og med Voldgrav udenfor, udgjorde Resten af det Østerholm Slot, der havde ligget

her for Aarhundreder tilbage, men omkring Midten af 1700-Tallet var bleven nedrevet og Jorderne udparcelleret.

Den Dag, de to Kunstnere med Datter, Frk. Lykke Slott-Møller, ankom med Dampskib til Sønderborg, var de straks vore Gæster paa Møllehøj, indtil de med Smaabanen skulde videre til Hundslev og derfra med Vogn til deres nye Sommerhus. Fru Slott-Møller har i en Artikel i »Grænsevagten« 1918, »Sommerminder fra Als«, ogsaa nævnt deres første Besøg hos os:

»Der var hyggeligt og kønt overalt, og jeg saa der for første Gang, hvad jeg tit havde hørt Tale om var Skik i Sønderjylland, at Danebrog, der jo ikke maa hejses ude, hang paa Væggen i Dagligstuen som dens bedste Pryd. Husets Frue var os straks lige saa tiltalende som hendes Mand, ung, slank, blond, skønt Moder til to Børn af et rent pigeagtigt Ydre og med to klare, brændende Øjne i et viljefast, karakterstærkt Ansigt.«

Den første Foredragsholder paa Møllehøj har antagelig været Pastor Benedikt Nordentoft, Kolding. Det var sidst i Juli, og Familien Slott-Møller var med. Pastor Nordentoft havde en Aarrække været Præst for Danske i Amerika og fortalte den Aften for en Kreds af Sønderborgere, 60 i alt, om Forholdene derovre. De indbudte fik Kaffe og hjemmebagte Kager, staar der i Dagbogen. Selvfølgelig slog vort eget Bohave eller Køkkenudstyr ikke til ved et saadant Samvær. Vi maatte ved dette som ved andre Gæstebud laane paa Gæstgivergaarden »Colosseum« baade Stole, Kopper med Tesker og en stor Kobberkedel til at koge Kaffen i.

Lidt længere hen paa Sommeren opholdt Professor Vilhelm Andersen sig nogen Tid paa Østerholm. Han skrev det Aar paa »Knud Sjællandsfars Tide-Bog«, anden Part, der indeholder forskellige Skildringer fra Sønderjylland. Sommervejret maa have været meget stabilt, for han sad jævnligt ude, naar han arbejdede, ved et improviseret Skrivebord, hvad der sikkert har virket ekstra tilskyndende paa ham.

Fru Slott-Møller var med sin lyse Latter som en levende Illustration til hele den Verden af Sol og Sommer, hun i sin Kunst og sit Forfatterskab søgte at give Udtryk for. Der vælder i de bedste af hendes Folkevise-Billeder imod os en Duft af Hyld, af nyslaaet Hø og vilde Roser, som hun hvert Aar hentede hjem fra Arbejds- og

Ferieophold paa Landet. Men hun kunde ogsaa være grum i sin Vrede, naar nogen krænkede det Danmarks-Billede, hun bar i sig, hvor tung og mørk Fortid altid paa ny blev overvundet af de Folket iboende Kræfter, fra Valdemarernes Dage og op til den Nutid, vi selv havde Medansvar for.

Det varede kun føje Tid, saa fik hun Professor Vilhelm Andersen til at love, at han vilde tage med til Møllehøj og læse op for os af sin kære Holberg og H. C. Andersen. Og igen var Huset fuldt af forventningsfulde Sønderborgere, vist endda flere end sidst.

Herfra et lille Træk, der hører med til Billedet af den varmhjerte, men ogsaa borgfruemyndige Fru Slott-Møller.

Før Oplæsningen begyndte, kom min Hustru i Skyndingen til at omtale vor Hædergæst som slet og ret Vilhelm Andersen. Fru Slott-Møller, der stod i Nærheden, løftede Pegefingeren og bemærkede smilende: »Kære lille Fru Svensson, Vilhelm Andersen er Professor.« Da min Hustru følte sig lidt nedstemt over Belæringen, sagde jeg: Det skal Du ikke tage Dig nær, det ordner jeg. Jeg bød saa velkommen og først af alle til Hr. Vilhelm Andersen. Nu veed jeg jo nok, tilføjede jeg, at Hædersgæsten er Professor. Men Professorer er der adskillige af i Danmark, derimod har vi kun een Vilhelm Andersen.

Fru Slott-Møller straaledede over hele Ansigtet, og Vilhelm Andersen morede sig. Hvorefter han mesterligt tolkede den Digtning, han var saa hjemme i som faa andre.

En Bekendt havde Slott-Møller og Frue ogsaa i Gaardejer Chr. E. Christensen, Asserballe, som de havde truffet ved et sønderjysk Møde i København Aaret i Forvejen. Nu fornyedes ogsaa dette Bekendtskab, og Chr. E. Christensen foretog Køreture med dem rundt paa Als, saa de ret kunde lære Øen og dens Skønhed at kende.

Kom vi efter den Tid til København, maatte vi altid se ud paa St. Annæplads, hvor de havde deres med egen og andres Kunst rigt smykkede Hjem. Jeg mener at mindes, at vi ved vort første Besøg hos dem faldt i Forundring over at se en lille mørkerød Glas-Hængelampe med Lyset tændt under et Billede af Georg Brandes. Senere forsvandt den. Slott-Møllers blev os trofaste Venner, saa længe de levede, og de glemte os ikke, da den første Verdenskrig havde slaet

os ud af Kurs, »Dybbøl-Posten« under min fireaarige Indkaldelse havde maattet opgives, og vi sad i en saakaldt Krigslejlighed nede i Flensborg. Der gik stadig Hilsner frem og tilbage, og Breve fra St. Annæplads ledsagedes nu og da af Pakker med Indhold, hvis Forsendelse var tilladt.

Magister Harald Niensens Tidsskrift »Ugens Tilskuer« havde jeg fra første Færd været Abonnent paa, og jeg brevvekslede med ham, indtil vi i Afstemningstiden kom hinanden nærmere. Hans litterære Arbejder fængslede mig meget, og hans Samfundskritik fandt jeg i mange Maader berettiget. Aflagde min Hustru og jeg eller jeg alene Besøg i Hjemmet i Birkerød, hvor Fru Har. Nielsen, født Hauch, var en indtagende Værtinde, kunde modsatte Synspunkter godt afstedkomme ikke helt stilfærdige Meningsudvekslinger. Men Harald Nielsen var i sit Væsen en saa morsom Blanding af Temperament og Charme, at der laa ikke Skaar efter det. Da Hustruen var død, følte han sig ensom og forladt, og til sidst skiltes vore Veje under Besættelsen efter et skarpt Opgør om Jødespørgsmaalet. Han fulgte mig tavs til Banegaarden, og vi saas ikke mere.

En Dag lukkede Digteren L. C. Nielsen Døren op til mit Kontor i Sønderborg og præsenterede sig: »Jeg er L. C. Nielsen.« Han boede paa Hotel »Alssund«, og da min Hustru og jeg, efter at Avisen var færdig, hentede ham for at gaa med op paa Dybbøl Banke, hvor hans Fader havde kæmpet i 1864, og vi forinden fik serveret en Kop Te, hørte jeg ham til min Forbavselse sige til Tjeneren: »Das ist ein sehr schlechter Thee.« Jeg forklarede ham, at her kunde og burde man overalt tale Dansk. Ogsaa og især Forfatteren Karl Larsen maatte jeg retlede paa det Punkt. Derimod ikke Digteren Johannes Jørgensen, der havde et fint Øre for det danske Sprog i alle dets Afskygninger, som det levede i Tale og Sang blandt den sønderjyske Befolkning.

Under et Besøg i København var min Hustru og jeg engang til Frokost i L. C. Niensens Hjem, hvor vi ogsaa traf Maleren Ludvig Find, der havde illustreret L. C. Niensens dejlige Børnebog »Hanne«, som vi havde hjemme. Omkring Genforeningen opsøgte L. C. Nielsen os igen, nu i Haderslev. Han skulde ordne nogle Forestillinger for sin Broder, der var Direktør for Det kongelige Teater. Men da

var han synligt ældet og træt og mindedes med Vemod sit Besøg hos os i Sønderborg før Krigen.

Ja, hvem havde vi ikke Besøg af i Aarene paa Møllehøj.

Af andre Gæster, jeg husker, kan nævnes afdøde Forlagsboghandler Hagerup, der uventet stod i Stuen en Eftermiddag, mens jeg laa og trimlede rundt paa Gulvet med vore Smaabørn oven paa mig, Folketingsmand, Ingeniør Hammerich med Søn, den efter Genforeningen i Nordslesvig bosatte Direktør Martin Hammerich — hans Ærinde var, uden at jeg vidste det, saa vidt vides efter Henstilling fra Regeringen at udforske Stemningen i Grønlandet efter Offentliggørelsen af Marcus Rubins noksom bekendte Artikel i »Preussische Jahrbücher« —, og Formanden for De samvirkende sønderjyske Foreninger, Tandlæge Axel Carstens. Han søgte Hjælp over for et Pres paa den danske Regering af den tyske Gesandt i København, der krævede Ordlyden af Pragfredens Paragraf 5 fjernet fra Hovedet paa Foreningernes Medlemsblad. Jeg fik hurtigt sammenkaldt til et Møde i vort Hjem af en Snes fremtrædende Danske fra Sønderborg By og Amt, Aabenraa- og Flensborg-Folk imellem hinanden, og de udtalte sig enstemmigt for en Afvisning. Naar Paragraffen havde staaet der uantastet i Aarevis, saa man ingen Grund til at slette den nu. Det var en opstemt Formand, der forlod Sønderborg, og Paragraffen blev staaende.

Blandt dem, der ønskede grundig Viden, var Krigshistorikeren, Oberst Axel Liljefalk, Svigerfader til Grænseforeningens mangeaarige Formand, Rektor H. P. Hansen, Valgmenighedspræst Carl Koch, Ubberup, der ogsaa holdt Foredrag for en sluttet Kreds paa Møllehøj, og den elskelige Stadsbedemand Thomsen, København, med Søn, den senere Departementschef Thomsen i Kirkeministeriet.

En særlig Plads indtog Københavns Raadhús's Bygmester, Professor Martin Nyrop. Han gav Tegning til det nye Forsamlingshus i Sønderborg, »Sønderborghus«, og da Arbejdet med Huset kom i Gang, blev han en kær og ikke sjælden Gæst hos os. Det skal jeg i anden Forbindelse komme tilbage til.

Venner for Livstid fik vi i Digteren Valdemar Rørdam og Dr. phil. Karl Mortensen, da Adjunkt ved Odense Katedralskole.

Valdemar Rørdam kom Aar efter Aar til Grønlandet, og han var gennem sin Digtning og sit indgaaende Kendskab til den natio-

nale Kamp en af den sønderjyske Danskheds værdifulde Støtter paa en Tid, da de virkelig interesserede nord for Kongeaaen var faa og officielt besværlige.

Naar Valdemar Rørdam arriverede, havde han gerne en stor Bagage med. Han var ikke alene Digter, men ogsaa Jæger, og Jagt-udstyret kunde ikke undværes. Første Gang han besøgte os paa Møllehøj, sagde han en Sommeraften: »Hvis jeg var ung og Student, gik jeg ikke i Seng i Nat.« Hjemvendt sendte han Juli 1911 min Hustru Digtsamlingen »Luft og Land« med Tilegnelse og Tak for gæstfri Modtagelse. Det blev til ikke saa faa gensidige Besøg i Aarenes Løb. Paa en Ferietur i Danmark var vi hans og Fru Margrete Rørdams Gæster i Lundeberg paa Fyn. Derefter blev det Fuglebakken i Birkerød, hvor Valdemar Rørdam desuden viste sig at være en flittig Havearbejder og kyndig Rosendyrker, og hvorfra vi husker Aftener med Oplæsning af de nyeste endnu ikke offentliggjorte Digte i hans store og hyggelige Arbejdsværelse ovenpaa.

Men saa brændte Fuglebakken med mange Bøger og Manuskripter, og det er Savnet af dette Hjem, der gaar igen i en af de andre Bøger med Tilegnelse »Sommerens Gang gennem Danmark«: »Med venlig Hilsen fra V. og M. Rørdam, nu Snekkersten. I Mindet om Haverne paa Mølle- og Fuglebakken.« Da hans første Hustru var død, havde Vald. Rørdam mistet sit faste Staaested i Tilværelsen, og Resten blev Fejlgreb og bitter Erkendelse, selv om hans sønderjyske Venner i Amtmandsboligen paa Brøndlund Slot i Aabenraa, Schackenborg i Møgeltønder, Visby Hedegaard og Møllehøj ikke slap ham.

Karl Mortensen, der sammen med en ældre Kollega og en Flok Gymnasiaster fra Odense foretog en Rundtur i Sønderjylland, Dag for Dag udspioneret af det tyske Blad i Haderslev, »Schleswigsche Grenzpost«, aflagde ogsaa Besøg i Sønderborg. De to Lærere boede paa Møllehøj, mens jeg fik Eleverne indkvarteret ude i Byen. Vort Venskab genopstod, da Rektor Mortensen, der i Mellemtiden havde gjort Omvejen over Ribe som Leder af den ærværdige Ribe Katedralskole, efter Genforeningen blev den fremragende Genrejser af den gamle lærde Skole i Haderslev og dermed førte de danske Traditioner fra Tiden mellem de slesvigske Krige videre. Rektor Morten-

sen var en højt værdsat Kulturpersonlighed, og hans og hans Frues gæstfrie Hjem var et af de første, der aabnede sig for os, efter at vi omtrent samtidig havde fæstet Bo i Haderslev.

Hertil maa endnu føjes det livslange Venskab med Nykonservativens Banebryder, Folketingsmand Christmas Møller. Det var den tidligt bortgangne konservative Politiker Aage Kidde, der indførte ham i det sønderjyske Spørgsmaal. Det har altid været Lektor H. V. Clausen, der er bleven fremhævet som den store Kender af Nationalitetskampens Sønderjylland. Kidde var det ikke mindre, og Christmas Møller kom snart op ved Siden af. De var begge meget virksomme inden for den sønderjyske Studenterorganisation »Hejmdal«, og det ses af efterladte Optegnelser, at de bl. andet har interesseret sig meget for den truede Firkant, Sognene ned mod den nuværende Grænse. Der er i disse Papirer indgaaende redegjort for samtlige Landejendomme med Hensyn til Ejerenes nationale Sindelag, de voksne Arvingers Sindelag, Hussproget mellem Mand og Kone indbyrdes, det Sprog, der taltes med Børnene, de tysksindedes økonomiske Stilling, om Ejeren eller nogle af hans Børn havde været paa dansk Højskole, og om der læstes danske Aviser. Ogsaa det øvrige Nordslesvig og nogle Sogne syd for den nuværende Grænse blev der holdt Øje med.

Det er betegnende for de to, at da Kidde første Gang gik med Christmas Møller over Kongeaa-Grænsen, blottede de Hovedet. Det var hellig Jord, de betraadte. Her talte Mindet magtfuldt om det henfarne. Nu skulde de søge det danske Liv, som det levedes med Blikket vendt fremefter. Christmas Møller glemte aldrig det, han modtog paa den Grænselands-Vandring, og han bevarede til sin Død sin Ungdomskærlighed til det omstridte Land og sin varme Medhu i Kampen for alt Dansk ved vor Sydgrænse.

Det har været i Slutningen af Juli eller Begyndelsen af August 1912, de ogsaa kom til Sønderborg. Min Hustru har noteret, at vi i de Dage igen har haft Besøg af Kunstnerparret Slott-Møller med Datter, af Pastor Hansen og Frue med Søn fra Aasted, den nuværende Billedhugger Gunnar Hansen, hvis Gudsfarer jeg var, af Professor Martin Nyrop, af min Hustrus gamle Højskolelærerinde Frk. Julie Meyn fra Ubberup, af to unavngivne Sygeplejersker, som led-

sagede en Flok gamle Veteraner, der skulde gense Dybbøl, og endelig af Aage Kidde sammen med en Student Møller.

Student Møller, det var unge Christmas Møller.

Christmas Møller har mange Aar senere i Anledning af min 50-Aarsdag i Tidsskriftet »Det nye Danmark« fortalt fra denne Færd:

»Og vi kom til Sønderborg, cyklede op gennem Byen ad Vejen, som førte ud til det danske Land, kom til det Svensson'ske Hjem og modtog det første Indtryk af Pressemanden, Politikeren, Stridsmanden Svensson og hans baade blide og stærke Hustru.«

Christmas Møller Skæbne blev tragisk og netop i Forbindelse med det sønderjyske Spørgsmaal, som han havde ofret mere Arbejde paa, haft større Kendskab til og vist større Forstaaelse end de fleste.

Lad mig her indskyde, selv om det i Tid ligger længere tilbage, at i Oktober 1909 fik min Hustru og jeg, mens vi var paa Besøg i København, Lejlighed til at overvære en Førsteoptræden paa Det kongelige Teater, som blev Indledning til en lang og straalende Løbebane i Scenens Tjeneste.

Det var den unge Bodil Ipsen, der kom lige fra Elevskolen, som skulde optræde i en Ungpigerolle i Bjørnstjerne Bjørnsons »Naar den ny Vin blomstrer«.

Vi havde samme Eftermiddag, som hun skulde have sin Debut om Aftenen, sammen med kgl. Skuespiller Texière været bedt til Te i hendes Forældres, Kancelliraad Ipsen og Frues Hjem i Møllegade, og vi overværede ogsaa Forestillingen i Det kongelige Teater om Aftenen. Det siger da sig selv, at vi var blandt dem, der var særlig interesseret i, hvorledes Frk. Ipsens Debut vilde forløbe. Jeg husker, at Publikum under hendes Spil i en bestemt Scene sad som med tilbageholdt Aandedræt. Der var ingen Tvivl, det havde straks i første Omgang taget hende ind til sig.

Hjemkommen til Hotellet skrev jeg en længere Anmeldelse af Stykket til »Dybbøl-Posten«, offentliggjort den 12. Oktober, hvorefter disse Linjer:

»Af de øvrige rollehavende skal nævnes den unge Frøken Bodil Ipsen, der debuterede som Arviks Datter Helene, hvem Hall bliver forelsket i, og som genelsker ham. Hun var nydelig, indtagende og naturlig i sit Spil og gjorde stor Lykke i første Akt, hvor hun efter Kærlighedserklæringen over for Hall fulgtes ud af Scenen med en

bragende Klapsalve. Sønderjyske Læsere vil det formodentlig interessere, at den unge Dame for nylig er bleven forlovet med kgl. Skuespiller Jacob Texière, der i sin Tid sammen med Skuespiller Robert Neiendam (ved Folketeatret) foretog en Oplæsnings-Tourné i Sønderjylland, men blev anholdt paa Als og maatte forlade Landet under Trusel om Udvisning.«

Kom der sønderjyske Gæster paa Møllehøj gjaldt Samtalerne mest det hjemlige.

Gamle P. Skau forsømte ikke, naar han var i Nærheden, at se ind. Han havde da Værtinden til Bords, som han plejede at henvende sig til med den ærefulde Vending: »De minder mig altid om min første skønne Hustru.« M. Andresen, Aabenraa, som jeg havde faaet til at fortælle om en Amerikarejse i Foredragsforeningen, og Frue befandt sig ogsaa synligt vel paa Møllehøj. Naar Kloppenborg Skrumsagers Kæmpeskikkelse dukkede op, var det, som om hele det nord-slesvigske Bondesamfund sejlede ind ad Døren. Han havde til Tider under indre Stridigheder været mig en haard Modpart. Men hans rungende Latter og hans frygtløse Optræden i Berlin gjorde, at man paa Tomandshaand overgav sig paa Naade og Unaade. Det virkede mere blandt de danske Vælgere end en velunderbygget Tale, da han, i Færd med at gaa ned fra Talerstolen i den præjssiske Landdag efter at have kritiseret Prøjerne, og mødt med Tilraabet: »Sind Sie denn kein Preusse?« (Er De da ikke Prøjer?), med al sin Legemsvægt bag Ordene svarede: »Ich bin Däne!« (Jeg er Dansker!)

Vore Medarbejdere længere borte fra, Redaktør Ingvald Kieler og Sekretær Kylling, holdt vi paa maatte komme, naar det største Rykind var overstaaet, og vi havde da rolige Dage sammen med indgaaende Drøftelser af den nationale Stilling og forfriskende Gaature til Dybbøl Banke eller Sønderskoven.

Men naturligvis stod vi ogsaa i livligt Samkvem med de Danske i Sønderborg By og Amt.

Byen var noget for sig. Her blev det af de ældre Drogist Nielsen og Købmand Chr. Rode med Fruer, der kom til at staa os nærmest. Ved Købmand Chr. Rodes Begravelse var vore Stuer stillet til Raadighed for paarørende og tilrejsende, blandt de sidste den socialdemokratiske Folketingsmand Marott, der sad i mit Arbejdsværelse og skrev Leder til sit Blad i Odense. Da man paa et vist Tidspunkt ik-

ke kunde finde Ligskamlerne, viste det sig, at vore Børn, der ikke fattede Alvoren i, hvad der foregik, havde erobret dem til at lege Hestevogn med.

Til Kredsen af unge, vi kom sammen med, hørte i første Række Bankdirektørerne H. Nielsen og H. Lyck samt Kornhandler J. C. Hansen med Fruer, som vi var i Whistklub med, endvidere Købmand Holger Hollensen, Journalist Jørgen Otsen og Frk. Terkelsen, senere Fru Boghandler Clausen. Kortklubben var kun til Fornøjelse og Afslapning. Engang opdagede vi, at Fru J. C. Hansen havde formanet sin unge Pige til ikke at lade mig begynde med Lagkagen, for jeg tog for stort et Stykke af den. Hvilket hun jo maatte høre for bagefter. Brændte nationale Spørgsmaal paa, var det dog Danskhedsarbejdet, der fik Forrangen, og et og andet af, hvad der senere kom til Udførelse, er oprindelig bleven foreslaaet og overvejet her.

At nævne Navnene paa alle de gode Danske ude fra Landsognene, der kom hos os til Møder, Forhandlinger og private Samvær, eller som vi var Gæster hos, vilde være uoverkommeligt. Lad mig nøjes med enkelte.

Paa Landet var blandt de mest fremtrædende Alsingere Gaardjerne P. Kaad, Vollerup, Chr. Ernst Christensen, Asserballe, og P. Grau, Pøl.

P. Kaad hørte i Sandhed til dem, der mødte, hver Gang der blev kaldt. Lyssyn var ham medfødt, og frisk og frejdig deltog han trods tiltagende Tunghørhed i alt, hvad der forelaa. Kunde han række det af indvandret Tyskhed haardt trængte Sønderborg en hjælpende Haand, var han der med det samme. Kaad var den eneste i Ulkebøl Sogn, der arresteredes ved Krigens Udbrud i 1914, og den hjemmetyske Amtsforsstander Andersen, Bagmose, der i Modsætning til den ogsaa hjemmetyske Amtsforsstander Kjer i Sønderborg ikke samlede paa Arresteranter i Massevis, forklarede efter Løsladelsen over for P. Kaad: »Dig kunde jeg jo ikke forbigaa, saa vilde Du bare være bleven fornærmet paa mig.«

Chr. Ernst Christensen var, foruden at han med Dygtighed drev sit Landbrug, en yndet Foredragsholder og Oplæser. Valdemar Rørdams nationale Digte kunde han for det meste udenad. Og da han engang i en Høstberetning til »Dybbøl-Posten« fik indflettet et Afsnit om Digteren Herman Bang, der var født i Asserballe Præste-

gaard, »Det hvide Hus«, vakte det Opmærksomhed i litterært interesserede Kredse i København.

P. Grau var selvsagt noget for sig selv, hørte hjemme i Topklassen. Hans oratoriske Præstationer bar hans Ry videnom. De Amtsførstandere og underordnede Politifolk, der overvaagede hans Valgmøder, havde det ikke godt. Han kunde i en Haandevending tromle Modstanderne ned, hvis det var det, han vilde. Han kunde ogsaa i et næsten venskabeligt Tonefald lege Kat og Mus med dem, indtil han med eet satte Kloen i og lod dem sprælle til almindelig Forlystelse for de tilstedeværende. Tyskerne frygtede ham. Men det var heller ikke altid, hans egne var henrykt for det Vid og den Sarkasme, han udfoldede. Da pensioneret Lærer P. Jessen engang talte ved et Møde i Sønderborg og herunder citerede Uddrag af nogle Artikler af sin Broder, Redaktør Jessen, »Flensborg Avis«, kommenterede P. Grau, der sad neden for Talerstolen, højlydt: »Han kaan sgu sine Klassikere.« En anden Taler komplimenterede han, ligeledes som Tilhører, med Ordene: »Det var pinnede en flot Sortie.« Hvorvidt han mente det efter Ordlyden, kunde der næres Tvivl om.

Med alt dette var P. Grau bag den lidt arrogante Skal en varm og helhjertet Fortaler for al Danskhed sønden Aa, saa langt den rakte. Under Grænsestriden forud for Genforeningen tog han afgjort Standpunkt for de Syddanske, og han fulgte med den største Medhu, hvad der rørte sig af dansk Liv i Sydslesvig, det være sig, naar Udviklingen bar med eller det modsatte.

Men der var jo andre end dem i allerforreste Række, Gaardejerne Bertel Schmidt, Ulkebølskov, hvor vi har været paa Nøddetur, Chr. Lassen, Østerby, og H. Thomsen, Damkobbøl, paa Kegnæs, hvor jeg altid talte for en overfyldt Sal og frøs, naar jeg en kold Vintermorgen paa aaben Vogn blev kørt over Drejet til Stationen i Skovby, indtil min Hustru forærede mig en Pels, hun havde faaet fat i hos en Købmand, der ikke betalte for sine Annoncer.

Det var den faamælte Chr. Lassen, der en Dag, da indre Uoverensstemmelser mørknede Luften, kom ind til mig paa Redaktionen og afleverede den Besked, at »mæ ka' De stol aa«. Han var Sognekonge, og det betød, at hele Kegnæs stod bag ham. Den støtte og venlige Gaardejer N. Kr. Nielsen, Mjang, sagde det ikke, men mente det

samme, og det gjaldt ogsaa den djærve Indremissionær Knudsen, Augustenborg.

Jeg har liggende et Brev fra ham, dateret 30.9.1934, da jeg var Medlem af Folketinget, hvoraf jeg citerer:

»Tænker i øvrigt saa tit paa Dem, men altid er det som Redaktør af Dybbøl-Posten. De veed slet ikke, hvor taknemlig jeg er for den Indsats, De gjorde, da De fik hejst tydelige Signaler, tog Bladet fra Munden og talte, saa Folk forstod det, og Sonderburger Zeitung maatte vige Pladsen for Dybbøl-Posten. Det var sikkert nok ogsaa paa høje Tid.«

Med Dyrlæge Petersens i Guderup har vi foretaget sommerlige Strandture, og den unge og opvakte Gaardejer H. Eriksen, Almsted, var hurtigt parat til at rulle de Problemer op, der var fremme i Dagspressen. Fru Eriksen skriver i et Brev af 12. Januar 1916, da hendes Mand var indkaldt og jeg en Overgang gjorde Militærtjeneste i Flensborg, hvor Krigen da havde skyllet os hen:

»Jeg synes, det har maattet være svært at rejse fra Sønderborg, men desto bedre er det, at De er glade for det, som det er nu. Selvfølgelig kommer jeg ikke til Flensborg uden at besøge Deres Hjem. Jeg savner det i Sønderborg. Det er ligesom, det nu kun gælder om at besøge sine Ærinder og saa afsted igen. Der er intet at blive efter.«

Det er ligeledes Hjemmet paa Møllehøj, der strejfes i et Brev fra Købmand Holger Hollensen og Frue, Julen 1917, stilet til min Hustru:

»Hvor forandret fra før, hvor vi gerne ind under Jul samledes i Deres dejlige gæstfrie Hjem her i Sønderborg og med Deres Mand og Mst. Nelson [Bankdirektør Nielsen] i Spidsen sang af Livsens Kræfter »Sikken voldsom Trængsel og Alarm«. Jeg ser endnu saa tydelig hvert enkelt Medlems Ansigtstræk, der hver for sig og paa sin Maa-de var præget af Feststemningen.«

Det var ogsaa der min Hustru, der var den uundværlige. Hun sad ved Klaveret. Der var ingen af os andre, der kunde ledsage til de mange danske Sange, vi holdt af at synge.

Vi maa tilbage til Landet og slutter med nogle Sundvedboere, den velsituerede Jørgen Zachariassen, Dybbøl, min Ungdomsven, Fri-menighedspræst Jørgen Eriksen, Stenderup, Gaardejer Valdemar

Ludvigsen, Nybøl, Gaardejer J. Staadsen, Dybbøl Mark, og Fiskei P. Jensen, Egersund.

Der levedes et smukt og aandeligt bevæget Hjemliv i Dybbøl Mejerigaard, hvor de kristelige og folkelige Værdier udfyldte hinanden. Og hvor mange Gæster nordfra har Zachariassen og Hustru ikke taget imod i Aarenes Løb, saa mange, at det til Tider kneb med at have dem alle. Zachariassen skulde Gang paa Gang med sine Gæster op paa Dybbøl Banke for at vise dem Mindestederne fra den sidste slesvigske Krig, mens han hjemme fortalte om, hvorledes Kampen nu førtes videre, blot paa anden Vis end tidligere. En stor Plads hos ham havde den smukke lille Frimenighedskirke paa Stenderup Kirkebakke, opført efter Tegning af Professor Nyrop i København, som han havde viet saa vedholdende et Arbejde og vel ogsaa saa rigelige Midler for at faa rejst. Det vilde have smertet Zachariassen at se, at der ikke er Anvendelse for den mere, og at den snart vil blive brudt ned og genrejst andensteds. Det hænger sammen med, at nu er vore Sognekirker igen Hjemsted for alle Danske. Og med nye Slægter dør Mindet om, hvad denne Kirke under de daværende Forhold betød for dem, der søgte den.

For min Hustru og mig var det saa ligetil at tage til Frimenighedsgudstjeneste i Stenderup, efter at Jørgen Eriksen var bleven Præst derovre. Han havde en god og hjertelig Maade at holde Gudstjeneste paa, og han har døbt de fire af vore Børn, der blev født i Sønderborg, enten i Frimenighedskirken eller, naar særlige Omstændigheder gjorde det paakrævet, hjemme. Der var Højtid, naar Menigheden samledes om sin unge Præst. Man havde intet Kirkekor, men gode Forsangere, og alene den festlige Salmesang var den lange Kirkevej værd.

Efter Genforeningen kom der Henvendelse til ham flere Steder fra om at blive Sognepræst. Han valgte Asserballe og kom saa til at bo i Herman Bangs Barndomshjem, det, Forfatteren har beskrevet i flere af sine Bøger. Der har vi besøgt Jørgen Eriksen og Hustru, født Hanssen fra Nørremølle, og været paa Fisketur med ham. Desværre faldt der Skygger over hans sidste Aar fra en nedbrydende Sygdom. Han døde 1941, kun 61 Aar gammel, uden egentlig at ane, hvad den tyske Besættelse var, og uden at gamle Venner kunde komme og tale med ham.

Et andet aandeligt levende og grundtvigsk præget Hjem paa Sundved, der hørte til de fuldgode, var Valdemar Ludvigsens og Hustrus Hjem i Nybøl. Der plejede vi at blive bedt til Middag, naar vi havde været til Gudstjeneste i Frimenighedskirken, og der kom ogsaa den unge Konsulent Hans Hansen, efter Genforeningen landbrugskyndig Direktør i Sønderjyllands Kreditforening. Han blev gift med en Søster til Valdemar Ludvigsen.

Jens Staadsen, Dybbøl Mark, var blandt dem, der tit saa ind paa Redaktionen.

Den 18. April 1914 om Formiddagen blev jeg paa »Dybbøl-Posten's« Kontor ringet op af Staadsen, der med Bevægelse i Stemmen sagde: »Nu, i dette Øjeblik for 50 Aar siden begyndte Prøjerne at storme Dybbøl Skanser.« Jeg blev selv betaget af at mærke, hvor levende han mindedes Kampen derovre de mange Aar efter. I Krise-tiden i 1920-erne kom Staadsen ud for økonomiske Vanskeligheder, og det endte med, at han lod sig bruge af den tyske Agitation. En Dag bragte han mig sit Dybbølmærke i Guld for fortjenstfuldt Mærkesalg, han vilde ikke bære det mere. Staadsen døde som en bitter Mand. Ogsaa en Grænselandsskæbne, af de mørke.

P. Jensen, Egersund, var Enkemand og maatte foruden alt andet ogsaa sørge for Børnenes Opdragelse. Men det hindrede ham ikke i at deltage i danske Møder og andet dansk Arbejde paa den nationalt vanskelige Egn med de mange tyske Teglværksarbejdere, hvor han boede. Som Lejlighedstaler var han velset og gerne hørt. Han havde et Fond af Smaahistorier at øse af, som han med Held anvendte paa de Kaar, den danske Befolkning levede under.

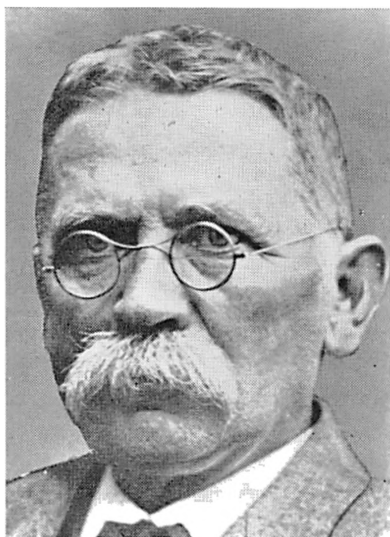
Paa et Møde i Sønderborg, hvor jeg selv havde været Taler, og hvor der var Kaffebord og Smaataler bagefter, var Bysekretær Boy-sen og en Politibetjent sendt hen for at kunne aflægge Referat til Politimester Dr. Petersen af, hvad der var bleven sagt. Peter Jensen tog ogsaa Ordet. Han var som sædvanlig Fyr og Flamme, og da han i sin Tale med Henblik paa Tyskerne efter Drachmanns Midsommer-vise lod sig forlyde med, at »med Sværdet i Haand skal hver uden-vælt Fjende beredte os kende«, greb Politiet til Blyanterne. Jeg sad i Nærheden af dem foran Talerstolen og raabte op til Jensen: »Med Aandens Sværd, Jensen.« — »Ja, ja, med Aandens Sværd«, ivrede han

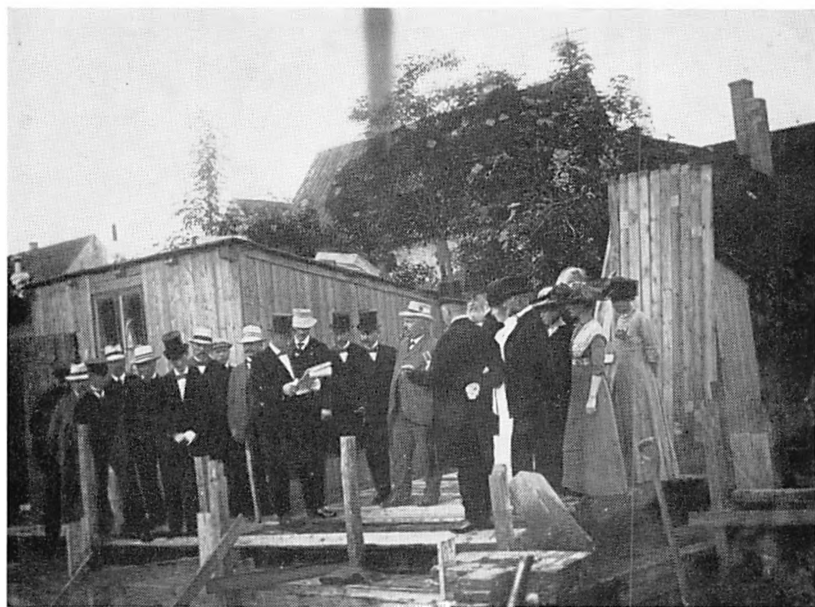
Besøg paa Møllehøj

*Nederste Række fra Venstre: Landdagsmand Kloppenborg Skrumsager, Gaardejer P. Kaad, Vollerup, Redaktør A. Svensson, Gaardejer N. Kr. Nielsen, Mjang.
Øverste Række fra Venstre: Fru Svensson, Fru Nielsen og Fru Kaad.*

Professor Martin Nyrop.

Fra Grundstensnedleggelsen 25. Juni 1913.

Fra Venstre ses bl. a. H. Eriksen, Almsted, Bankdirektør Lyck, Sønderborg, N. Kr. Nielsen, Mjang, Landdagsmand N. Nissen, Vibøge, A. Svensson (med Beretningen om Husets Historie), Købmand H. Hollensen, Sønderborg, Maskinbygger G. Nielsen, Sønderborg, Købmand Viggo Jørgensen, Sønderborg, Andr. Blad, Avgustenborg, Arkitekt Bøtger (med Rygen til), Materialhandler L. Nielsen, Sønderborg, Fru Nielsen, P. Kaad, Vollerup, Fru Viggo Jørgensen, Fru Lyck, Fru Svensson.

og fortsatte uforstyrret. Politiet lagde Blyanterne igen, og der blev ingen Anledning til videre Brug af dem.

Mange Aar efter opsøgte Sekretær Boysen, der var danskvenlig og i Afstemningstiden fik overdraget Amtsforsander Kjers Embede, mig paa Rigsdagen for at hente Raad om noget. Han spurgte da ogsaa, om jeg kunde huske det lille Mellemspil. Det kunde jeg. »Der hjalp De mig ud af en slem Knibe«, sagde han. »For da vi var to Mand, kunde jeg jo ikke lade som ingenting og maatte have noteret den faldne Udtalelse. Efter Deres Indgriben var det ikke nødvendigt.«

Peter Jensen døde efter Genforeningen, inden der var taget Skridt til Anerkendelse i Form af en Dekoration, han saa vel havde fortjent. Efter hans Død lod Danske i Sognet rejse en Sten paa hans Grav, der bevarer hans Navn og hans Gerning for Eftertiden.

Nævnes maa endnu, at blandt dem, der var kærkomne Gæster paa Møllehøj, savnedes heller ikke Repræsentanter for de nordiske Broderlande.

I September 1912 havde vi et fornøjeligt Besøg af Fabrikant Paulus Drewes med Søster fra Stockholm. De var begge meget interesseret i sønderjyske Forhold og taknemmelige for alt, hvad de saa og hørte. Under sit Besøg nedlagde Drewes dybt bevæget en stor Lavrbærkrans med Hilsen fra »Fosterlandet« paa Graven med de 4 svenske frivillige paa Sønderborg Kirkegaard og en anden ved Mindesmærket for Danske, Svenske og Nordmænd, faldne i Kampen for Danmark 1848.

Paa en Norgestur, min Hustru og jeg foretog fra sidst i Juli til midt i Avgust 1913 for en Sum paa 300 Kr., der i 1907 var bleven tildelt mig af Bestyrelsen for »Etatsraad L. Chr. Meulengracht og Hustru Christiane, født Lottrup's, sønderjyske Mindelegat«, endte vi efter at have været i Oslo, dengang Kristiania, rundt i Valdres og Jotunheimen paa Gudbrandsdalens Højskole, hvor der var Kursus for danske Lærere og Lærerinder. Forstander Stauri og Frue, Statsadvokat og Forfatter Haakon Løken, der var Medarrangør, ligeledes med Frue, tog, skønt vi ikke var indmeldt, saa vel imod os, at vi straks følte os hjemme hos dem. Der blev holdt Foredrag om norsk Kirkeliv og norsk Litteratur, og det gjorde ogsaa godt her at møde et Norge uden tysk Islæt. I en af de norske Fjorde laa der to

store tyske Krigsskibe, mens vi var der, og i Jotunheimen hørte vi unge norske Piger synge »Die Wacht am Rhein« til Ære for nogle tyske Marinekadetter, der bad om en tysk Sang.

Norgesturen blev i det hele langt over Forventning vellykket. Vi trængte begge til at komme lidt ud, og vi nød det. Jørgen Otsen havde uventet faaet 14 Dage fri fra Handelsskolen i Hamborg, saa han passede Bladet, og ogsaa Børnene var i gode Hænder. Min Hustru noterede senere i Dagbogen:

»Vi blev ligefrem spurgt, om vi var paa Bryllupsrejse. Men saa fremviste jeg med Stolthed Billedet af mine tre Børn.«

I Maj 1914 aflagde Forstander Stauri og Frue et flere Dages Genbesøg hos os i Sønderborg, og ogsaa efter den Tid holdtes Forbindelsen mellem os vedlige.

Min Hustru fandt undertiden, at de mange Turistbesøg tog noget af vort Hjemliv fra os. Og værre blev det, da vi byggede »Sønderborghus«, hvor jeg var Formand for Byggeudvalget og tit maatte vise rundt i min Fritid den ene Dag efter den anden.

Men vi vidste godt, at det hørte med, naar vi i Fællesskab vilde fylde den Plads, vi var sat paa. Og Aarene paa Møllehøj var trods det meget udadventde præget af et lykkeligt Hjemliv, der udgjorde den trygge Grundvold for alt det andet. Jeg tror heller ikke, Børnene savnede de Smaaglæder, der fylder et Barns Tilværelse. Om Sommeren gik vi Ture med dem og slog Kolbøtter over smaa Høstakke hjemme i Haven. Naar Lanterne-Tiden var inde, og voksne tysksindede demonstrerede deres Trang til at komme os saa tæt ind paa Livet som muligt ved at føre Børnetog forbi vort Havegærde, syngende den tyske Sang »Laterne, Laterne, Sonne, Mond und Sterne«, saa købte jeg Lanterne til vore, som vi gik med i Havegangene, mens vi sang et lille Vers, min Hustru havde lavet:

Lanterne, Lanterne,
vi gaar med dig saa gerne,
leger pænt med Lillebror,
sover godt hos Faer og Moer,
Lanterne osv.

Blev det Vinter udenfor, var Hyggen saa meget større inde. Vi laa da tit om Aftenen, før Børnene skulde i Seng, paa Gulvtæppet inde i Spisestuen med dem og saa ind i Kakkellovnsilden, hvis Gløder i Mørket kastede rødligt flakkende Lysstrejf ud over de nærmeste

Omgivelser, mens jeg fortalte af H. C. Andersens Eventyr. Jul og Nyaar var store Højtider for dem med Julesange i alle Tonarter og de mange smaa Hemmeligheder, der hører den Tid til.

Der var een Ting, jeg var meget øm over, at min Hustru ikke af nationale Grunde blev udsat for Overlast. Det maatte være nok, naar Tyskerne havde mig at hugge efter. Ikke desmindre forekom det, at ogsaa hun blev antastet. Da hun engang var nede paa Toldkontoret, optraadte en tysk Toldkontrollør saa uhøfligt over for hende, at jeg maatte ned og skamme ham ud bagefter.

En anden Gang havde jeg holdt Foredrag ved et Møde i Skovby, og min Hustru var med. Det har været i Efteraaret 1910, kort før vort andet Barn blev født. Paa Hjemvejen blev, da vi holdt i Tandslet, Smaabanetoget stormet af Deltagere i en tysk Krigerforeningsfest, der øjensynligt var mere eller mindre berusede. Da de saa os, begyndte de straks at skraale »Schleswig-Holstein meerumschlungen«, og hvad de ellers kunde finde paa af tyske udfordrende Sange. Kupeen, som vi indtil da havde haft for os selv, var hurtigt bleven overfyldt, og da jeg fandt, at nogle af de anløbne trængte sig for nær ind paa min Hustru, stod jeg op for at holde dem paa Afstand. Det hjalp nu ikke synderligt. Men saa rejste en Mand i Officersuniform sig henne ved Døren, vinkede uden Ord de nærmest siddende tilbage og satte sig hen ved Siden af os. Det var daværende Overlærer ved den tyske Overrealskole, Dr. Fürsen. Mere forefaldt der ikke, men det var ogsaa tilstrækkeligt. Derefter Tavshed.

Jeg glædede mig over ogsaa at træffe den Slags Tyskere og takkede næste Dag Overlæreren skriftligt for hans ridderlige Optræden.

Men Tilfælde af den Art var heldigvis Undtagelser.

Naar vi nu, med næsten et halvt Aarhundrede som Mellemrum, mindes Aarene paa Møllehøj, saa er det, som om de har ligget og ventet paa at blive kaldt til Live igen med alt, hvad de rummede af Kamp og Fest, af ungt Mod og høje Maal, af folkeligt Vaarbrud og høsttunge Somre, som vi aldrig glemmer. Udbruddet af den første Verdenskrig i 1914 satte Slutstreg under alt, hvad der hørte den Periode til. Og dermed ogsaa, hvad vi ikke vidste dengang, for vor Tid i Sønderborg.

RIGSDAGSVALGET I 1912

Den 12. Januar 1912 var der Valg til den tyske Rigsdag.

Det laa ligesom i Luften, at det vilde blive et godt dansk Valg. Befolkningstilvæksten var stigende. Og selv om en ikke ringe Del af den maatte bogføres paa Kontoen tysk Indvandring, det gjaldt især Sønderborg By med den store tyske Marinestation, saa tydede alt paa , at Danskheden vilde faa sin gode Andel af den. Med Optant-Konventionen af 1907 var Antallet af danske Vælgere, selv om de naturaliserede Kvinder ikke var stemmeberettigede, og mange unge ikke havde naaet den valgberettigede Alder, øget. Og den danske Befolkning var vaagen. Hvad vi ikke selv evnede i den Retning, sørgede de prøjsiske Myndigheder for. Nu var det ikke mere Optanter og Optantbørn, der var Genstand for Forfølgelse, men de saakaldte hjemløse, Sønner af danske Statsborgere, der var født i Nord-slesvig og derfor hverken havde dansk eller tysk Indfødsret. De maatte ikke gifte sig og ikke bosætte sig i deres egen Hjemstavn uden Tilladelse og idømtes langvarige Fængselsstraffe, hvis de overtraadte Bestemmelserne herom.

Dertil kom endnu, at Humøret paa tysk Side aabenbart stod noget lavt. Siden Landdagsvalget i 1908, da man havde været saa vis paa at tage 2. Kreds, men i Steden for hentede sig et overrumplende Nederlag, var de mere selvstændigt tænkende ikke saa overbevist om, at Tvangstyskernes Førstemand, Dr. Hahn, nu Landsretsdirektør i Kiel, var den rette til at være Kandidat for samtlige tysksindede. Imidlertid var det ikke lykkedes dem at slippe af med ham. Og Dr. Hahn selv havde paa et Valgmøde i Sønderborg fremmanet de lyseste Fremtidsperspektiver.

Valget den 12. Januar, udtalte han, havde stor Betydning for det

forestaaende Landdagsvalg i 1913. Her var »trods alle Skuffelser Udsigterne heldige, selv om de skulde have Tid til at modnes«. Det var givet, at Danskheden kæmpede for en tabt Sag. Fra Syd var i bred Udstrækning »Indtyskningen« i Fremmarch, og den vilde snart spalte det danske Omraade. Fra Øst trængte Marinestationen Sønderborgs Indflydelse sig frem. Paa Højderyggen vilde Bosættelsen snart faa et stort Opsving, og den vilde sende Udløbere ind i det danske Kornland.

Til Slutning fastslog Taleren, at det var »et storslaaet Fredsarbejde«, Tyskheden var i Færd med at faa gennemført. Ikke desmindre efterfulgtes denne Forsikring af en krigerisk Fanfare: »Staar Verden end i Flamme, vi Tyskere holder Trit, selv om det gaar ad Helvede til.«

»Sonderburger Zeitung« oplyste i sit Referat, at Dr. Hahn ved sin Tilsynkomst var bleven modtaget med »en stormende Ovation«, og at ogsaa hans Slutsentens havde høstet Bifald.

I Sønderborg var Stillingen ganske rigtigt den, at Marinestationen og med den Masser af tyske Tilflyttere havde sat sit Præg paa Byen. Men der var sideløbende hermed baade i By og Amt siden sidste Rigsdagsvalg i 1907 udført et mangesidigt dansk folkeligt Arbejde, der berettigede til Troen paa dansk Fremgang ogsaa ved Valgene. Og endelig havde vi i Sønderborg Borgmesterens Juletræsforbud det foregaaende Aar i saa frisk Minde, at en lille Afregning maatte være nærliggende.

Det var i det hele taget fornøjeligt denne Gang at være med til at forberede Valget. Der var villige Hjælpere til Afskrivning af Valglistor og Kontrol ved Valglokalerne, hvor man afløste hinanden. Ved Gennemgangen af Valglisterne var der paa Forhaand sat Kryds ved hver formodet dansk Vælger. De fleste kendte vi, men nogle var usikre. Blev der for store Huller hen paa Dagen, maatte »Slæberne« træde i Funktion og tage sig af de forsømmelige.

Nogle Timer før Valget sluttede, foretog jeg en Rundtur til de forskellige Valglokaler for at tilse, at vore Folk gav Møde. Overalt mødte jeg Tillidsmænd med glade Ansigter. Det havde sneet noget om Natten, og nu blæste det op. Da jeg nærmede mig Raadhuset, hvor der var Valglokale i Byraadssalen, saa jeg en enlig Skikkelse paa Pladsen foran staa som i dybe Tanker, mens Fygesne saa smaat

hvirvlede omkring ham. Det viste sig at være Møller Thomas Berthelsen fra Slotsmøllen. Jeg spurgte, hvad han stod der efter. Æ står aa tænke' aa, sagde han, hvem Fanen der kund' vær' aa slæf' enno. Ja, det maa De da have en Liste til, Berthelsen, sagde jeg. Næ, æ hæ' det hele i e Hoj', svarede han. Saa gik jeg for ikke at forstyrre ham yderligere.

Da jeg senere kom ind paa Hotel »Germania«, hvor den nordlige, mest danske Bydel stemte, sad der tæt af Danske, som havde afgivet deres Stemmer og nu vilde vente paa Optællingen. Ogsaa deres Miner røbede, at de regnede med et tilfredsstillende Resultat.

Jeg gengiver nu af en Beretning, »Da Valgresultaterne kom«, som jeg skrev paa »Dybbøl-Posten's« Redaktion i Løbet af Aftenen og hen paa Natten, efterhaanden som Stemmetallene indløb:

»Saa slaar Klokken 7. Valget er forbi. Og nu ventes der,ventes.

De første Resultater kommer fra Landet. Ketting-Bro melder sig som Nr. 1. Dansk Fremgang 13, tysk Tilbagegang 17, Social-Demokraterne 10 Stemmer flere. Lad det være et godt Varsel. Det næste Resultat er fra Dyndved-Egen. Tendensen er den samme. Dansk Fremgang 10, tysk Tilbagegang 13.

Som Nr. 3 i Rækken kommer Vollerup. Her er der en dansk Fremgang paa 21 og en tysk paa 19. Det er Avgustenburg Chaussé, en Udløber fra Sønderborg, der har hjulpet det tyske Stemmetal i Vejret. Straks efter Flækken Nordborg med en dansk Fremgang paa 14 og en tysk paa 6, og endelig Avgustenburg. Her var man forbedret paa, at det danske Stemmetal ikke kunde holde. Dødsfald og Bortflytning havde tyndet ud blandt de 31 fra sidst. Ikke desmindre siger Avgustenborgerne Holdt ved 29 og vil ikke længere ned. Men det tyske Stemmetal er gaaet tilbage med 8.

Sønderborg. Resultatet fra 1. Distrikt, 93 danske Stemmer. Det er 13 ud over, hvad der i bedste Tilfælde var ventet. Straks efter kommer Tallet fra 4. Distrikt (Hotel »Alssund«). Det er paa 52 eller et Par flere end ventet. Det samme gælder 2. Distrikt (Hotel »Stadt Hamburg«) med 58 danske Stemmer. Nu er kun 3. Distrikt tilbage. Optællingen tager Tid, men endelig er vi saa vidt. Ogsaa her er Tallet 93, ligeledes en efter Forholdene betydelig Fremgang. Slutresultat: 64 danske Stemmer flere end sidst. Saa er da ogsaa Sønderborg med i den fælles Udvikling. I 1906 191 danske Stemmer, i 1907

232 og i 1912 296. Det er smukke Tal, og det er sunde Tal. Husk Skipper Worses Ord: »Vi kommer sent, men vi kommer godt, Hr. Kunsell!«

I det tyske Stemmetal var der i Sønderborg som Følge af Marinestationen ventet stor Fremgang, vel nok takseret til over de 200. Stigningen blev fra 524 i 1907 til 644 i 1912, altsaa 120, hvortil kom 21 Stemmer paa den tyske Fredsforenings Formand, Pastor Schmidt, Vodder. Det social-demokratiske Stemmetal steg fra 200 i 1907 til 302.«

Vi vender tilbage til Valgresultaterne fra Landet:

»Gennemgaaende er Udviklingslinjen den samme, som de første Telegrammer antydede: Stærk Fremgang i det danske Stemmetal, stærk Tilbagegang i det tyske samt en bemærkelsesværdig Tilvækst af social-demokratiske Stemmer. Her skal fremhæves: Broager-Skodsøl 37 danske Stemmer flere, 11 tyske færre. Egersund 6 danske flere, 28 tyske færre. Ullerup-Blans 21 danske flere, 9 tyske færre. Sottrup-Snogbæk 10 danske flere, 8 tyske færre. Nybøl-Dybbøl 28 danske flere og en lille Stigning paa tysk Side, 4. Endelig har paa Sundved Skelle-Dynt 12 danske flere, men tillige 9 tyske flere.

Fra Als skal anføres: Kegnæs dansk Fremgang 21 og tysk Fremgang 2. Lysabild-Sarup dansk Fremgang 15 og tysk Tilbagegang 2. Ertebjerg-Tandslet dansk Fremgang 24, tysk Tilbagegang 4. Hørup-Majbøl dansk Fremgang 15, tysk Tilbagegang 23, men social-demokratisk Fremgang 31. Ulkebøl-Kær dansk Fremgang 25, tysk Tilbagegang 1. Hundslev-Notmark dansk Fremgang 40, tysk Tilbagegang 14. Elstrup-Guderup dansk Fremgang 29, tysk Tilbagegang 19 (i det tyske Blad i Sønderborg kun 13). Det egentlige Als Nørreherred, hvor der ingen Befolkningstilvækst har været, har haft ondt ved at holde sig. Baade i Svenstrup-Stevning, Havnbjerg-Lavensby og Nordborg Landsogn er saavel det danske som det tyske Stemmetal gaaet lidt tilbage, det tyske dog stærkest. Derimod har Mels-Oksbøl et udmærket Resultat at opvise, en dansk Fremgang paa 18 og en tysk Tilbagegang paa 1.

Alt i alt er Sønderborg Amt gaaet frem med 432 danske Stemmer (efter tysk Beregning 428) og har dermed overskredet det udmærkede Resultat fra 1898. Det Frafald, der skete under den vildeste Køllerstorm i 1902, er nu opvejnet ved Sejren den 12. Januar 1912.

Fulde ti Aar stod vi stille, saa kom et nyt Slægtled til Undsætning.

Med Pastor Schmidts godt 30 Stemmer fra hele Amtet kan Tyskerne lige hævde Stillingen fra 1907. Og Frelsen er Sønderborg By med Marinstationen og de 300 Embedsmænd. Tilbagegangen paa Landet er uomtvistelig. Det var denne radikale Ændring af Situationen, en Tysker her i Byen i Aftes kendetegnede ved følgende Udtalelse: »Das ist ein sehr schlechtes Resultat!« (Det er et meget daarligt Resultat!)

Dette kan være Afslutningen paa denne natlige Epistel.«

I en ledende Artikel, jeg ligeledes skrev i Nattens Løb, gav jeg med nogle indledende Linjer et Overblik over det samlede Resultat for hele Landsdelen:

»Da Den tyske Forenings Formand, Dr. Hahn, i Mandags Aftes talte paa et tysk Valgmøde i Sønderborg, kom han for Skade at sige, at vi kæmpede for en tabt Sag. Valgresultaterne fra i Gaar taler et andet Sprog. Ikke en tabt Sag, men en sejrende Sag er det, vi kæmper for. Det er en Sag, der er i Pagt med Tidens store Tanker, og som formaar at fylke Ungdommen om sine Faner, og det er en Sag, der er i Forbund med alle gode Magter i Livet. En saadan Sag kan vel møde Vanskeligheder, og den kan ogsaa lide Nederlag. Men den kan ikke slaas til Jorden for aldrig at rejse sig mere. Husk Køller-Politikken og hvad der fulgte efter, Landdagsvalget i 1908 og Rigsdagsvalget i 1912.

Tallene taler. De er ganske vist noget usikre i Enkelthederne endnu, men store Afvigelser vil den endelige Sammentælling ikke bringe. Derefter synes der at kunne regnes med en dansk Fremgang over hele Nordslesvig paa 1800-1900 Stemmer. Af dem bringer Haderslev Amt, hvor Optant-Konventionen har virket stærkest, over 900, Sønderborg Amt c. 430 og Aabenraa Amt c. 360. Tønder Amt bringer en dansk Fremgang paa et Par Hundrede, medens der paa den sydlige Grænsepost, i Flensborg Amt, er en lille Tilbagegang paa c. 50. Det er her Landdistrikterne, der er gaaet tilbage, medens Flensborg By har hævdet sig tappert med en Fremgang paa 30. Udfaldet i Flensborg Amt er, saa vidt ses, det eneste mørke Punkt i Valgresultatet af 12. Januar. Vi bør mærke os det, men ingen dernede har Grund til at tabe Modet. Den Livskraft, Danskheden nordfor udviser, siger dem, at Undsætning kan ikke udeblive i Længden.«

Særlig Glæde vakte ogsaa Resultatet fra Tønder By, hvor der var afgivet 80 danske Stemmer mod 41 sidst.

Det danske Stemmetal for hele Nordslesvig blev ifølge den officielle Opgørelse:

1. Kreds (Haderslev og Sønderborg Amter)	11.744
2. Kreds (Aabenraa og Flensborg Amter)	3.560
3. Kreds (Tønder og Husum Amter)	1.985
I alt	17.289

Det var det største danske Stemmetal siden 1874. Fremgangen fra Rigsdagsvalget i 1907 var i alt 1864.

For Sønderborg Amt var det danske Stemmetal 4237 (mod 3808 i 1907), det tyske 1875 +34 paa Pastor Schmidt, tilsammen 1909 (mod 1896) og det social-demokratiske 652 (mod 451).

I Sønderborg samledes Valgafteften c. 150 Danske paa »Colosseum« for at høre Valgresultaterne oplæst. Der blev drukket Kaffe, og ind imellem Oplæsningen skiftedes der med Tale og Sang. Som en rød Traad gennem alle Talerne gik Glæden over, at ogsaa Sønderborgs Danskhed havde staaet sin Prøve og givet det Udtryk i et ærefuldt Resultat.

Tyskerne var samlet paa Centralhotellet. Stemningen der kan man lodde sig til ved at læse, hvad »Sonderburger Zeitung« Dagen efter i en længere Artikel havde at meddele sine Læsere om Valgets Udfald.

Om Sønderborg By efterfølgende Kommentarer:

»Aldrig er der [fra dansk Side] bleven arbejdet med en saadan Energi som ved dette Valg. Det har i Sønderborg Amt særlig kunnet mærkes i Kredsbyen og paa Als. Den enorme Paavirkning viste sig i Sønderborg deri, at danske Forretningsfolk og ældre Folk, der hidtil ikke er gaaet til Valg, blev foranlediget til at vælge, ligeledes unge Folk, der lige havde naaet den valgberettigede Alder. Saaledes fik man det overraskende Resultat, at de danske Stemmer i Sønderborg steg med 64 imod 1907 og mod 1906 endog med 105 Stemmer. Paa den anden Side har man forstaaet at holde tyske Forretningsfolk, der hidtil plejede at stemme, borte. De var bortrejst eller ikke til at finde i Byen. At Forretningsfolk er tilgængelige for den Slags Paavirkning, er forstaaeligt. Af begribelige Grunde holder mange sig principielt fjernt fra al Politik. Alligevel viste det sig i Gaar, at mangan tysk Forretningsmand snarere er tilgængelig for en saadan

Paavirkning end danske. Den tyske Tilvækst i Sønderborg fra 524 til 661 maa i første Række tilskrives Byens Vækst. Vælgernes Antal er bleven forøget med 308 (fra 960 til 1286). Af dem har Tyskerne faaet 141, Danskerne 64 og Social-Demokraterne 102. Paafaldende er, at Social-Demokraterne trods den ringe Byggevirksomhed her for Tiden forholdsvis er taget saa stærkt til. Dette er uden Tvivl delvis sket paa Bekostning af de tyske Stemmer.«

Tilbagegangen paa Landet forklarede det tyske Blad saaledes:

»I Flækkerne og paa Landet har det Tryk, der hvilede over Befolkningen fra den danske Agitation, gjort sig særlig gældende. Derboende tyske Forretningsfolk er fuldstændig skræmt, og mangen tysk Landmand har ladet sig holde tilbage fra Valget, fordi han frygter den selskabelige Fredløshed og sine Børns Isolerethed blandt den i knugende Grad overvejende fanatiske danske Ungdom. Hist og her spores ogsaa Følgerne af, at tysk Ejendom er gaaet over i danske Hænder (Hundslev, Lysabild). Fremfor alt lader det sig ikke nægte, at der i vide Kredse af den tyske Befolkning hersker en Følelse af Usikkerhed, for hvilken Skylden maa tilskrives den af Regeringen i Nordgrænselands-Politikken udviste Inkonsekvens, en Følelse, som har gjort mangen en led og ked af det og berøvet ham Lysten til at arbejde videre til Fordel for Tyskheden.«

Det for Tyskerne bedrøvelige Udfald, hedder det sammenfattende, betyder, at alt det, man havde opnaaet paa Landet gennem 10 Aars Arbejde, er gjort til intet. »Mangen Forpost er tabt, og det er et Spørgsmaal, om den kan indvindes igen i overskuelig Tid.«

I København havde Foreninger med Tilknytning til nationale Formaal arrangeret Møder, hvor Telegrammerne fra Sønderjylland blev oplæst, efterhaanden som de indløb. Fra »To Løver's« Sammenkomst i Studenterforeningens Lokaler noteres, at Resultatet fra Sønderborg hilstes med stormende Bifald. Her havde man paa Grund af Marinestationen og den stærke tyske Tilflytning været ængstelig.

Men til syvende og sidst rakte det gode Valgudfald, specielt i Aabenraa og Sønderborg Amter, ud over selve Dagen. Det gav, som jeg skrev i min Artikel fra Valgnatten, et værdifuldt Fingerpeg for det kommende Landdagsvalg:

»Dysten vil blive haard til næste Aars Sommer, og Dr. Hahn vil

nok endnu denne Gang prøve de sidste Chancer. Svaret paa hans politiske Færd den 12. Januar vil forhaabentlig blive fulgt af en lige saa kraftig Afskedssalut i 1913.«

Generalprøven havde vi klaret vel. Tilbage stod, om vi over for fornyede tyske Stormløb vedblivende vilde være i Stand til at fastholde det i 1908 saa haardt truede Mandat i 2. Landdagsvalgkreds. Det var her, Hovedslaget skulde slaas.

DET STOLTE LANDDAGSVALG I 1913

Naar Tyskerne til Landdagsvalget den 16. Maj 1913 igen løb Storm mod det danske Flertal i 2. Landdagsvalgkreds (Aabenraa og Sønderborg Amter), og denne Gang mere hidst end nogen Sinde, saa var Aarsagerne flere.

Ved Landdagsvalget i 1908, da de havde regnet med at kunne fravriste os Mandatet, reddedes det kun, fordi Danskheden i de alsiske Landdistrikter havde gjort rent Bord, saa samtlige tyske Valgmænd fra sidst gled ud. Til Landdagsvalget i 1913 havde Tyskerne en, som de mente, afgørende Trumf paa Haanden, idet Antallet af Valgmænd i Sønderborg By paa Grund af Befolkningsstilvæksten var forhøjet med 14, fra 25 til 39. Hvis de ogsaa alle gik til tysk Side som i 1908, vilde vort Flertal paa 14 Valgmænd i hele Valgkredsen, forudsat at der ellers ikke indtraf Forskydninger, være borte.

Det var det rent haandgribelige, der talte til Fordel for et nyt tysk Stormløb. Det næste var af mere psykologisk Art. Hvis det heller ikke lykkedes for Tyskerne nu at erobre Mandatet, maatte de se i Øjnene, at det kunde have lange Udsigter. Nu eller aldrig blev derfor Løsenet, den tyske Modstander gik til Valg paa.

Heroverfor havde vi Danske det gode Rigsdagsvalg Aaret i Forvejen at støtte os til. Det havde vist sig, at det kunde nytte. Sønderborg Bys Danskhed var bleven mere rank og mindre underdanig end før. Men alt maatte sættes ind paa, netop i Sønderborg, at slaa Angrebet tilbage.

Samme Dag, som den første Liste over de valgberettigede med vedføjede Skattebeløb laa offentligt fremme, havde vi fra Morgenstunden Folk i Valglokalerne til at skrive Listerne af. Om Eftermiddagen samledes en lille Snes Tillidsmænd i vort Hjem paa Møllehøj,

og nu blev Skattebeløbene i de enkelte Valgdistrikter talt sammen og den Inddeling i Klasser foretaget, som Myndighederne først skulde i Gang med, naar Listerne var inddraget. Vi var derefter hurtigt i Stand til at afgøre, hvor der var Mulighed for at faa danske Valgmænd valgt, hvor Mulighederne ved Forskydning af Skattebeløbene kunde øges, og hvorledes det bedst lod sig gøre. Der blev da ogsaa i de følgende Dage udarbejdet Reklamationer, som skulde forbedre Udsigterne for os. Vi stillede saaledes Krav om, at en dansk Vælger i første Klasse i 1. Valgdistrikt fik tilskrevet et Skattebeløb, der var betalt i Aabenraa. Derved vilde en tysk Vælger glide ned i anden Klasse og det tyske Flertal i første Klasse ændres til, at der var lige mange danske og tyske Vælgere i Klassen, saa der blev Lodtrækning. Det samme gjaldt for en Førsteklasse i et andet Distrikt, hvor en dansk Vælger fik tilskrevet et Beløb, der var betalt i Avgustenburg.

Men hverken de tyske Myndigheder eller andre Tyskere maatte faa noget at vide herom før i sidste Øjeblik, saa eventuelle Modforanstaltninger ikke lod sig gennemføre. Den Dag, Listerne blev inddraget, stod vi paa »Dybbøl-Posten's« Redaktion med Uret i Haanden, og 5 Minutter før Fristens Udløb afleverede Jørgen Otsen paa Raadhuset de Ændringer i Valglisterne, vi krævede opnaaet. Da Listerne fremlagdes for anden Gang, viste det sig, at vore Reklamationer havde maattet tages til Følge, og at Klasseinddelingen nu saa saadan ud, som vi paa Forhaand havde beregnet.

Ikke saa mærkeligt, at jeg i Dagbogen sammenlignede Forarbejdet i Sønderborg til Landdagsvalget i 1908 og det forudgaaende Arbejde nu i 1913:

»Dengang næsten ingen til at hjælpe, Listerne kun halvt afskrevne. Denne Gang Hjælp overalt, god Vilje mange Steder, Materialet i Orden helt igennem. Saa har de seks Aar her i Sønderborg dog ikke været forgæves.«

Dernæst maatte vi sikre os, at de Vælgere gik til Valg, som kunde bidrage til, at vi fik danske Valgmænd sat igennem. Men helt let var det ikke altid. Den offentlige Stemmeafgivning tyngede mange, og de tyske Myndigheder var erfaringsmæssigt ikke bange for at boykotte danske næringsdrivende.

Med eventuelle tyske Tilbøjeligheder af den Slags for Øje skrev jeg faa Dage før Valget i »Dybbøl-Posten«, at de allerfleste Tyskere

godt nok indsaar det forkastelige i at bruge saadanne Kampmidler:

»Imidlertid skal vi dog fastslaa, at der i Aar vil blive holdt nøje Kontrol med, om sligt lægger sig for Dagen, og der vil da ufortøvet blive taget Modforholdsregler. Skal der være økonomisk Kamp, saa skal vore Modstandere begynde, men vi skal ikke blive dem Svaret skyldig. Vi fraraader altsaa paa det allerbestemteste vore tysksindede Medborgere at omgaas slige Tanker nu og senere. Den Skærpelse af Forholdene, dette vilde medføre, vil hjemsøge dem selv værst. Vær vis paa det.«

I 2. Distrikts første Klasse var der 2 danske Vælgere, 2 tyske og 1 neutral. Den ene af de danske var den gamle Købmand Jens Behn, der efter Sigende havde opgivet at gaa til Valg, fordi det efter hans Mening ikke førte til noget. Jeg talte med Drogist Nielsen om deres Genbo, og Fru Nielsen sagde straks: »Ja, gamle Behn har ikke villet til Valg de sidste Gange. Men denne Gang skal han hen. Jeg er maa-ske den eneste, der kan faa ham med. Men De kan være ganske ro-lig, han møder paa Valgdagen.« Jeg forholdt mig noget tvivlende, men hun gentog: »Han møder paa Valgdagen, det garanterer jeg for.« Han mødte. Vi fik Lodtrækning, og den ene Valgmænd blev dansk, den anden tysk.

I 3. Distrikts første Klasse vilde vi have 7 danske Stemmer mod 6 tyske, hvis alle gav Møde. Det drejede sig om 2 Valgmænd. Jeg havde paataget mig at tale med dem alle, og de 6 sagde straks Ja. Men den syvende, en Købmand i Jernbanegade, svarede, at det kunde han ikke. Han leverede Olie til den tyske Marinestation, og han risike-rede at miste Leverancen, hvis han stemte. Det lykkedes mig at faa ham talt til Hjerte. Jeg klargjorde for ham, hvorledes hver enkelt Stemme her kunde blive afgørende for, om vi fik de 2 Valgmænd og muligvis derved beholdt Mandatet. »Ja, saa maa jeg hen«, sagde han. »Lad det saa gaa med det andet, som det kan.«

Han mødte paa Valgdagen som de andre i Klassen og ydede dermed sit til, at Sejren blev vundet. At hans Stemme ikke fik den afgø-rende Betydning, den kunde have faaet, var ikke til at forudse. Men jeg veed, at han alligevel bagefter glædede sig over, at han kom hen. Det viste sig heldigvis ogsaa, at der forretningsmæssigt ikke skete ham noget.

Noget anderledes laa det med Fabrikant P. Knarhøj, Byens største Skatteyder og næringsdrivende.

Knarhøj var en stiltfærdig og tilbageholdende Mand. Det laa ikke for ham at deltage i det offentlige Liv, og optraadte han en Overgang som Kommunalmand, blev han hentet til det. Alligevel betød det noget i den tyske Tid, at Sønderborgs første Arbejdsgiver var dansk. Forud for Landdagsvalget kom han en Dag sammen med en af sine Sønner op til mig paa »Dybbøl-Posten's« Kontor og sagde: »Jeg ser af Valglisten, at jeg i min Klasse maa regne med at være ene dansk Vælger over for 4-5 tysksindede. Mener De, at det under disse Forhold har nogen Betydning, at jeg gaar hen og afgiver min Stemme? Vil det ikke tage sig ud som en tom Demonstration?« Jeg kunde hertil kun svare: »Det er rigtigt, at Deres Stemmeafgivning hverken kan gøre fra eller til med Hensyn til selve Valgets Udfald. Men det er dog altid en dansk Stemme, og dertil kommer, at mange af vore danske Arbejdere vil føle sig opmuntret ved at se en Mand med Deres sociale Position gaa i Spidsen ved Valget.« »Ja, hvis De ser saadan paa det, skal jeg nok komme«, sluttede Knarhøj vor Samtale.

Dr. Hahns Kandidatur fik ret uventet nogen Tid før Valget Støtte fra den tyske Fredsforenings Formand, Pastor Schmidt, Vodder, der i Foreningens Tidsskrift »Nordschleswig« erklærede, at selv om Foreningens Medlemmer var højst utilfredse med Dr. Hahn som tysk Fælleskandidat, saa nødsagedes de alligevel til at stemme paa ham.

»Hahn er ikke vor Mand«, sluttede hans Indlæg, »og han kan aldrig være det. Men Situationen, som den er bleven, vil denne Gang tvinge os til at bekende vor Tyskhed ved at afgive vor Stemme for ham.«

Denne Parole mødte Modstand inden for Foreningens Lokalafdeling for Sønderborg, hvis Bestyrelse Dagen før Valget lod udsende en Redegørelse til Foreningens Medlemmer, hvori det hed:

»Man har mundtligt udbredt det Rygte, at ogsaa vi vilde stemme paa Dr. Hahn, aabenbart i den Hensigt at vildlede andre Vælgere og paavirke dem. Dette paalægger os den Pligt herved ganske bestemt og uden enhver Misforstaaelse at erklære: Vi gaar ikke til dette Valg. Naar Valget ikke forløber efter Ønske for de Herrer af Den tyske Forening, saa maa de tilskrive sig selv det.«

I »Sonderburger Zeitung« oplystes, at Bestyrelsen bestod af Læge, Dr. Krey, Lærer Jørgensen, Pastor Jørgensen og Sagfører, Dr. Johannsen.

Af selve Valget, som det formede sig i Sønderborg, gav jeg efter Anmodning en Skildring i De samvirkende sønderjyske Foreningers Medlemsblad »Sønderjyden«, som her følger i Uddrag:

»Lad mig give et Billede af Valghandlingen i mit eget Distrikt.

Klokken 10 Formiddag begyndte Valget. Tredje Klasse, de lavest beskattede Vælgere, stemmer først. Der er Huller i Rækkerne, baade paa dansk og paa tysk Side. De danske Arbejdere føler sig naturligt trykket ved, at Valget er mundtligt, saa enhver kan kontrollere deres Stemmeafgivning. Af Tyskerne var de mere frisindede, ikke saa faa for Resten, bleven borte. Vælgerne raabes op og træder hen foran Bordet, hvor Valgbestyrelsen sidder, og nævner saa Navnene paa de to Valgmænd, de vil vælge. Efterhaanden som Valget skrider frem, ses det, at det hele kommer til at staa paa Vippen. Der er omtrent lige mange danske og social-demokratiske Stemmer paa den ene Side og tyske paa den anden. Saa slutter Valget, og Stemmerne tælles. Spændingen lyser ud af alle Ansigter. Nu læses Resultatet op: 62 tyske Stemmer og 61 danske og social-demokratiske. Kun to Mand til, og Klassen havde været taget.

Alle tredje Klasses Vælgere anmodes nu om at forlade Salen, og de mange uniformerede Embeds- og Bestillingsmænd, for det meste Jernbane- og Postfunktionærer, der har indtaget hele den ene Side af Valglokalet, forsvinder. Derefter vælges der i anden Klasse, men her foregaar Valget temmelig interesseløst. Der er kun faa danske Stemmer, ogsaa her vælges de to tyske Valgmænd.

Men nu kommer første Klasse. Her staar der 4 danske Vælgere, af hvilke jeg selv er den ene, mod 4 tyske. Ifølge Valgreglementet skal Udfaldet derefter afgøres ved Lodtrækning. Der skæres fire Strimler Papir tilrette, og de 2 danske og 2 tyske Valgmænds Navne nedskrives paa dem. Sedlerne puttes i en Hat og rystes rundt, nu skal Valgforstanderen trække Loddet. Der er lydløs Stilhed. Han henter en Seddel fra Hattens Dyb og læser den ene danske Valgmænds Navn. Saa fik vi dog een. Valgforstanderen henter en ny Seddel frem, Spændingen stiger. Han folder den langsomt ud, og der tegner sig noget af et Smil om hans Mund. Det er Navnet paa den anden dan-

ske Valgmand. Der lyder et undertrykt Vredesudbrud fra den bageste Del af Salen, men det gaar til Bunds i et dæmpet Bravo fra danske Vælgere i Salens Baggrund.

Jeg iler ud i Lyset og Solen. Danske og tyske Vælgere befolker Gaden og drøfter ivrigt i Smaaklynger de allerede indtrufne Resultater fra forskellige af Byens Distrikter. I en anden Førsteklasse er det ligeledes kommen til Lodtrækning, der blev valgt 1 dansk og 1 tysk Valgmand. I en tredje Førsteklasse skulde vi være sikre paa Udfaldet, hvis alle vore Vælgere møder. Vi var da 7 Stemmer mod 6, og det gælder 2 danske Valgmænd. Det meddeles, at de er der alle Mand, og lidt efter staar Resultatet fast. En fjerde Førsteklasse, som vi fra første Færd har regnet som sikker, bringer 1 dansk Valgmand. Her er Distriktet mindre, og som Følge deraf skal der kun vælges een. Det er 6 i alt. Se kun, nu er vi med.

Og nu er der Rykind paa vort lille Kontor. Telefonen kimer uafadeligt, og alle vil have Resultater udefra. De kommer lidt efter lidt, og snart veed alle, at Fællesresultatet for den truede Kreds er en straalende Sejr, 153 danske Valgmænd og 112 tyske mod 126 og 112 tyske sidst. I 1908 et Flertal paa 14 danske Valgmænd. Nu er Tallet vendt om, Flertallet er 41. Den nyvalgte Landdagsmand N. Nissen, Viby, staar bag min Stol og tæller med ved Opgørelsen. Jeg ønsker ham til Lykke, det er et stolt Valg.

Der kommer en Landmand styrtende ude fra et af de alsiske Landdistrikter. Hans Ansigt straalere af Glæde ved det store Sejrsbudskab. Jeg følger ham ud og taler et Par Ord med ham paa Trappen. Pludselig bliver hans Ansigt meget smukt, og de blaa Øjne staar i Vand. Ja, ja, nu er der ingen af os, der kan sige mere i Øjeblikket. Det er alt for lykkelig en Dag.

Klokken er 1¹/₂ Nat, mens jeg skriver dette. Omkring ved 300 danske Mænd og Kvinder fra Byen og Omegnen har talt og sunget Sejren ind paa en af de gamle Gæstgivergaarde. Syrener duftede paa paa Bordene, og Festfølelsen laa over alt og alle. Nu er Gaderne øde, og en ny Dag melder sig i Øst. Uden for mine Vinduer drager Majnatten, Sommernatten, forbi, lun og stille. Og jeg føler pludselig, at nu er det Sommer.

Sommer for mig og mine. Sommer for mit Folk og mit Land. Sommer.«

Dagbogen fortæller supplerende, at Nis Nissen, efter at Valget var afsluttet, spiste til Middag sammen med os paa Møllehøj, og at vi bagefter drak Kaffe ude i Haven. Vi havde truffet mange Landboere paa Gaden, der var inde for at høre Valgnyt, og da de senere cyklede forbi Møllehøj undervejs hjem, vinkede de op til os med Hatte og Lommetørklæder og gentog deres: Til Lykke! Til Lykke!

Næste Dag skriftlig Hilsen fra P. Grau:

»Kære Svensson.

Tak og Hyldest. Da Du Dagen før Valget skrev: Sønderborg By vil i Morgen ogsaa regnes med blandt Dagens ærefulde Resultater, vidste jeg, at det ikke var et tomt Løfte.

Til Lykke.

17.5.1913.

Din hengivne
P e t e r G r a u.«

Sindsstemningen i det tyske Hovedkvarter i Sønderborg kan man uden Vanskelighed gætte sig til. De forberedte Sejrsfester med lange Ølborde maatte aflyses, og Landraad Schönberg foreholdt i vrede Vendinger sine trofaste dette »verfluchte Schweinerei« (dette »forbandede Svineri«).

Til yderligere Belysning af Valget i Sønderborg bør endnu anføres, at vel havde vi Lykken med os, hvor der var Lodtrækning. Men ligesom et Par Vælgere flere vilde have givet os danske Valgmænd i 1. Distrikts tredje Klasse, hvor der stod 61 danske og social-demokratiske Stemmer over for 62 tyske, saaledes manglede der kun et Par danske Vælgere i 4. Distrikts anden Klasse, hvor vi havde 13 danske Stemmer mod 14 tyske.

I alt blev der i Sønderborg afgivet 613 tyske Stemmer (i 1908: 510), 232 danske (i 1908:150) og 79 social-demokratiske (i 1908:78).

Men ellers var det Aabenraa Amt, der denne Gang blev den glædelige Overraskelse for os.

I Sønderborg Amt havde hverken Flækken Avgustenburg eller Omegn paa Grund af Myndighedernes Valggeometri kunnet holde de danske Valgmandstal fra sidst. Dels var nogle Landkommuner, der i 1908 stemte sammen med Avgustenburg, skilt fra, og dels var de mellemalsiske Herregaarde nu lagt sammen. Heller ikke Aabenraa

By havde kunnet bevare sine 2 danske Valgmænd fra sidst. Til Gen-gæld mødte Graasten og Broagerland samt Aabenraa Amts Landdi-strikter, hvor Redaktør Refslund Thomsen, Aabenraa, ledede Slagets Gang, med uventet stor dansk Fremgang og tysk Tilbagegang.

I min Artikel »Majsejren« af 17. Maj fremdrog jeg af Enkeltre-sultater:

»I Graasten lykkedes det at tage 2 Valgmænd i anden Klasse ved Lodtrækning og 2 Valgmænd i tredje i Fællesskab med Social-Demo-kraterne. Det er en glimrende Oprejsning for de energiske Danske der i Byen, der kun har haft tyske Valgmænd i den sidste Snes Aar. Omsider er Danskheden ogsaa brudt igennem der, saa det kendes i vid Omkreds.

Men der er mange andre overordentlig smukke Resultater fra Aa-benraa Amt. Løjt, der sidst havde 4 tyske Valgmænd, møder denne Gang frem med 3 danske og 2 tyske og har dermed overvundet en forbigaaende Tilbagefalds-Periode. Bedsted gaar det paa samme Maade, sidst lutter tyske Valgmænd (3), denne Gang 2 danske og 2 tyske. Selv det tidligere saa stærkt hjemmetyske Uge, der som Graa-sten i en Snes Aar kun har haft tyske Valgmænd, sidst 4, staar nu med 1 dansk og 3 tyske, et forjættende Tegn om Sognets Fremtid. I Skovbøl, hvor man siden 1898 har haft 1 tysk Valgmand ved Siden af de danske, er der nu paa ny rent Land, 4 danske Valgmænd. Ad-sbøl har ved flere foregaaende Valg haft 1 dansk og 2 tyske Valg-mænd. Denne Gang er Forholdet det omvendte, 2 danske og 1 tysk. Kliplev har i en længere Aarrække haft til Hælvten danske og til Hælvten tyske Valgmænd. Men sidst beredte Sognet os den smerte-lige Skuffelse at troppe op med lutter tyske, 5 i alt. Nu er Skammen slettet ud, Kliplev staar med 2 danske og 4 tyske. Forhaabentlig kan det endda bedre sig ad Aare. Som Nummer sidst i Rækken, men ikke Nummer mindst, kommer saa Rinke-næs, hvor der fra gammel Tid raader megen Hjemmetyskhed. I 1888 havde Sognet 1 dansk Valg-mand, siden lutter tyske, indtil det nu staar med 2 danske og 3 tyske. Det er ungt Arbejdsmod, der har gjort sig gældende derovre i de se-nere Aar. Lad os glæde os ved det.«

Efterfølgende Tabel viser, hvorledes 2. Landdagsvalgkreds fra at være en haardt truet Kreds ved Valget i 1913 blev en sikker Kreds.

Valgjaar	Sønderborg Amt		Aabenraa Amt		Hele 2. Valgkreds		Dansk Flertal
	Antal danske Valgmænd	Antal tyske Valgmænd	Antal danske Valgmænd	Antal tyske Valgmænd	Antal danske Valgmænd	Antal tyske Valgmænd	
1898	81	32	43	58	124	90	34
1903	78	42	40	67	118	109	9
1908	86	40	40	72	126	112	14
1913	94	50	59	62	153	112	41

At 1. Landdagsvalgkreds, Haderslev Amt, med sin ene Købstad ogsaa havde et flot Valg, behøver kun at antydes. Her gik Antallet af danske Valgmænd frem fra 160 til 179 og Antallet af tyske tilbage fra 58 til 56. I Haderslev By var der 8 danske Valgmænd. Det danske Flertal i hele 1. Valgkreds var 123.

I Tønder Amt gik det danske Valgmandstal frem fra 33 til 34.

Hvorledes den tysk-slesvigske Presse tog paa Valgresultatet, fremgaar af saavel Læserindlæg som af egne Kommentarer.

I et Brev til »Apenrader Tageblatt« fra en Tysker i Kiel, der en Overgang havde boet i Aabenraa, tales der om det sørgelige Resultat, der virker »sønderknusende«, og om »Sønderborg Bys Skændsel«. Heldigvis: »Saa meget klarere straalere Stjernen fra Aabenraa. Aabenraa fortjener sandelig, at den ikke mere behandles saa stedmoderligt i Sammenligning med Sønderborg.«

Det statsunderstøttede »Schleswigsche Grenzpost« i Haderslev gik lige til Biddet, naar det i en ledende Artikel skrev:

»Vi ønsker som bekendt en hensynsløs Undertrykkelse af Dancker-Partiet og dets hele Organisation, Aviser, Foreninger og Forsamlingshuse medindbefattet, og anser Undtagelseslove for at være uundgaaelige.«

Tonerne i »Sonderburger Zeitung«, hvor Skuffelsen maaske havde været størst, var mere afdæmpede. Bladet kunde oplyse, at en Gaardejer i Tandslet, der var Søn af en gammel Hjemmetysker og udpeget til at være tysk Valgmand, havde stemt dansk og altsaa været med til at berede Danskheden en ufortjent Triumf:

»Men naar man nu paa dansk Side hengiver sig til denne Triumf-løelse, saa maa det dog betænkes, at dette Valg lige saa lidt som

andre af Dansker-Partiets hidtidige Aktioner formaar at ændre noget ved de bestaaende Forhold. Og selv om det skulde lykkes Danskerne endnu meget mere at forstørre Afstanden mellem Valgtallene, saa vil det lige saa lidt kunne foranledige de kampprøvede Tyskere til at opgive Kampen for deres nationale Sag, som det vil føre Dansker-Partiet blot et eneste Skridt nærmere til dets egentlige Maal. Dansker-Partiets egentlige Maal, som altid fremhæves af Partiførerne og Pressen, og som billiges af den dansksindede Befolkning, idet den løfter og bærer disse Førere og Pressen, er Kravet om Løsrivelse. Dette vil imidlertid ingen Sinde gaa i Opfyldelse, selv om der ogsaa blev afgivet ti Gange saa mange danske Stemmer som tyske.«

Da Hovedvalget fandt Sted i Graasten den 3 Juni, blev Tyskerne borte. Som Følge deraf blev der kun valgt danske Bisiddere. Ved Valgbordet sad foruden Valgforstanderen, Landraad Uslar, Aabenraa, og Kredssekretær Ebelt fra Aabenraa, der var Protokolfører, de danske Valgmænd Møllejejer P. Hansen, Sønderborg, Gaardejer Jørgen Grau, Ketting, og Møllejejer Jacobsen, Rødemølle ved Rødekro. N. Nissen blev derefter valgt enstemmigt til Kredsen Landdagsmand og proklameret som saadan.

Om Tyskernes Udebliven fremkom der hurtigt i Pressen en tysk Udtalelse om, at den skulde ses som en Protest mod Regeringen i Berlin, hvis Politik havde ødelagt saa meget tysk Arbejde i Nord-slesvig. Men da Tyskerne i Haderslev Amt, hvor det danske Valgresultat jo ogsaa havde været nedslaaende for dem, var mødt og havde stemt paa en tysk Kandidat, som de plejede, mente jeg, at ogsaa andre Motiver maatte være medvirkende.

»Det tyske Nederlag«, skrev jeg i »Dybbøl-Posten«, »vilde være bleven endnu føleligere, hvis man nu oven i Købet skulde være mødt frem i Graasten over for et saa betydeligt dansk Flertal, her, hvor man for ti Aar siden tilraabte de danske Valgmænd det haanende: For sidste Gang! (»Zum letzten Mal!«) Maaske adskillige Tyskere dog har kviet sig ved under disse Omstændigheder at skulle gense Stedet for tidligere Tidens Overmod. Saa overlod man det da til Landraad v. Uslar i Aabenraa, der maatte give Møde i sin Egenskab af Valgkommissær, at konstatere Omfanget af fejlslagne tyske Forhaabninger og af Danskhedens Vækst i de sidste ti Aar. Det kan ikke have været nogen attraaværdig Opgave for den stilfulde, hvidhaa-

rede Embedsmand. Mon han ikke i sit stille Sind skulde være kommen til at tvivle om Ufejlbarligheden af de Styremidler, som ogsaa han har været en Tilhænger af.

For de danske Valgmænd var Dagen en Glædesdag i fuldeste Maal, vel ikke mindst for dem, der var med i 1903 og mindes, hvor smaat det saa ud dengang. Knebent Flertal og kneben Sejr, nu Tryghed og fast Fremrykning paa alle Kanter. Hvad de kommende fem Aar kan bringe, som ligger mellem dette og næste Valg, veed vel ingen. Men vi tør tro, at den Fremgangslinje, der nu kendetegner Udviklingen for os, vil kunne holdes trods tyske Demonstrationer og mulige deraf flydende nye Tvangsforholdsregler.«

Landdagsvalget i 1913 blev det sidste Valg til et tysk Parlament, som de danske Nordslesvigere deltog i. En straalende Afslutning paa Rækken af Valgdage under Fremmedherredømmet.

»SØNDERBORGHUS«

Det folkelige og nationale Arbejde i Sønderborg By og Amt, som er skildret i det foregaaende, kronedes med Indvielsen af den store danske Forsamlingsbygning »Sønderborghus« i Maj 1914.

Men Tanken om et »Sønderborghus« kan føres saa langt tilbage som til Onsdag den 20. Februar 1907, altsaa kun et Par Maaneder efter, at vi var flyttet til Sønderborg, og jeg havde overtaget Redaktionen af »Dybbøl-Posten«. Der var den Dag til Klokken 5 Eftermiddag indbudt til et Møde i Sønderborgs gamle Forsamlingshus ved Kastanjeallé med Frøken Agnes Smidt fra Lundsmark som Oplæser. Fra vort Hjem deltog to Personer, min Hustru og vor unge Pige. Jeg selv var saa optaget af mit Begynderarbejde ved Bladet, at jeg ikke kunde være med. Men hvad jeg bagefter hørte om Mødet, meddeltes næste Dag i Bladet i en lille Notits, hvori det hed:

»For Forretningsfolk var Tiden meget upassende. Men da Sønderborgerne, som det blev sagt, ikke plejer at tage Del i den Slags Møder, var Tiden sat saaledes for Landboernes Skyld. I alt var der mødt 25, hvoraf kun 7 fra Sønderborg, et meget beskedent Antal.«

Forholdet var altsaa det, at Sønderborg vel havde sit danske Forsamlingshus, indviet faa Aar i Forvejen, den 14. Juni 1903, men at Byens danske Borgerskab ikke følte sig staaende i noget Forhold til det. Huset var Landboernes, og de kom kun til de politiske Møder, der afholdtes med halve eller hele Aars Mellemrum. Og dog var det netop nu paakrævet at have et Samlingssted, hvor Danske fra By og Land kunde mødes og Sønderborgs Danskhed hente Styrke til at tage den Tørn, der med den nationalt truende store tyske Marinestation i Synskredsen forestod.

Knap otte Dage senere, den 27. Februar, offentliggjorde jeg i

»Dybbøl-Posten« en ledende Artikel »Et Forsamlingshus«, hvoraf følgende:

»Skal det lykkes at samle danske Folk i Sønderborg om det, som giver Danskheden Levedygtighed og Styrke, saa maa der bygges et andet Forsamlingshus. Efter Oplæsningen forleden var der ikke saa faa, som ankede over forskellige Ulemper, der burde have været undgaaet. For det første var der hundekoldt i den store Sal, der er beregnet til at rumme halvfjerde Hundrede Mennesker. At der sad en lille Flok paa 25 og krøb sammen i en Ende af den, skulde ikke forøge Hyggen. Med et brasede nogle Murersvende ind i Salen. Forsamlingshuset er til dagligdags Spisehus for en Mængde Svende, baa-de tyske og kongerigske sandsynligvis, der paa Grund af den forøgede Byggevirksomhed er strømmede til Byen. Lidt efter kom et Par uskyldige Børn ind og skulde se, hvad Løjer her gik for sig. Af og til lød der gennem en Luge nede i den anden Ende Larm og Klirren ind af Gryder og Kar fra Køkkenet. Taget tilsammen led Oplæsningen fra først til sidst under Afbrydelser og Forstyrrelser, som hverken Oplæseren eller Forsamlingen kunde være tjent med. Men under saa uhyggelige Forhold behøver man ikke at gøre sig Haab om at faa Sønderborgerne, der allerede i Forvejen ikke er stærkt optaget af, hvad der gaar for sig dernede, til at gaa til Møde i Forsamlingshuset.

Der gives mange Forsamlingshuse i Nordslesvig, og der lyder mange Lovord om dem. Man kan ikke undgaa at komme til den Antagelse, at Flertallet af dem i alt Fald maa være mere tiltalende at mødes i, end Forsamlingshuset i Sønderborg med Tiden er blevet. Naar Huset er fuldt ved de store politiske Møder til Eksempel, mærkes Uhyggen ikke. Men det er ikke altid, der kan holdes Massemøder. Naar der er et mindre Antal til Stede, vil de nøgne, røde Mure og de gabende Vinduer uden Gardiner altid gøre sig gældende.«

Der følger derefter et Forslag om at sælge Huset og rejse et nyt og mere tidssvarende. Artiklen slutter saaledes:

»Det skal være overladt til de Mænd, som staar for Forsamlingshuset, at bedømme, hvor vidt Tiden er inde til at sælge det gamle eller ej. At det inden ret mange Aar vil blive afhændet til en Køber, kan der vel næppe tvivles om. Saaledes som det staar, gør det ingen

Gavn for de Penge, der stikker i det, og det gør de Haab til Skamme, som man nærede, da det blev rejst.«

Der fremkom hurtigt nogle Indlæg med Tilslutning til Tanken, bl. andet fra Andr. Grau og N. Kr. Nielsen, Mjang. P. Kaad, Volle-
rup, som var Formand for det Selskab, der havde ladet det gamle Hus opføre, skrev til mig privat, at han var enig med mig om, at det daværende Forsamlingshus ikke gjorde Fyldest, som det burde:

»Og jeg skal gerne gøre et Arbejde for at faa det solgt og et andet rejst. Ligeledes er jeg enig med Grau. Naar jeg alligevel ikke udtaler mig i Pressen om den Sag, saa er det, fordi vi er halvvejs bundne til det, som det er. Dengang vi hvervede Penge til Forsamlingshuset, indkom der mellem 2 og 3 Tusind M. fra Sønderborg By, og det blev dengang sagt, at Forsamlingshuset ikke skulde tage Brødet ud af Munden paa Gæstgiverne i Byen. Ja, jeg maatte endog lægge mig stærkt i Selen for at faa den lille Gæstestue og Beboelseslejlighed.«

Men han tilskyndede mig til at fortsætte. Der vilde saa i Løbet af Foraaret blive indbudt til et Møde for Parthaverne i det gamle Forsamlingshus, hvor mit Forslag kunde drøftes.

Dette Møde fandt Sted den 28. Marts, og der nedsattes her et Udvalg paa 5 Mand, 3 fra Sønderborg, 1 fra de alsiske Landdistrikter og 1 fra Sundved, til at arbejde videre med Sagen. Udvalget kom til at bestaa af Rentier Chr. Rode, Materialhandler Nielsen og Redaktør Svensson for Byens Vedkommende, Gaardejer P. Kaad, Volle-
rup, for Als og Gaardejer J. Staadsen, Dybbølmark, for Sundved.

Den 9. Maj paafulgte et nyt Møde, indvarslet af Udvalget, hvor det »efter en temmelig lang Drøftelse, med 11 Stemmer mod 6« vedtoges at sælge det gamle Forsamlingshus, men indtil videre anbringe Pengene rentebærende for at afvente, hvorledes Ejendomspriserne udviklede sig, før der erhvervedes Grund til et nyt. Bestyrelsen for det gamle Forsamlingshus og Udvalget bemyndigedes til at afhænde det daværende Hus for ikke under 40.000 Mark. Den 10. Maj, den 21. September og den 26. September forhandlede der med Købmand J. Beuckel, Sønderborg, om Salg af Huset, og det overdroges ham derefter fra 1. Oktober 1907 for en Købesum af 43.000 Mark. Huset skiftede senere Ejer, blev efter en Ombygning omdannet til et Etablissement med det flot klingende Navn »Kaiserkrone« og har

nu i en lang Aarrække under Betegnelsen Kino-Palæet været Biograf-teater.

Som et Kuriosum kan indføres, at det gamle Selskab, »Sønderborg Kreds's Byggeselskab«, blev indført som Selskab med begrænset Hæftelse i Nordborg, da man ikke ønskede at have med Dr. Hahn at gøre, der da var Amtsdommer i Sønderborg.

Efter at Sagen havde været fremme i Mellemtiden, men var bleven lagt til Side, blev den paa ny aktuel i 1911. Paa et Møde den 27. August nævnte Aar fremkom det i sin Tid nedsatte Udvalg med et Forslag om at omdanne eller udvide det gamle Selskab, skaffe ny Aktiekapital til Veje og dernæst købe det bageste Grundstykke af Ejendommen »Hotel Stadt Hamburg« med Front til Løngang, skraat over for den alsiske Smaabanegaard, og der opføre det nye Hus.

Forslaget godkendtes, og i de følgende Maaneder tegnedes der ny Kapital i Sønderborg og nærmeste Opland. Det lykkedes i Løbet af forholdsvis kort Tid at faa tegnet c. 48.000 Mark, deraf omkring 20.000 Mark i Sønderborg By. Halvdelen af de sidste tegnede jeg selv paa en Formiddag, samme Dag, som jeg skulde rejse til København ved Middagstid. I »Dybbøl-Posten« for 1. September 1911 læstes under Sønderborg herom:

»I Gaar tegnedes af Enkeltmand i Løbet af et Par Timer 10.000 Mark til det nye Forsamlingshus (deraf dog de 1000 Mark fra Graasten). Tegningen fortsættes senere. Lad denne Begyndelse være et godt Varsel for det nye Foretagende.«

Aarsagen til dette Hastværk var, at jeg havde faaet at vide, at der var nogle Sønderborgere, der vilde tegne Bidrag til at købe et Hotel for. Jeg havde allerede paa det Tidspunkt faaet Arkitekt, Professor Martin Nyrop, København, til at love at give Tegning til det nye Hus, og jeg kunde ikke risikere, at det hele dermed gik i Baglaas. Altsaa maatte der Fart paa. Jeg satte mig selv først paa Listen med 1000 Mark. Derefter gik jeg, saa vidt jeg husker, ind til Firmaet Andersen & Birkedal i Perlegade, sagde kort og godt, hvad det drejede sig om, og lagde Listen paa Bordet. Købmand Birkedal talte et Øjeblik med sin Kompagnon, J. Andersen, nu Magasin, der var paa Kontoret, og kom hurtigt tilbage med et tegnet Beløb paa ligeledes 1000 Mark. Det tog i alt vist 5 Minutter. Derefter gik Turen videre, og over Middag rejste jeg.

Da Tegningen var tilendebragt, havde vi sammen med den resterende Kapital for det gamle Forsamlingshus, af hvilken der var bleven betalt nogen gammel Gæld samt bidraget til Opførelsen af Tandslet Forsamlingshus med 2000 Mark og Egen Forsamlingshus med 3000 Mark, c. 83.000 Mark til Raadighed.

Paa en Generalforsamling den 13. December omdannedes Selskabet og optoges de nye Aktionærer. Derefter valgtes til Bestyrelsen Gaardejer P. Kaad, Vollerup (Formand), Materialhandler L. Nielsen, Sønderborg (Næstformand) og Rentier A. Blad, Avgustenburg (Sekretær og Kasserer). Til Tilsynsraadet Købmand J. C. Hansen og Bankdirektør H. Lyck, Sønderborg, Gaardejerne J. Jacobsen, Vestermark, N. Kr. Nielsen, Mjang, Rentier P. S. Paulsen, Tandslet, Landdagsmand N. Nissen, Viby, Gaardejer H. Andersen, Nygaard paa Kegnæs, Gaardejer Nik. Nielsen, Asserballeskov, og Gaardejer H. Eriksen, Almsted. Til Byggeudvalget Redaktør A. Svensson, Sønderborg (Formand), Materialhandler L. Nielsen, Sønderborg, Maskinbygger G. Nielsen, Sønderborg, og Købmand V. Jørgensen, Sønderborg, desuden Gaardejerne J. Jacobsen, Vestermark, Jørg. Møller, Sundsmark, og Rentier A. Blad, Avgustenburg.

Den 28. December 1911 købtes Grundstykket til det nye Forsamlingshus af Bryggeridirektør Chr. Petersen, Sønderborg, stort 963 Kvadratmeter, for 18.000 Mark. Den 6. Maj 1912 blev den af Professor Nyrop forelagte Tegning godkendt af Generalforsamlingen. Derefter vandrede Tegningen i $\frac{3}{4}$ Aar fra det ene offentlige Kontor til det andet, og da den omsider havde opnaaet Godkendelse, dukkede paa ny Planen op om at købe et af Byens ældre Hoteller i Steden for at bygge. Det var ved den Lejlighed, Professor Nyrop, der var ganske uden økonomisk Interesse i Sagen, i et Brev til mig af 14. April 1913, som jeg igen lod gaa videre til Byggeudvalget, talte Nybygningens Sag med en Varme og Inderlighed, der viste, hvor hjerteligt han tog Del i det Arbejde, vi ønskede fremmet. Morsomt for øvrigt, at Professor Nyrop oprindelig har tænkt sig den Gengivelse af Frølichs Hagbarth og Signe anbragt i Salen, som langt senere kom til at pryde Duborgskolen i Flensborg. Jeg gengiver af Brevet:

»Faar jeg Held og Lykke til at udtrykke og forme, hvad jeg har tænkt, saa er jeg vis paa, at I nok skal komme til at neje jer, naar I var inden for Murene, gik gennem den store Forhal, op ad Trap-

perne til Salen, med Hagbarth og Signe hver paa sin Side af Scenen, malet legemsstore efter gamle Frølichs Tegninger, og over Scenen, hvorfra det danske livsalige Sprog skulde have lydt i mange Aar, der skulde staa: »Sødt i Lyst og sødt i Nød.«

Hvordan tror I, at et Hotel kan blive et Hjem for Eders bedste Tanker, en Ramme omkring alt det dyrebare, I har sammen? Stene-
ne tale. Hvad taler Hotellets Stene om? Hvad kunde et Hus, som I alle fulgte fra Grunden til Tagmønningen med Bøn og gode Ønsker ikke blive, Grundstenen lagt i Tro, Haab og Kærlighed, Kransen hejst og Huset taget i Brug i Tak og Glæde, hver Sten et Ønske om Dag og Daad for og af danske Mænd og Kvinder.«

Det er ikke ethvert Hus, der har haft en saadan Bygmester. Og lige saa optaget den berømte Arkitekt var af det forholdsvis beskedne Arbejde, han her uden mindste Godtgørelse havde paataget sig, lige saa tiltalende og fornøjelig var han, naar han opholdt sig i Sønderborg og boede hos os, samlende voksne og Børn i Kreds omkring sig.

Paa et Møde af Bestyrelse, Tilsynsraad og Byggeudvalg den 5. Maj 1913 vedtoges det endelig at bygge efter den af Professor Nyrop udarbejdede og af Myndighederne godkendte Tegning. Hele Foretagendet, Grundstykke, Hus og Inventar beregnedes at ville kræve en samlet Kapital paa 130.000-140.000 Mark, og Bestyrelsen bemyndigedes til at optage de fornødne Laan. Samme Dag som det vedtoges at bygge, overdroges Byggearbejdet til Arkitekt Søren Hansen Bøtke i Sønderborg. Tilsynsførende blev Professor Nyrops Medarbejder, Arkitekt W. Marke, København.

Den 25. Juni 1913 fandt Grundstensnedlæggelsen Sted i Overværelse af en mindre Forsamling. Der var af mig affattet en længere Beretning, indeholdende Hovedpunkterne i Husets Historie indtil da, som blev indmuret i det nordøstlige Hjørne af Forsamlingsbygningen.

I Beretningen fremhævedes, at den danske Befolkning var gaaet ud af Kampen mod Køller-Politikken med en levende Bevidsthed om, at den politiske Danskhedsfølelse i stigende Grad maatte underbygges kulturelt derved, at dansk Aandsliv i stadig rigere Strømme ledtes ind over den sønderjyske Folkeager:

»Dette førte efterhaanden til, at de politiske Møder — med Undtagelse af Tiden ind under et Valg — snart overskyggedes af folke-

ligt opbyggende Møder af enhver Slags. Det satte igen sit Præg paa Forsamlingshusarbejdet. Løsnet blev nu Huse, der alene i deres Fremtræden, ved Stil og Udstyrelse, talte om Danskhed og var skikkede til at være et Fælleshjem for alt, hvad der rørte sig blandt Danske hernede, det være sig paa kristeligt, nationalt eller økonomisk Omraade.«

Efter saaledes at have understreget, at den nye Tids Indhold ogsaa krævede sine egne nye Former, sluttede Beretningen om »Sønderborghus«, som vi var enedes om skulde være Husets Navn, idet jeg til sidst citerede Edv. Lembckes smukke Skolesang:

»Gid det maa komme til at svare til sit Formaal og blive en fast Borg for Danskheden i Sønderborg By samt et Samlingspunkt for den danske Befolkning fra By og Land i Sønderborg Amt. Huset er baaret frem over mange Vanskeligheder af Hjertevarme for vor fælles Sag. Vi sender hermed en Hilsen til senere Slægter og beder dem holde vor gamle Fane højt, som vi har gjort det. Til Slut vil vi nedbede Guds Velsignelse over Huset. Han vogte og bevare det og give vort Arbejde den rette Fremgang. Ja:

Kundskabs Fader, Visdoms Væld
til vor Gerning giv os Held.
Hvad her plantes, lad det lykkes,
hvad her grundes, lad det bygges
paa den rette Hjørnesten.

Lad en Slægt opfores her,
sund og frisk til Livets Færd,
som kan vogte, som kan hædre
Arven fra de høje Fædre,
Danmarks Sprog og Danmarks Navn.»

Der havde, da Grundstenen blev nedlagt, været afholdt c. 20 Byggeudvalgsmøder og desuden en Del Bestyrelses- og Tilsynsraads-møder, og flere fulgte efter. Et mindre Udvalg havde foretaget alle Indkøb af Dækketøj, Køkkenredskaber osv. Den 25. Avgust 1913 var der Rejsegilde. I det herligste Solskinsvejr samledes en Skare af Byens og Omegnens Beboere i Tagetagen og udbragte et rungende Leve for Huset og dets Fremtid, mens 17 store Kranse svajede sagte frem og tilbage i en mild Brise øverst oppe. Bagefter samledes man

til et kortere Samvær nede i den lille Sal, hvor flere tog Ordet. Der var paa det Tidspunkt sysselsat c. 30 Haandværkere og Arbejds-mænd ved Bygningen.

Paa et Møde den 14. November 1913 valgtes Gæstgiver Chr. Nielsen, Asserballeskov, til Vært paa »Sønderborghus«, og den 9. Maj 1914 opnaaedes Bevilling til alkoholfri Beværtning i Huset. Ind imellem havde jeg sammen med min Hustru været i København for at skaffe Bidrag til Forrentning af Husets Gæld. Jeg modtog af de to Alsingere, Grosserer Hansen, Charlottenlund, der efter Genforeningen købte Nordborg Slot, og Skotøjsfabrikant Jørgen Petersen samt af Magister H. V. Clausen fra Kultursamfundet, hos den sidste til Drift af et Læseværelse, et samlet Beløb paa 2200 Kr. med Udsigt til mere. Især hos Grosserer Hansen og Søn, hvor vi var til Frokost, fik vi en smuk Modtagelse.

De forskellige Arbejder ved Huset var for Størstedelen bleven bortgivet til Firmaer eller Haandværkere i Sønderborg og Omegn. I Bygningen var planlagt en større Sal med Scene og c. 420 Siddepladser, en mindre Sal, bl. andet beregnet til Gudstjeneste, med c. 80 Siddepladser, Lokale med Front ud til Løngang til Borgerforeningen, Klubværelse, Biblioteksværelse og Læseværelse, hvor smukke Egetræsmøbler med blaat Vadmelsbetræk skulde gøre det hyggeligt for de besøgende. Denne Første-Etage kunde ved festlige Lejligheder udgøre et samlet Hele. I Stue-Etagen var der Restauration til Venstre for Indgangen, bestaaende af to Stuer og en Spisestue, til Højre en mindre Privatlejlighed til Udlejning. Den bageste Længe optoges af en stor Garderobe-Hal med en mindre Række Gæsteværelser bagved. I venstre Sidelænge var der nedenunder Køkken og Oplagsrum, længst bagude Stald med Gaardsplads og Adgang fra Jernbanestien. Tag-Etagen rummede atter en Række Gæsteværelser samt Bolig til Værten. Paa Loftet var der indrettet et Badeværelse.

Noget af det smukkeste var den af de fire Længer omgivne Gaard, hvor der, naar den solide Indgangsport var lukket, og Vejret egnede sig dertil, kunde holdes Friluftsmøder. Paa Muren ind til den store Sal var indføjet en Sandstens-Tavle med et gammelt dansk Husvers. Professor Nyrop havde sendt os et Udvalg af saadanne gamle Indskrifter, og min Hustru og jeg og Udvalget med os valgte det, der syntes os mest rammende med det Liv for Øje, der her skulde leves:

Stat her, vort Hus, i Fred
for hvert modvilligt Øje.
Med Guds Tilskikkelser
vi gerne la'r os nøje.
Her friske vi vort Sind,
her takke vi vor Gud.
Velsignet være hver,
som her gaar ind og ud.

Da jeg første Gang henvendte mig til Professor Nyrop om at lave Tegning til Huset, tilkendegav jeg straks det Hovedsynspunkt, som jeg maatte lægge til Grund for Opførelsen af den nye Forsamlingsbygning. Den skulde være en Danskhedens Borg i den af Tyskhed overrendte By, et Værn for det Liv, der rørte sig inden for dens Mure, lukket af udadtil, hvis det var tiltrængt, men ogsaa aabnende sig til Udfald, om det syntes fornødent. Det fremgik uden videre af Husets Arkitektur, den solide, men til daglig ikke stængte Indgangs-port, rykket lidt tilbage under en overbygget Hvælving, og de takkede Gavle, at Tanken om en borglignende Bygning var fastholdt. Selve Byggepladsen virkede endda mere end ønskeligt med til denne Udformning. Grundstykket var saaledes beskaffent, at en frit liggende Bygning kunde der ikke blive Tale om. Den maatte tænkes indføjjet som Led i en Husrække, naar Gaden var tilbygget. Derfor de røde Brandmure til begge Sider, der stak adskillige i Øjnene, men som af Hensyn til Byggeforskrifterne var uundgaelige. Under denne Forudsætning kom ogsaa Facaden til sin fulde Ret, den tætte, i sig selv hvilende Front ud imod Omverdenen, stilren, prunkløs og dansk, sigende netop det, der skulde siges til Modstandere som Meningsfæller: Dette er Symbolet paa den genrejste Danskhed i Sønderborg By, ikke pralende og ikke udfordrende, men tryk i Bevidstheden om egen Kraft og eget Værd.

Arbejdet paa »Sønderborghus« nærmede sig nu hurtigt sin Fuldendelse. Og alt som Murene rejste sig, og Husets Indre tog Form, følte de danske Sønderborgere sig mere og mere delagtige i, hvad der foregik. Tit lagde man Søndageftermiddags-Turene om ad »Sønderborghus«, og snart vidste de fleste noget at fortælle om, hvorledes det blev, og hvor langt vi var naaet.

Og saa begyndte Gaverne at strømme ind.

Damer i og uden for Sønderborg skænkede Gardiner i færdigsyet Tilstand til den store Sal med indvirket bornholmsk Røn efter Teg-

ning af Professor Nyrop. Damer i Avgustenburg gav Gardiner til den lille Sal. Frøken Jessen, Avgustenburg, skænkede Lysekroner til den lille Sal, og Rentier S. Paulsen, Neder Tandslet, forærede os Afstøbning af et Relief af Kunstneren Niels Skovgaard (Hjorten drikker af det rindende Vand ved Korsets Fod) ligeledes til den lille Sal. Vi havde paa en dansk Kunstudstilling i Aabenraa begge været optaget af Relieffet, og da jeg vidste, at S. Paulsen gerne saa, at de Frimenighedsgudstjenester, Jørgen Eriksen indtil da havde holdt paa »Alssund«, nu blev henlagt til den lille Sal paa »Sønderborghus«, foreslog jeg ham at skænke Relieffet til Anbringelse i Salen, hvilket han med Glæde gik med til. Ifølge Bladmeddelelser skal forhenværende Folketingsmand Erik Appel engang efter Genforeningen have fundet Relieffet paa »Sønderborghus«, og han har senere foræret det som en personlig Gave til Frimenighedskirken i Rødding.

Moldts Boghandel, Sønderborg, ydede en større Sum til Lysekronerne i den store Sal, og Enkefru Nielsen, Perlegade i Sønderborg, skænkede et Klaver. Beboerne i Ulkebøl Sogn mødte med et Maleri af Sønderborg Slot, udført af Frk. Helene Jakobsen, Kærvig, og tre gamle Alsingere sendte Bidrag til den indre Udsmykning. Et Sønderborg-Ægtepar gav som Gave et Ur til Restaurationen.

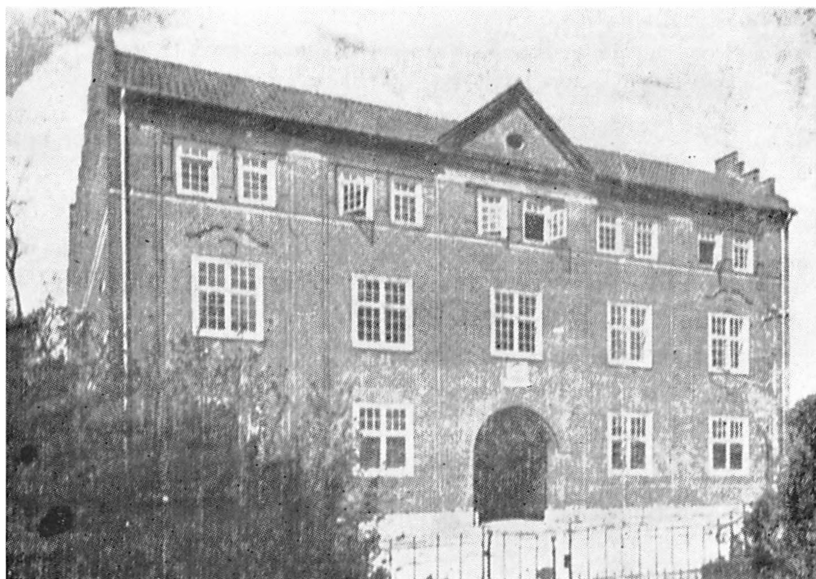
Endelig sendte vore gode Venner, Malerparret Slott-Møller i København, en Afstøbning af Krøyers kendte Drachmann-Buste i Mindet om, at det var i Sønderborg, Drachmann i 1877 skrev »Derovre fra Grænsen«. En særlig stor Gave modtog »Sønderborghus« fra den til sin Død for nogle Aar siden altid stærkt sønderjysk interesserede Arkivar A. Holst Jørgensen, København, i Form af en Mængde gamle Stik, Raderinger og Litografier, af hvilke en stor Del med lokalhistorisk Tilknytning fra Krigene 1848-50 og 1864.

Selve Indvielsesdagen, Søndag den 24. Maj 1914, blev en stor Dag for Sønderborg.

Lørdagen mødte med trykkende Tordenluft, og da hen paa Eftermiddagen Lynene knitrede, og Tordenskraldene rullede hen over Byen, saa det ikke allerbedst ud. Paa det Tidspunkt ankom Professor Nyrop og Frue med Faaborg-Damperen for at tage Bygningen i Øjesyn til Indvielsen. Professor Nyrop medbragte en Fane til Huset, som han selv havde lavet Tegning til og besørget færdiggjort. I Midten en stor rød Flagdug, mundende ud i tre Flige og bærende i Hvidt

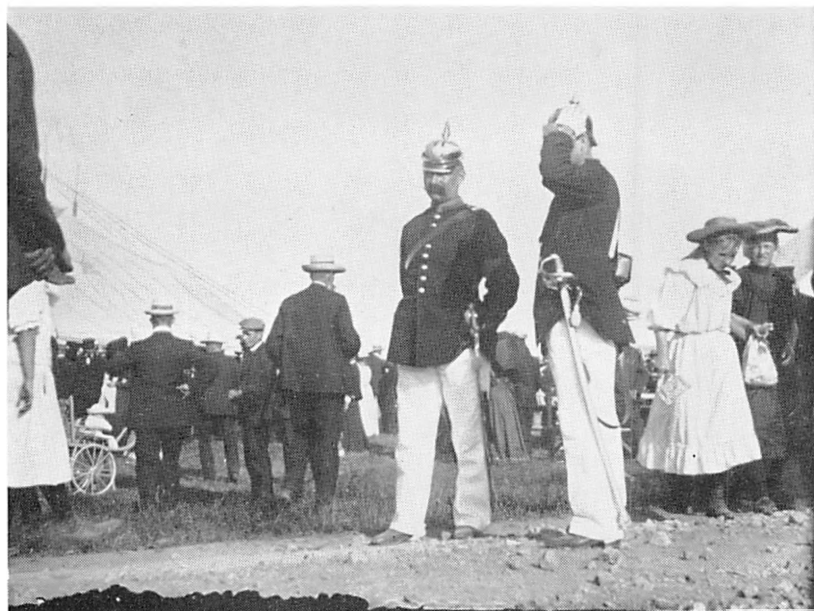
*Før Rejsegildet 25. August 1913 (Der bindes Kranse i Materialhandler Nielsens Gaard)
 Fra Venstre: Fru Svensson, Fru Nielsen, Fru Due, Materialhandler Nielsens Datter
 (siddende), Fru J. C. Hansen, Fru Blad, Augustenborg, Fru Lyck, Materialhandler
 Nielsen, Fru Lundby. Foran ved Kurven: A. Svensson.*

*»Sønderborghus«
 (Facaden ud imod Longang).*

Fra Ungdomsmødet 21. Juni 1914 (Interiør fra Gaarden paa »Sønderborghus«). Paa Talerstolen Landdagsmand Kloppenborg Skrumsager, ved Talerstolen refererende A. Svensson, paa Bænken til Højre siddende Gaardejer J. Jacobsen, Vestermark, og Redaktør A. Lebeck, Haderslev.

Projsiske Gendarmere til Aarsmøde.

Indskriften: »Sønderborghus«. Til hver Side en grøn Vimpel, den ene med en hvid Stjerne, den anden med en hvid Komet. Da jeg spurgte, hvad han havde tænkt sig ved disse to Himmelleger, svarede Professor Nyrop: »Jeg tænkte paa Ordene i Husverset over den midterste Indgangsportal i Gaarden: Med Guds Tilskikkelser vi gerne la'r os nøje.« For øvrigt var det Meningen, at den røde Fane skulde ud ved særlig højtidelige Lejligheder, mens der til Søndagsbrug kunde tages en af de grønne Vimpler.

Der var til Indvielsen udsendt et Særnummer af »Dybbøl-Posten« med Artikler af Harald Slott-Møller (om Professor Martin Nyrop), Ingvald Kieler (»Sønderborghus«), Andr. Grau (Fra Forsamlingshus-Bevægelsens første Tid paa Als), A. Svensson (Hvorledes »Sønderborghus« blev til) og af Fru Agnes Slott-Møller (Holger Drachmann. I Anledning af »Derovre fra Grænsen«, som blev skrevet i Sønderborg). Særnummeret var rigt illustreret med Billeder af Professor Nyrop, det gamle Forsamlingshus ved Kastanjealle og fra »Sønderborghus«.

Søndag Formiddag ændrede Vejret heldigvis Karakter. Solen kom frem paa en høj blaa Himmel, og snart havde man det herligste Indvielsesvejr, nogen kunde ønske sig. Fra Forsamlingshusets Frontspids vajede Fanen lystigt i en tilpas frisk Brise.

Da Gæsterne begyndte at indfinde sig, var der dækket til Kaffe-bord overalt, hvor Siddepladser kunde anbringes, og et Væld af Blomster smykkede de hviddugede Borde i de forskellige Lokaler. Henved Firetiden var hver Plads i den store Sal, paa Balkonen og paa Scenen optaget. Talerstolen var tæt belejret, lige nedenfor sad gamle Reimers og hans Hustru, og langt ud paa Trappegangene saas Hoved ved Hoved. Først da kom endnu Toget fra Nørreherred med flere Hundrede Deltagere, mens andre Hundreder opholdt sig i Gaarden, hvor der ved stort Besøg var forudset et Friluftsmøde samtidig med Mødet ovenpaa.

Klokken 4¹/₂ aabnedes Mødet i den store Sal af Materialhandler L. Nielsen og Friluftsmødet af P. Kaad, efter at Porten ud til Gaden var bleven lukket og laaset. Ovenpaa foreslog Redaktør Svensson som Ordstyrer Sangen »Staa fast, du lille Flok, staa fast«, og i Gaarden foreslog Hjulmand Lind, Sønderborg, samme Sang som Ordstyrer der. Paa et givet Tegn stemtes der i fra begge Forsamlinger, og

nu lød Sangen brusende fra de c. 1000 Deltagere, der havde indfundet sig. Derefter taltes der de to Steder paa samme Tid. Mens Rigsdagsmand H. P. Hanssen besteg den med Bøgegrene smukt pyntede Talerstol i Salen, tog Gaardejer P. Grau Ordet nede i Gaarden. Salens Vinduer blev lukket, og nu viste det sig, at der udmærket kunde tales begge Steder paa een Gang. Den lukkede Gaard frembød under Mødet et sjældent smukt og livfuldt Billede. Ikke alene var Gaardspladsen fuld af Mennesker, men i næsten alle Vinduer, fra Stue-Etagen til de smaa Kviste øverst oppe, saas lyttende Hoveder. Og mens Ordet lød, fløj Svaler, der byggede i Indgangsporten, frem og tilbage fra den ene Portaabning til den anden. Senere byttede de to Tale-re, saa H. P. Hanssen talte i Gaarden og P. Grau i Salen.

H. P. Hanssen indledede med at ønske Held og Lykke med »Sønderborghus«. Gid det maa kunne tjene Dankheden som en fast og uindtagelig Borg gennem lange Tider.

Taleren trak i det følgende Linjerne op for Tiden fra 1864 til 1914, et Udkast til den Tale, han en lille Maanedstid senere holdt paa det sidste danske Aarsmøde i Haderslev, stemplede under livlig Tilslutning det præjssiske Tvangsstyre som misforstaaet og resultatløst i Modsætning til det Arbejde, vi Danske udfoldede til Dygtiggørelse af Befolkningen og til Værn om nedarvede Goder:

»Disse Bestræbelser vil jeg ogsaa ønske et godt Fristed her. Maatte inden for denne stolte Bygning med de stilfulde Mure de dybe og alvorfulde Ord finde en god Jordbund, de begejstrede Ord Vej til lyttende Skarer, det danske Lune spille og de danske Sange lyde højtidstidsfuldt og klangfuldt. Maatte disse stærke sluttede Mure blive et Symbol paa det danske Sammenhold.

Her er der Grund til at glædes ved Kaalunds Ord, og lad mig slutte med dem som et Billede paa den enkeltes Betydning for vort folkelige Arbejde:

Koraldyret lig i den dybe Sø
jeg bygger dog med paa den voksende Ø
og bereder den Verden, der kommer.◊

Ogsaa P. Grau indledede med en Hyldest til »Sønderborghus«. Det er under vore Forhold, sagde han, altid en Begivenhed, naar der indvies et Forsamlingshus. Men naar vi indvier en Bygning saa fest-

lig som denne, er det mere end en lokal Begivenhed. Tusinde Ønsker gaar hertil i Dag fra hele Nordslesvig.

Taleren gav et Rids af Danmarkens Historie i nyere Tid i Sønderborg By og Amt, de vanskelige Aar, man havde maattet igennem, og den Fremgang, vi nu var inde i. Den viste sig saa smaat ved Rigsdagsvalget i 1907, gjorde sig særlig bemærket ved Rigsdagsvalget i 1912 og Landdagsvalget i 1913. Og i Dag staar dette Hus og vidner høilydt om nye Tider for Sønderborg Bys Danmark. Maatte den danske Befolkning i By og paa Land blive præget af, hvad der udgaar herfra, især vor Ungdom.

Begge Taler høstede stærkt Bifald.

Efter en Times Ophold til Kaffe bord fortsatte Mødet i den store Sal. Da langt fra alle kunde faa Plads, blev mange i Selskabslokalerne eller tog det øvrige af Huset nærmere i Øjesyn.

Ordstyreren oplæste en Række Telegrammer, saaledes fra Sønderjysk Centralforening, København, Dr. Møller med Frue og Dr. Kieler, Hadsten, Aage Kidde og J. Christmas Møller, København, »Hovedstadens« Bestyrelse og Redaktion, Arkivar Holst Jørgensen, København, »Fædrelandet« og Ingvald Kieler, København, Valdemar Rørdam, Birkerød, Familien Slott-Møller, København, Kristelig Forening for unge Mænds sønderjyske Kreds, København, samt Cecilie og Niels Eggert, Antvorskov Højskole ved Slagelse:

I rejste Borgen som majgrønt Smykke.
Vi hejser Flaget og ønsker til Lykke.

Endvidere havde Ordstyreren modtaget følgende skriftlige Hilsen:
»Ved Indvielsen af »Sønderborghus« bedes I modtage Sprogforeningens og mine personlige bedste Lykønskninger. Gid her fra dette Hus meget godt for Land og Folk maatte udgaa, og gid, at der ofte maatte blive Anledning til at sige: Hvor der er Hjerterum, der er ogsaa Husrum.

M. A n d r e s e n.
Sprogforeningens Formand.
p.T. København, den 23. Maj 1914.«

Taler og Sange fulgte nu Slag i Slag.

Formanden for »Sønderborghus«, P. Kaad, Vollerup, rettede en

Tak til mange Sider, fra Husets Arkitekt, Professor Nyrop, der af let paaviselige Aarsager ikke deltog i Indvielsen, til alle dem, der havde arbejdet med ved Husets Opførelse, til Aktionærer og andre Bidragydere, Byggeudvalget med flere. Derefter talte Selskabets Kasserer, Rentier Andr. Blad, Avgustenburg, Journalist J. N. Jensen, Graasten, Journalist Andr. Grau, Flensborg, Landdagsmand N. Nissen, Viby, og Chr. E. Christensen, Asserballe. Hvorefter Ordstyreren af Hensyn til Togtiderne maatte slutte Mødet:

For alle os, der har arbejdet paa Husets Tilblivelse i samfulde 7 Aar, er dette en uforlignelig Højtidsstund, en Stund fuld af Glæde, men ogsaa af Tak, fordi vi er naaet saa langt.

Med Sangen »Alt staar i Guds Faderhaand« endte da en Dag, der fra først til sidst havde været baaret af en egen dyb og stærk Feststemning.

Af Bladudtalelser om »Sønderborghus« kan her kun nævnes ganske enkelte.

H. P. Hanssens Blad »Hejmdal« karakteriserede Huset som en monumental Bygning, hvor der første Gang i de sønderjyske Forsamlingshuses Historie var bleven afholdt to store Folkemøder samtidig:

»De røde Mursten med de graa Fuger, hele den jævne Enkelthed i Byggemaaden viser Tilknytning til noget af det solideste og mest hjemlige i vor Byggekunst. Uden at overdrive med retorisk Pynt kunde man maaske sige, at dette nye Forsamlingshus er et Kronskud paa Forsamlingsbygningernes Gren i Nordslesvig.«

Af en tilrejsendes Indtryk, mærket Sg. (Forstander Salling) i »Ribe Stiftstidende«:

»Jeg havde ventet at se et Hus som de almindelige Forsamlingshuse, maaske lidt større i Omfang, fordi de Folk, der har rejst det, har Sans for og Trang til det store Vingefang, og med den ædle Fornemhed i Stilen, som den geniale Bygmester, Professor Nyrop, lod forudsætte. Jeg fandt ikke et Hus, men en imponerende firfløjet Gaard, der med sine mægtige Murflader og sine takkede Gavle i opadstræbende og myndig Selvfølelses Vælde mindede mig om en Fortids Ridderborg, paa samme Tid skærmende og afvisende.

Saadan var Synet, der mødte mig udefra.

Og da jeg saa traadte ind gennem den høje, hvælvede Port, og

stod paa den store, lyse Gaardsplads, der mest gjorde Indtryk af en herlig Festsal, over hvis høje, stilfulde Vægge Himlen venlig lagde Loft, da grebes jeg af den vidunderlige Harmoni, der tonede mig i Møde fra det Væld af forunderlig fint samstemte Linjer, der overalt mødte Øjet og som paa en egen hjertegribende Maade symboliserede i Bygningen den folkelige Daad, der skal øves inden for dens Mure.«

Af smaa Bladmeddelelser fremgaar, at der i den efterfølgende Tid har været livligt Rykind af Foreninger, der ønskede at se og gøre Ophold paa »Sønderborghus«. Saaledes Den nordslesvigske Kvindeforening, der holdt Generalforsamling, Ulkebøl Sogns Foredragsforening med Gæster ude fra Vestkysten, Selskabelig Forening i Aabenraa under Ledelse af H. P. Hanssen og Frimenighedspræst Rosendal, Ullerup Sogns Sangforening, Brede Sangforening, Stepping Sogns selskabelige Forening, Sønderborg Ungdomsforening, der afsluttede sin Sommerudflugt, og saa fremdeles.

Den 21. Juni var der Ungdomsdag over hele Nordslesvig. Alsingerne samledes denne Gang paa »Sønderborghus«, Sundvedboerne i den ligeledes nybyggede Forsamlingsgaard i Vester Sottrup. I Sønderborg talte Landdagsmand Kloppenborg Skrumsager og Skoleforeningens Kasserer, Redaktør A. Lebeck, Haderslev. Der var anmeldt saavel Friluftsmøde i den lukkede Gaard som Møde i den store Sal, saa første Del af Mødet eventuelt kunde finde Sted i det fri, den afsluttende Del ovenpaa. Og saadan blev det. »Dybbøl-Posten« refererer:

»Da Deltagerne var samlet et Kvarter over 4, frembød den kønne Gaard det livligste Skue. De 330 Personer, der var til Stede, sad spredt rundt omkring paa Trapper og Fremspring i selve Gaarden, i Forhallen og i alle Vinduer oppe og nede. Porten blev lukket ud til Gaden, og derefter talte først Kloppenborg Skrumsager, senere Redaktør Lebeck. Det viste sig igen ligesom paa Indvielsesdagen, at Gaarden i »Sønderborghus« er en ideel Plads til Friluftsmøder. Der var lunt, uden at Solen stod paa, Lydforholdene er fortrinlige, og Borg-Interiøret lægger Folkevisestemning over Samværet. Landdagsmand Kloppenborg Skrumsager erklærede, at det aldrig havde været saa let og behageligt at tale for ham ved et Friluftsmøde som her, ligesom begge Talere i øvrigt udtrykte deres Beundring for det, der var skabt i denne ejendommelige Forsamlingsbygning.«

Under anden Del af Mødet talte Redaktør Svensson, P. Kaad, Gaardejer Bertel Schmidt, Ulkebølskov, og Ungkarl Jørgen Olsen fra Kær. Alle glædede sig over Mødets Forløb og de Skønhedsindtryk af Huset, de tog med sig hjem.

Men fuldt ud naaede »Sønderborghus« kun i et ganske kort Tidsrum at svare til alle de gode Ønsker, der blev udtalt ved Indvielsen. Godt 2 Maaneder senere udbrød den første Verdenskrig. Huset var da først Opsamlingssted for de over 100 Danske, der i Avgust-Dagene 1914 arresteredes i Sønderborg By og Amt, og derefter Lazaret. Da saa Genforeningen kom i 1920, det, den danske Befolkning altid havde haabet paa og villet, var »Sønderborghus« i dets oprindelige Skikkelse paa een Gang ikke tidssvarende mere. Flere Ombygninger paafulgte, og det er nu Hotel med Forsamlingsaal og Selskabslokaler, men ikke det, Professor Nyrop skabte, og som Datidens Danske fandt deres Glæde i.

Borgerforeningen holder dog stadig til, hvor den flyttede ind, da »Sønderborghus« aabnede. Og den gamle Forening, der i 1957 kunde fejre sit 100 Aars-Jubilæum, har under skiftende Formænd, Købmand Viggo Jørgensen og Kontorchef Chr. Knarhøj, kunnet føre de nedarvede Traditioner videre. Naar Bogholder Busk, saa længe han levede, med lette, fjedrende Trin lagde for med Polonæsen oppe i den store Sal, blev for de ældre Sønderborgere det forlængst henfarne for en Stund nærværende igen.

DET SIDSTE DANSKE AARSMØDE 1914

Det sidste danske Aarsmøde i Nordslesvig under Prøjerstyret afholdtes i Haderslev den 14. Juni 1914. Det blev det største indtil da og det historisk mest betydningsfulde af dem alle.

Allerede i 1875 havde den unge Jens Jessen, dengang Lærer ved en dansk privat Realskole i Broager, i en Artikelrække i »Flensborg Avis«, som han senere selv blev Redaktør af, slaaet til Lyd for, at der »stundom afholdtes større Folkefester, hvor Folk fra hele det danske Sønderjylland kunde komme sammen og lære hverandre personligt at kende, trøste og opmuntre hverandre«. Det var denne Tanke, der blev til Virkelighed, da H. P. Hanssen som Sekretær for Den nordslesvigske Vælgerforening fik iværksat de aarlige Sammenkomster af Danske fra forskellige Egne af Landsdelen, der efterhaanden blev til de danske Aarsmøder.

De begyndte smaat, oprindeligt vistnok med c. 50 Tillidsmænd som Deltagere. Men lidt efter lidt udviklede disse Aarsmøder sig til store Folkestævner, hvortil man strømmede sammen fra hele Nordslesvig, Flensborg og Omegn medindbefattet. Det var for saa vidt rigtigt, hvad det statsunderstøttede Blad i Haderslev, »Schleswigsche Grenzpost«, skrev i Forbindelse med Aarsmødet i 1914, at naar Deltagelsen var saa stor, maatte man ikke glemme, »at Per og Povl, Mette og Kathrin absolut skal til Aarsmøde«. De danske Aarsmøder var glæden ind i Befolkningens Bevidsthed som noget, man skulde med til, noget, der vedrørte os alle. Ved Aarsmødet i Broager 1912 var der endnu kun 4000 Deltagere, ved Aarsmødet i Brede 1913 taltes 5-6000 Deltagere, og ved Aarsmødet i Haderslev 1914 var Tallet steget til op mod 10.000.

Aarsmødet var bleven Aarets store festlige Stævne, hvor man ikke

alene samledes til de nationale Foreningers Generalforsamlinger, men mødtes med Venner og Bekendte langvejs fra, hvor man betragtede sig som een stor Familie, der var besjælet af de samme Tanker, opfyldt af de samme Glæder og Sorger, og hvor man trods indre Brydninger fandt sammen, som vi i Nordslesvig nuomstunder ikke kender det mere.

Men det var ikke en graa, flad og forskelsløs Masse, der her mødtes. Der var ranke Rygge og stive Nakker iblandt, ikke mindst ude fra Landet, hvor man sine Steder nok holdt af at optræde som en Storbonde-Befolkning, der ikke lod sig se ned paa af indvandrede tyske Embedsmænd, og hvem der lydigt fulgte i Hælene paa dem.

Og der var Ansigter, man ikke glemte.

De ældre vil huske den statelige Alders-Præsident ved vore Aarsmøder op under den første Verdenskrig, gamle P. Skau, Bukshave. Han var født i 1825, en Broder til Laurids Skau og mere end nogen anden et Stykke levende Sønderjyllands-Historie, strækkende sig fra Folkevækkelsen i 1840-erne og til godt hen i 1900-Tallet. P. Skau havde været med ved det første af de navnkundige Skamlingsbanke-Møder i 1843, og han ledede den afsluttende Sammenkomst om Aftenen ved vort sidste Aarsmøde i Haderslev 1914. Da jeg som ung tilbragte nogle Somre som Medhjælper paa hans Gaard, kunde han ved Lejlighed sige, at saadan som jeg nu kørte for ham, saadan havde han i sin Ungdom kørt for Professor Flor. Eller, at han havde set sin Broder gaa omme bag en Husgavl ved Hjemmet i Sommersted og lære den første af de Skamlingsbanke-Taler udenad, som Eftertiden veed var skrevet af Flor, men som Bondesønnen Laurids Skau gav Mund og Mæle, hvad Flor ikke vilde have været i Stand til. Alligevel følte P. Skau sig med sine op imod 90 Aar ikke ældre, end at han gerne paa Aarsmødepladsen tog en ung Mand i Knaphullet og fik sig en Passiar med ham.

En anden særpræget Forgrundsfigur var den betydeligt yngre Skrumsager fra Københoved, Vestjyde af Fødsel, men allerede før 1864 bosat paa Rødding-Egnen og tidligt en virksom Deltager i alt dansk Foreningsliv. Naar han viste sig med den brede grundtvigske Hat paa Hovedet og det kraftige Fuldskæg ned over Brystet, laa det nær at sammenligne ham med en gammeltestamentlig Patriarkskikkelse. Og skete det, at han paa et Møde med sin noget slørede Stem-

Gamle P. Reimers paa Aarsmødepladsen.

P. Skov og den unge Slægt ved et Aarsmøde.

H. P. Hansen ved Friluftsmødet i Haderslev 1914.

me gengav de manende Linjer af Ingemanns »Valdemar den Store og hans Mænd«, der havde lydt ved Indvielsen af Rødding Højskole:

Stig op af Graven, du Slægt, som døde,
forkynd dit Fald, og afmal din Brøde,
advar os mod Udslettelsens Dom,
og vis os, hvorfra din Frelse kom,

saa fornåm man noget af den Folkeandens Magt, som Digteren ogsaa taler om, og som blev til lyslevende Virkelighed for dem, der hørte paa det.

Fra Midtlandet mødte ved Aarsmøderne to saa fremtrædende Mænd som Frimenighedspræsten fra Bovlund, L. B. Poulsen, og Gaardejer Hinrich Thomsen, Roost.

Poulsen prædikede paa Sønderjysk - »vi forsager æ Døvl aa aal' hans Gjæringer aa aalt hans Væsen« -, og i et kirkeligt eller folkeligt Ordskifte kom han ikke let tilkort. Den hjemmetyske Amtsdommer Jürgensen, Rødding, senere Husum og i en Aarrække Medlem af den præjisiske Landdag, der for øvrigt ogsaa nu og da fandt Tilfredsstillelse i at bruge sit sønderjyske Modersmaal, skal i Bevidstheden herom engang, da Poulsen havde været for Retten, have udtrykt sin Forargelse over Poulsens forbeholdne Maade at besvare Spørgsmaal paa i følgende drastiske Vendinger: »Saa stær han der og mjæger, som om han hverken vidst' ud eller ind.«

Thomsen, Roost, der ikke som de to foregaaende havde faaet sin aandelige Paavirkning fra den grundtvigske Menighed og den danske Folkehøjskole, var i bedste Forstand selvgroet Sønderjyde, klog, klar af Tankegang og kundskabsrig som faa. Lykkeligvis faldt det saadan, at han i en Snes Aar blev den drivende Kraft inden for Den nordslesvigske Skoleforening, hvor han som Kasserer og til at begynde med ogsaa som Sekretær hjalp Hundreder af unge paa danske Højskoler og Efterskoler, hvis Betydning for den opvoksende Slægt han fuldt ud anerkendte. Naar han paa Aarsmøderne rødmosset, hvidhaaret, men ladet med Energi viste sig paa Talerstolen for at aflægge Regnskab og knytte Kommentarer dertil, var det, som om smaa rappe Piskesmæld svirrede gennem Luften.

Ude paa Vestkysten var Hjulmand Jepsen i Skærbæk en aldrig

svigtende aarvaagen og uforfærdet Forkæmper for dansk Arv og Ret. Jo mere prøjsisk Tvang og Fortyskningsiver greb om sig, jo flere Foretagender den meget omstridte Sognepræst Jacobsen satte i Gang for at overmande den lokale Danskhed, desto hvassere blev Jepsen i sin Holdning over for Modstanderne. De, der helst gik i Læ, mens Stormen stod paa, mente, han var lovlig stridslysten. Men der er ingen Tvivl om, at Jepsen satte Mod i mange, naar det var haarddest tiltrængt. En Dag endte det da ogsaa, som det skulde. Den paa et usolidt Grundlag oppustede Tyskhed sank sammen, og Jepsen og hans Medkæmpere stod urokket og uovervundne, hvor de altid havde staaet.

Det var næsten en Selvfølge, at Hjulmanden i Skærbæk følte sig stærkt draget af Jessens nationalpolitiske Linje i »Flensborg Avis«. En og anden vil med et Smil mindes danske Valgmøder, hvor Jepsen, naar Ordet var givet frit, meldte sig med en drilsk Bemærkning, om vi ikke skulde »pippe lidt til Paragraf 5«.

I Møgeltønder, der laa godt gemt bag Schackenborgs skærmende Mure, havde en anden Vestslesviger, Købmand L. Filskov, idelige Sammenstød med de prøjsiske Myndigheder. Men ogsaa her blev Tyskerne de smaa. De mangehaande lystige Paafund, Filskov var Meister for, og som Gang paa Gang nedkaldte Latteren over de humørforldatte Germanere, forstod de ikke at afværge. I en tit nationalt trist Hverdag følte disse Smaafejder og deres Udfald som opmuntrende Episoder, hvor de blev kendt. Han overlever i dem, efter at han selv er borte.

Nogle af de mest fremtrædende Alsingere og Sundvedboere er der givet Smaarids af andensteds. Af de Kvinder, hvis Navne var kendt ud over Nordslesvig, bør nævnes de to stilige Damer Fru Redaktør Jessen, Flensborg, og Fru Skau-Petersen, Sommersted, begge Bestyrelsesmedlemmer i »Udvalg for kristelig Virksomhed i Nordslesvig«, samt den mere jævne Fru Callø, Erlev, der var Stifter af »Nordslesvigsk Kvindeforening«.

Det blev H. P. Hanssen, der afgørende satte sit Præg paa det sidste Aarsmøde i Haderslev. Den danske Rigsdagsmand i Berlin havde langtfra altid været et Samlingsmærke for den sønderjyske Befolkning. Men i 1914 var han det. Han stod da paa sit Livs Højdepunkt, var lige fyldt 50 Aar og en Mand i sin fulde Kraft. Det var Halv-

hundred-Aaret for Adskillelsen i 1864, og hans Tale ved det store Friluftsmøde bar Mærker heraf. H. P. Hanssen sluttede med de selvbevidste og magtfulde Ord:

»Vi er en ældgammel, men endnu sund og livskraftig Folkestamme. Vi har mer end tusindaarig Odelsret her, hvor vore Fædres Ben hviler i brune Kæmpehøje, og hvor vi boer og bygger. Og som vor Kamp mod Stormfloden sydfra gaar langt tilbage i Tiden, saaledes vil den ogsaa strække sig langt ind i Fremtiden. Thi vi har Liv til Sag og Kraft til Kamp. Vi har Virkelyst og Virketrang. Vi har Varme og Begejstring. Vi har Tro paa vor Folkestammes Fremtid. Og derfor vil vi som Svar paa vore Modstanderes larmende Sejrsfester tilraabe dem Slutnings-Stroferne af det storslaaede Digt, som Hostrup for 50 Aar siden skrev til Fjenden:

Du kan vel kro dig af Døgnets Kaar
og af Sejren, de har dig skabt.
Men du fører en Kamp imod tusind Aar,
og i den har du visselig tabt.«

Da jeg i den skønne Sommernat kørte hjem fra Aarsmøde ad Landevejen til Aabenraa og videre til Sønderborg — min Hustru var ikke med, fordi en af vore Smaadrenge var falden ned ad en Trappe og havde faaet en lettere Hjernerystelse—, maatte jeg Gang paa Gang komme tilbage til dette Friluftsmøde og den nationale Midsummerstemning, der havde hvilet over det hele. Dagen efter offentliggjorde jeg i »Dybbøl-Posten« den Skildring af Mødet, der senere har været gengivet i forskellige Bøger, ogsaa af H. P. Hanssen selv i hans »Et Tilbageblik«, og hvor jeg satte Aarsmødet i 1914 med ham som Midtpunkt et litterært Minde, der vil blive staaende. Om Indtrykket af hans Tale skrev jeg bl. andet:

»Hernede i Dalbunden stod nu i den solvarme Sommerdag, mens en ganske svag Luftning strøg hen over de omliggende Marker, Nordslesvigs Rigsdagsmand og talte under lydløs Stilhed til en Skare, der talte Tusinder og atter Tusinder. Om 7-8000, hvad der vel er det rimeligste, eller de fulde 10.000, som der ogsaa blev sagt bagefter, er ret ligegyldigt. Vi er forlængst naaet saa langt med Deltagelsen i vore Aarsmøder, at et Tusind fra eller til ikke gør saa meget. Men det var et Hav af Mennesker, der lejrede sig op ad Skrænterne

og fortsatte ud over dem, og der var en Vælde i Sangen, et Brag, da den tog fat, som var af en mægtig og betagende Virkning. Aldrig har i Tiden efter 64 saa mange danske Nordslesvigere været samlede til Møde paa een Gang, aldrig har Bifaldsraabene tordnet Taleren i Møde som her, og aldrig er der talt bedre end ved denne Lejlighed. Med en beundringsværdig Kraft og Klarhed talte H. P. Hanssen her i omkring ved en Time, og hvert Ord, han sagde, naaede ud over den praktisk talt talløse Tilhørmængde. Og hvert Ord fængede. Den stejle Trods, den stolte Bevidsthed om egen Styrke, den ætsende Satire og den vækkende Ild, der skiftevis prægede den stort anlagte Tale, alt fandt tonende Sangbund, alt blev lynsnart forstaaet. Her sad et Folk, løftet af sin Førers Tale ud over Hverdagen ind i et af de store Øjeblikke med »Fortid og Fremtid i Hob for Dit Syn«, her stod en Mand, baaret af sit Folk frem til det største, frem til at være Tolk for dets Tanker og Længsler, dets Livsmod og Livsvilje. Her fandt, tit hvasse Uvenner i Gæringsaar og Brydningstider, det ene danske Sind det andet, kampviede til samme Sag, lykkeviede til samme Sejr.

Saaledes blev Friluftsmødet den egentlige Oplevelse ved Aarsstævnet i Haderslev 1914.«

Halvanden Maaned efter kom Krigen. Tusinder af danske Sønderjyder, der deltog i Aarsmødet, spredtes hurtigt ud over tyske Garnisoner og evropæiske Slagmarker, og mange blev derude. Et Afsnit i Nordslesvigs Historie var endt, et nyt tog sin Begyndelse.

Den 31. Oktober 1937 afsløredes en Mindesten paa en dertil indhegnet Plads, hvor man i sin Tid holdt Aarsmøde, rejst af de tre nationale Foreninger, Sprogforeningen, Skoleforeningen og Grænseforeningen. Og den 14. Juni 1959, paa 45-Aarsdagen for Aarsmødets Afholdelse foretoges Afsløring af en supplerende Indskrift paa Ste-nens Bagside med nogle Linjer af H. P. Hanssens Tale i 1914.

Ogsaa for min Hustru og mig fik den første Verdenskrig indgribende Betydning.

Efter at have været indkaldt i næsten et Aar og ud fra Følelsen af, at Krigen kunde vare længe endnu, saa jeg mig i Brev til Dybbølpost-Foreningen af 30. Avgust 1915 nødsaget til at anmode om at blive løst fra min Kontrakt med »Dybbøl-Posten« til 1. Januar 1916, et Aar før den udløb. Bladets Økonomi var haardt ramt, og

jeg var i den daværende Situation ganske ude af Stand til blot i nogen Grad at afbøde de Virkninger for det, Krigen havde medført. Redaktionelt vilde der ikke opstaa Vanskeligheder, da Redaktør P. Møller, Aabenraa, som jeg efter min Indkaldelse havde truffet Aftale med om at lede det i min Fraværelse, sikkert vilde være villig til at fortsætte.

»Jeg har«, hed det i mit Brev, »rettet denne Henvendelse til Selskabet saa betids, at der vil være god Tid til at træffe en ny Ordning vedrørende Bladets Fremtid. Og jeg haaber, at dette maa lykkes til Gavn for det Foretagende, jeg har ydet min Ungdoms Evner og Arbejde og kun saa brat skilles fra, fordi Tidsforholdene nøder mig til det.«

Henvendelsen, der var rettet til Købmand M. L. Bossen, Sønderborg, som nu var Formand for Dybbølpost-Foreningen, blev imødekommet. Kort efter at jeg havde skrevet, den 26. September 1915, besvarede H. P. Hanssen i et Brev til Købmand Bossen en Forespørgsel af bladteknisk Art, som var stillet til ham, og tilføjede:

»Efter min Mening gjør De bedst i under Krigen at fortsætte Bladet som hidtil. Efter Krigen har bl. a. Andr. Grau vistnok Lyst til det, og som Alsinger er han, synes jeg, en af dem, der først kan komme i Betragtning.«

Og saadan blev det. Da jeg ved Krigens Afslutning undersøgte Muligheden for at genoptage Arbejdet ved »Dybbøl-Posten«, var Vejen til Sønderborg ikke farbar mere. Den 1. Januar 1919 overtoges Bladets Redaktion af Andr. Grau med Tycho Filskov som Medredaktør.

Men det ændrer intet ved, at min Hustru og jeg med Taknemlighed vil mindes Sønderborg-Tiden, saa længe vi lever. Den Lykke har vi haft. Den fyldte os saa stort, at dens Genskin varmer og lyser endnu de mange Aar efter.